

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS TEOLÓGIAI SZAKFOLYÓIRAT

Kovács Krisztián \ A betegség értelmezési lehetőségei

Reuss András \ „...őszintén és teljes hűséggel szeretik egymást”

A házaseletről Luther írásaiban

Ulrich H. J. Körtner \ Az iszlám – kínýilatkoztatás a keresztényeknek?

Kedves Olvasó!

„Aki nem tud félni, vakká válik: nem képes meglátni a katasztrófát” – idézi Moltmann szavait Kovács Krisztián *A betegség értelmezési lehetőségei* című dolgozatában. A szerző munkájában megállapítja, hogy a betegségből való felgyógyulás személyes élettörténetei mindig magukban hordozzák az újrakezdés, nem egy esetben az újjászületés aktusát, amely spirituálisan is értelmet nyerhet a meggyógyult számára. Optimális esetben elmaradhatatlannak tűnik az élet, a kapcsolatok, a szociális biztonság vagy bizonytalanság átértékelése, újragondolása. A „mintha a betegség nem is lett volna” elve eleve hamis illúziót kelt, mert elveti annak realitását.

Reuss András „...őszintén és teljes hűséggel szeretik egymást” – *A házaseletről Luther írásai*ban című munkájában alapos részletességgel mutatja be a reformátor házassággal kapcsolatos gondolatit, amelyek között sokszor meglepő és megfontolandó álláspontok bukkannak fel. A dolgozat végén ezt a megállapítást olvashatjuk: a házasságot Luther nem önmagában nézi és tárgyalja, hanem úgy, mint a keresztséggel megkezdődő tanulási és megújulási folyamatot, amelynek során az ember önző mivoltának meg kell halnia, hogy megszülessen a krisztusi szeretetben élni akaró ember.

Ulrich H. J. Körtner tanulmányának meglepő címet választott: *Az iszlám – kinyilatkoztatás a keresztényeknek?* A szerző már az első téziseivel is izgalmas útra invitálja az olvasót, mikor így fogalmaz: „Egyik vallás sem isteni kinyilatkoztatás, hanem a legjobb esetben is az arra adott emberi válasz. A vallások az emberiség kulturális teljesítményei, ezzel szemben a kinyilatkoztatás – ha teológiai értelemben használjuk a kifejezést – Isten önkinyilatkoztatása.”

Az igehirdetési előkészítők *bőjt negyedik vasárnapjától húsvét második napjáig* segítik az igehirdető készülését. Örömteli olvasást kíván

a szerkesztő

Márciusi számunk szerzői

Babka László lelkész – Iklad

Bencze András püspökhelyettes – Székesfehérvár

Csádó Balázs lelkész – Albertirsa

Cselovszky Ferenc esperes – Budapest

Hanvay Enikő lelkész – Farád

Korányi András püspökhelyettes, egyetemi tanár

– Budapest

Kovács Krisztián református lelkész, egyetemi adjunktus

– Debrecen

Körtner, Ulrich H. J. református lelkész, egyetemi tanár

– Bécs (Ausztria)

Menyes Gyula lelkész – Szombathely

Reuss András nyugalmazott lelkész, egyetemi tanár

– Budapest

Szakács Tamás lelkész, doktorandusz, rovatszerkesztő

– Aszód

D. Szebik Imre nyugalmazott püspök – Budapest

Szemerei János püspök – Győr

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Orosz Gábor Viktor

Rovatszerkesztő: Szakács Tamás

A szerkesztőbizottság tagjai

Csáky-Pallavicini Zsófia

Fabiny Tamás

Johann Gyula

Kodácsy-Simon Eszter

Kondor Péter

Korányi András

Kőszeghy Miklós

László Virgil

Pángyánszky Ágnes

Percze Sándor

Szabó B. András

Varga Gyöngyi

Szerkesztőség

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.

Tel.: 469-1050, e-mail: gabor.orosz@lutheran.hu

Felelős szerkesztő: Petri Gábor

Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Grafika: Bódi Kati

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

1085 Budapest, Üllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu

Felelős kiadó: Antal Bálint

Előfizetési díj egy évre: 14 400 Ft; fél évre: 7200 Ft. Egy szám ára: 1000 Ft.

Digitális előfizetés egy évre: 8100 Ft; fél évre: 4050 Ft. Egy példány ára: 700 Ft.

Külföldi előfizetések: szomszédos országokba (postaköltséggel együtt)

évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokba 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés

Mondat Kft. www.mondat.hu

Felelős vezető: Nagy László

ISSN 0133-2821 (nyomtatott)

ISSN 2786-2585 (online)

2 133282 122035

Te ki ellen harcolsz?

Ef 6,18

■ CSADÓ BALÁZS

Közel két éve írtam egy verset. Úgy éreztem, hogy ki kell írni magamból az érzéseimet. Az érzéseket, amelyek teherként neheztedek rám, amelyekkel nagyon nehéz volt mit kezdeni, és amelyek azóta is gyakran fojtogatnak. Ma talán még aktuálisabbnak érzem az akkor megfogalmazott gondolatokat:

Az igazság, mondd, hol van?
 A mindennél hangosabb, indulatos szóban?
 Esetleg a nyájasan ígéretgő, de közben ravaszul ámitóban?
 A komment szekcióban, a mindenhez értők közt?
 Vajon melyik igazság az igazabb (...)
 S az eszköz, amellyel érvelnek, egyre vadabb...
 Sebez a betű és sebez a harag,
 Az igazság nevében hadakat toboroznak!
 Induljon a harc! Csatatér ma minden!
 A közért, az utca és a járda,
 Az internet magába szippantó világa,
 És ha máshogy gondolod, te vagy az ellenség! (...)
 Vagy még mindig nem tanultad meg,
 hogy az igazság csak a győztesek kiváltsága?!
 Hisz' még Jézus sem vágott Pilátus szavába...
 És vele együtt igazságát is felszegezték a Golgotára!
 Hol van hát, és mi az igazság?
 Visszhangzik fejemben újra és újra a római kérdése...
 Másét elvenni, vagy a sajátom adni érte?
 Szeretet által vezérelve, a véleményem kardal-vassal védve?!
 Nem lehet az, hogy a mérce esetleg maga az eszköz?
 És a határt átlépve már mindegy...
 Nincsen győztes...

Talán nem vagyok egyedül az érzéseimmel. Talán mást is zavar az állandó küzdelem, a gyűlölet, a harag, a versengés és az irigység. Emiatt pedig az ember sokszor inkább már nem is akar beleolvasni a Facebook-kommentekbe vagy a fraternetes levelezésekbe, híradót már nagyon rég nem nézek... Ugyanakkor még mielőtt bárki is félreértene, nem azzal van gondom, hogy a keresztény embernek harcolnia kell, hisz

Pál apostol épp erre figyelmezteti az efezusi gyülekezetet és bennünket is. Nem a küzdelmet viselem nehezen, hanem azt, amikor elfelejtjük, hogy ki is a valódi ellenség. Elfelejtjük azt, hogy „*mi nem test és vér ellen harcolunk, hanem erők és hatalmak ellen, a sötétség világának urai és a gonoszság lelkei ellen*” (Ef 6,12). Pál apostol nem véletlenül figyelmeztet bennünket, ugyanis a gonosz legfőbb, legravaszabb húzása, hogy egymás ellen fordít bennünket, ő meg hátradőlve nézi, ahogy előbb vagy utóbb elpusztítjuk egymást és magunkat is!

Szomorú látni és tapasztalni azt, hogy ilyen könnyen meg tud vezetni bennünket a gonosz, hogy a testvéri szeretet lassan már csak teológiai fogalomává válik az egyházban, amelyet a gyakorlatban csupán elvétve tapasztalhatunk meg. Sajnos még mindig működik a régi recept: *Divide et impera!* (Oszd meg és uralkodj!) Mi pedig asszisztálunk hozzá, pedig lehetne ez másképpen is. Erre buzdít Pál is. Lássuk meg, hogy ki a valódi ellenség! Vegyük észre, hogy mi ugyanazon az oldalon állunk! Éppen ezért felelősséggel tartozunk egymás, illetve a ránk bízott emberek iránt. A gyülekezeteink és egyházunk iránt.

Nem véletlen, hogy a 18. vers az egymásért való imádságról szól: „*Minden imádságotokban és könyörgéseitekben imádkozzatok mindenkor a Lélek által, és legyetek éberek, teljes állhatatossággal könyörögve valamennyi szentért.*” Vajon szoktunk-e imádkozni egymásért? Az imádság persze „munkaköri kötelességünk”, de vajon szoktunk-e egymásért őszintén imádkozni? Amikor a másik bajban van, amikor nehézségekkel kell megküzdenie, amikor esetleg meginog a hite, vagy elbizonytalanodik a hivatásában és a mindennapos küzdelemben... Eleget teszünk-e Pál felhívásának? Meglátjuk-e azt, hogy az egymásért való imádság képes közelebb hozni egymáshoz bennünket? Hogy Jézus az, aki elhívott, egymás mellé állított minket, és hogy ő azt szeretné, hogy vele együtt a győztesek seregébe tartozzunk.

Őszintén hiszem, hogy Jézus képes helyrehozni, amit mi elrontottunk, képes kibékíteni az ellentéteket, képes megnyugtatni a háborgó tengert, és képes arra, hogy elvegye a bűneinket, azokat is, amelyekkel egymás ellen vétettünk.

A betegség értelmezési lehetőségei*

■ KOVÁCS KRISZTIÁN

Az elmúlt két esztendő rendkívüli módon határozta meg az élet szinte minden területén a Covid19 elnevezésű vírus. A betegség és a járvány így sokak életében hosszú távon is érezteti negatív hatását, aminek bizonyos spirituális és hitbeli következményei is lesznek. Jóllehet nem ez az első és egészen bizonyos, hogy nem is ez az utolsó világméretű járvány, amellyel az emberiségnek szembe kell néznie, s amelyre a teológia így vagy úgy választ keres, amint ebben az esetben különböző ökumenikus fórumokon tapasztalni is lehet.¹ A betegség s az azzal járó krízisek (gyász, egészség és munkahely elvesztése, anyagi nehézségek, utazási korlátozások, családi találkozások csökkenése stb.) a keresztény hívő ember számára is realitássá váltak, ezért hasznos és szükséges lehet, hogy a betegséget mint tapasztalatot két lényeges szempontból megvilágítsuk: egyrészt annak realitása, másrészt teológiai és spirituális értelmezése felől.

A betegség realitása

A keresztény ember s így a keresztény teológia sosem tudta a betegséget kizárólag egyetlen olvasatban értelmezni, a vallás viszonya az egészséghez, betegséghez, fogyatékosághoz mindig is ambivalens volt (DABROCK 2014, 565. o.). Éppígy az európai kultúra- és tudománytörténet sem tud általános érvényű betegség- vagy egészségmeghatározást felmutatni (ENGELHARDT 1998, 113. o.). Miközben a WHO megfogalmazása szerint az egészség definíciója egyszerűbbnek tűnik – „az egészség a teljes testi, lelki és szociális jóllét állapota,

* Az *Igazság és Élet* 2020/3. számának 585–597. oldalán megjelent „Fordítsd a kint is jóra” – A betegség értelmezési lehetőségei című tanulmány rövidített és aktualizált változata.

¹ Lásd többek között az Európai Protestáns Egyházak Közössége (GEKE) által 2021-ben kiadott segédanyagot: „Egyházak együtt a járványban” – protestáns nézőpontok.

és nem csupán a betegség hiánya² –, addig a betegség lényegében definiálhatatlan (LANZERATH 1998, 478. o.). Az, hogy a betegséggel valóságként kell számolni a teológiának is – BARTH definíciója szerint (KD III/4: 416. o.) –, éppúgy megfelel a *conditio humana* elvének (KARLE 2009, 19. o.), mint Jürgen Moltmann teológiailag megalapozott megállapításának, amely szerint „minden ember többé-kevésbé beteg, mert nem a paradicsomban egzisztál”,³ illetve annak a pasztorálszichológiai felismerésnek, hogy az ember természetéhez éppúgy hozzátartozik a betegség, mint ahogyan az emberlétet sem lehet elválasztani a betegségtől (THURNESEN 1946, 203. o.). Az értelmezések terén azonban a szélsőséges, nem ritkán moralizáló megközelítésektől, valamint az elnagyolt teológiai általánosításoktól egyaránt óvakodni kell. Az a megközelítés, hogy a jelen helyzetre alkalmazva a betegség, tehát a koronavírus is egyenesen az emberi bűn következménye lenne, amely magán viseli az Isten büntetésének karakterét, éppolyan veszélyes, mintha nem vennénk figyelembe, hogy mint minden társadalmi és individuális jelenségnek, úgy ennek a járványnak is megvannak a maga sajátos etikai előfeltételei és következményei, amelyek azonban nem csak a teológia vagy adott esetben a vallás szintjén értelmezhetőek.

Egy világméretű járvány teológiai megközelítése magában hordozza azt a kísértést, hogy a vallási értelmezés köntösébe is bujtassák. Még akkor is kockázatos kísérlet ez, ha a vallások eredetüknél fogva mindig is reagáltak valamilyen módon a közösség egészét érintő sorsfordító eseményekre, tragédiákra, pusztulásokra és pusztításokra, akár az ősi eredetelbeszélésekben, akár a későbbi prófétai kritikai narratívákban. Susan Sontag amerikai író, filozófus e témában írt mérvadó esszéje (*A betegség mint metafora*) szerint

² Egészségügyi Világszervezet Alkotmánya.

³ MOLTSMANN 2010, 109. o.; vö. OROSZ 2017, 183. o.

„semmi sem kelt erősebb büntudatot, mint ha egy betegségnek jelentést tulajdonítunk, méghozzá minden ízében erkölcsi jelentést” (SONTAG 1983, 69. o.).

Ennek egyik legkarakteresebb irodalmi ábrázolása Albert Camus az 1940-es évek Algériájában játszódó *A pestis* című regényében olvasható, amely a karanténos időkben ismét nagy népszerűségnek örvend. A jezsuita szerzetes, Paneloux atya a járvány kitörésekor (pontosabban annak elismerésekor) a következőket mondja az imahét nyitóalkalmán a tele templomban: „Testvéreim, a balszerencse utolért benneteket, testvéreim, megérdemeltétek! [...] Isten csapása a történelem kezdete óta földre sújtja a gőgösöket és az elvakultakat. Elmélkedjétek rajta, és hulljatok térdre.”⁴ A regényben egyértelműen a bűn-büntetés teológiai összefüggésében jelenik meg a betegség, a Camus által is leírt tíz csapás analógiájára, amelyben a dögvész Isten büntetése a fáraó számára. Ugyanakkor nem marad el az a teológiai értelmezés sem a regényből, amely az isteni szeretetet olyan terhes szeretetnek láttatja, amelynek megértése mindenkor problémás, sőt lehetetlen az ember számára (CAMUS 1970, 289. o.).

Ennek az elgondolásnak megfelelően a járvány, illetve a betegség nem az élet természetes velejárója, hanem természetellenes állapot. Többek között Eduard Thurneysen is úgy véli, szoros az összefüggés a beteg ember és annak bűne között (THURNEYSEN 1946, 203–205. o.). A betegség realitása viszont éppen azt jelentené ebben az összefüggésben – vagy éppen ellentmondásban –, hogy az embernek (tágabb értelemben az emberiségnek) mindig éppúgy számolnia kell a betegséggel, mint a teljesen egészséges társadalom ideológiájának téveszméjével, illetve mint saját maga sebezhetőségével, technikai és civilizációs képességeinek határaival. Éppen a technikai és civilizációs fejlődésnek köszönhetően a „kivitelezhetőség” eszméje az emberi test (egészség) és a társadalmi faktorok (gazdaság, politika, szociális háló stb.) sérthetlenségének illúzióját kelti sokakban, miszerint minden megoldható, hiszen az ember technikailag mindenre képes. Innen nézve valóban etikai üzenete lehet egy vilá járványnak, mert ami mindaddig rutinszerűen és mechanikusan az életvitel szerves része volt, gyakorlatilag egy pillanat alatt kérdéssé vált (pl. utazás, fenntartható munkahely, társas kapcsolatok, előre tervezhetőség). Ahogy a francia katolikus etikaprofesszor, Marie-Jo Thiel írja: „Ha az erőteljesen medikalizált társadalmak nyilvánvalóan véget akarnak vetni az emberi halandóságnak, akkor azt is ki kell mondani, hogy az emberi törekenység figyelmen kívül hagyása paradox módon megfosztja az egyént önmaga, identitása s éppen a halandósága által befolyásolt embersége egy részétől.” (THIEL 2012, 265. o.)

Nem lehet figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy nem csupán a szomatikus megbetegedés realitásával kell számolni egy vilá járvány idején, hanem a pszichikai és a szociális távolságtartásból eredő mentális sérülésekkel is. Például a virtuális térben való kommunikáció az egyik oldalon felértékelődik ugyan, de a másikon ellenkezően hathat, mert rámutat a hagyományos emberi gesztusok nélküli élet érzélemmentességére, a nonverbális és fizikai kommunikáció hiányára. A feszültség továbbá abból is adódik, s azért is érint érzékenyen sok mindenkit és sok mindent (többek között a társadalmi-gazdasági-politikai élet számos faktort), mert a 21. századra kifejlődött technikai tudás olyan emberi jövőképet generált, amely lecsökkentené a betegségeket, enyhítené az emberi szenvedést, sőt felkarolva az emberiség nagy vágyát, megcélozza az ember halhatatlanságát; de legalábbis igyekszik kitolni az ember élettartamát, amennyire csak lehet, amint ez többek között a tudós Ray Kurzweil kutatási tevékenységében realizálódik, amely a halhatatlanság elérését célzó technológiákra irányul (HUBER 2013, 5758. o.). Viszont egy vilá járvány, amelyben a halálozások egy adott országon belüli relatív magas száma az élet halandóságára és sebezhetőségére döbbsenti rá az embert, megkérdőjelezheti ezt a fejlődési optimizmust (lásd THIEL 2012, 266. o.). Az egészséges társadalom ideálja így legalább akkora illúzió marad,⁵ mint a beteg ember vagy a beteg emberiség felelősségének teljes elvetése.

Az, hogy a betegséggel s a járványokkal egyre gyakrabban kell a jövőben számolni – amiről egyre többet lehet hallani a különböző elemzésekben –, azt az etikai konzekvenciát is magával hozza, hogy óvakodni kell a betegség (járvány) morális értelmezésétől politikai, társadalmi téren is. Ugyanakkor nem hallgatható el az a tény sem, hogy egy ilyen pandémia az adott ország vagy nemzet számára jelzésértékű is lehet, elsősorban a szociológiai és szociális állapotot illetően. Az előregedett társadalom (pl. Olaszország esetében) azonban nem ugyanolyan erkölcsi kritikát von maga után, mint az elégtelen vagy rossz egészségügyi ellátórendszer. De kritika alá kerül a munkavállalókat megillető szociális biztonsági háló képlékenysége is a munkaadók részéről, amelyek a hosszú távon fenntartható és felelős munkaerő-gazdálkodás valóságát és igazságos voltát kérdőjelezzik meg. Ide tartozik a vakcinák globális elosztásának, a különböző típusok nemzetközi elismerésének, a mellékhatások és kockázatok transzparens nyilvánosságra hozatalának problémája is, amely szintén túllép azon a ponton, hogy pusztán egy adott politikai, gazdasági és egészségügyi stratégia vagy narratíva részeként lehessen értelmezni, mert olyan etikai kérdéseket generál, amelyekre a felelős válaszok egyelőre még váratnak magukra. Az sem mellékes, hogy a beteg társadalom realitásának s jelen esetben a

⁴ CAMUS 1970, 179–180. o. Ez a lényegében deuteronomisztikus értelmezés a protestantizmustól sem volt mindig idegen. Lásd ehhez SZOBOSZLAI PÁP 1831.

⁵ Susan SONTAG szerint a rák nélküli világ a szélsőjobboldali politikai kurzus illuzórikus víziója (1983, 84. o.).

megbetegedések korrekt számának felvállalása szintén egyszerre lehet politikai és etikai kérdés is egyben.

Az egészséges társadalom ideológiája tehát sosem tartható a betegség realitásával szemben. Ismét egy kritikus irodalmi példával élve: a kortárs német író, Juli Zeh magyarul csak apró részletében olvasható regényében, a *Corpus delicti*-ben olyan egészségdiktatúrát ábrázol, amelyben a betegség gyakorlatilag társadalmi bűnné lesz, és a hiányzó meggyőződés és kontroll jeleként tekintenek rá.⁶ A regény egyik szereplője egy helyen érzékletesen fejezi ki egy olyan társadalom (rém)képét, amely számára a betegség és a betegséghez való jog (HUIZING 2016, 319. o.) teljesen és ideológiailag is rendszerellenes.

Ez figyelmeztetés: bár politikailag, társadalmilag, gazdaságilag és szociálisan egyértelműnek tűnhet az intézkedések realitása, nem szabad engedni, hogy a beteg ember olyan társadalmi megbélyegzésben részesüljön, amely elvitatja a betegséghez való jogát. Ugyanígy problematikus az is, amikor egészség a modern kor üdvváradalmaként – az idézett regényben leírtakhoz hasonlóan – vallási értelmezést kap, aminek révén a szekularizált és individualizált társadalom legfőbb értékévé s egyben akár valláspótlékká is válik (uo. 315. o.). A beteg és fogyatékos ember stigmatizálásának elvetése, valamint a velük való szolidaritás eleve a „személy szakralitásának” a kifejeződése is egyben (DABROCK 2014, 565. o.). Különösen súlyos etikai kérdésbe botlunk ennek az elvnek a mentén, amikor a kötelező oltások és az oltatlanok bizonyos helyekről (uszodák, edzőterem, múzeumok, színházak, mozik, plázák stb.) való részleges vagy teljes kizárásának lehetősége merül fel.

A betegség realitása azt is egészen világossá teszi, hogy a betegség része emberi kultúránknak. A már idézett Camus-regény vagy Esterházy Péter betegségének irodalmi dokumentációja, a *Hasnyálmirigynapló* azt érzékelteti, hogy nemcsak számolni kell a betegséggel, hanem együtt is kell élni vele, a személyes életközlés és a művészi önkifejezés narratívájává is lehet tenni. A koronavírus ebben az olvasatban is olyan realitás, amely éppen úgy váratlan és romboló erővel tört rá a világra, mint amennyire – bármennyire is megdöbbentő – a kultúránk és ismételt ember voltunk része.

A szenvedés misztikuma és spiritualitása és az egészség teológiája

Az előzőekből kiindulva a betegség ugyanúgy lehet része a keresztény ember önképének, mint a társadalmi valóságnak. Morális, teológiai, vallási vagy spirituális felértékelése azonban éppolyan járhatatlan útnak bizonyul mára, mint a beteg leértékelése vagy megbélyegzése utilitarista,

gazdasági és társadalombiztosítási mutatók alapján.⁷ Így a betegség-egészség teológiai megközelítése, illetve a betegség vallási értelmezése során is mindenekelőtt el kell kerülni az olyan szélsőséges megállapításokat, amelyek szerint az egészségre a legmagasabb értéként vagy a legnagyobb immanens célként kellene tekinteni, mint ahogyan a betegséget sem szabad a legsúlyosabb veszélyeztetettségnek mondani (SCHOCKENHOFF 2009, 323. o.).

Ugyanakkor nem lehet figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a zsidó-keresztény teológián tájékozódó betegségetermelés újra és újra visszacsatol arra az őszövetségi premiszára, amely a betegséget az Istennel való kapcsolat függvényének látja, amint arról korábban Thurneysent idézve már szó volt. Ez lehet az Isten büntetése az ember elhajlása miatt, lehet próbatétel, mint a teodicea alapproblémája, de lehet a gyógyulás felől nézve Isten hatalmának bizonyítéka is. Az Őszövetség embere a betegségeket szakrális szempontból értelmezte, s a gyógyítást is magára Istenre bízta úgy, hogy a rendelkezésre álló, elfogadott gyógymódokat a Jahve gyógyításába vetett hit függvényében használta,⁸ így az ókori kultúráktól és társadalmaktól eltérően az Őszövetség nem igazolja egyértelműen az orvosi hivatást (WOLF 2003, 182. o.). Az őszövetségi próféciaokban ezért is lényeges a betegségtől mentes messiási kor víziója (pl. Ézs 33,24).

Az Újszövetségben teljesen más olvasattal találkozhatunk. Jézus elveti a betegség és a bűn egyértelmű kapcsolatának rációját (pl. Jn 9: a vakon született ember meggyógyítása), s nem a betegség teológiai (hamartológiai) értelmezése lesz lényeges, hanem annak legyőzése. Ennek megfelelően Jézus nem emelte piedesztálra sem a betegséget, sem az ember szenvedését, sőt a betegségéből való gyógyításokat Isten országának erőterébe állította (KARLE 2009, 32. o.). A páli teológia viszont megteremtette a szenvedő Krisztussal való szolidaritásvállalás alapját a keresztény életvitelre nézve (2Kor 12,6–10; vö. SCHOCKENHOFF 2009, 336–338. o.). Ez nem csupán a betegségben és testi szenvedésben megélhető Krisztus-követés spirituális alapja lett, hanem az apostoli kortól kezdődően a keresztény egyház diakóniai identitásának egyik legfőbb motivációja is (uo. 338. o.).

A keresztény antropológia mindemellett teológiailag is igyekezett elhelyezni a betegséget az Isten és ember közötti kapcsolat összefüggésrendszerében, jóllehet ez a viszonyrendszer nem egyértelmű. Éppen a 20–21. század során – nyilvánvalóan az egészségügyi rendszerek és a közegészségügy relatív javulásának köszönhetően – egyre inkább a testi-lelki egészség harmóniájával összefüggésben beszél a teológia a betegségről, s egyre inkább az egészséghöz és a teljes élethez való jog és az ezek meglétében realizálódó

⁶ HUIZING 2016, 318. o.; vö. ZEH 2010, 38. o.

⁷ OROSZ 2017, 183. o. A szerző itt Engelhardtra utal, aki szerint „a betegség és az egészség megállapítása nem csupán diagnózist jelent, hanem egyúttal számszerű értékelést is”.

⁸ RAD 2000, 1: 219. o.; vö. KUSTÁR 2021, 9–19. o.; NAGY 2021, 68–84. o.

emberi méltóság lesz elsődleges a betegség legitimálásával szemben. De mindez csak akkor lesz legitim, ha kizárólag az életvezetés normatív szintjén történik, s nem a lelki gondozás vagy az antropológia negatív leíró szintjén, azaz: a beteg ember nem méltóságában, hanem egészségében, ugyanakkor nem teljességében szenved hiányt vagy törést (vö. KÖRTNER 2021, 69–83. o.).

Míg a teológia vallja test és lélek koherens egységét (vö. PANNENBERG 2006, 2: 144. kk.), sőt BONHOEFFER az embert testi lényként értelmezi, és a testiséget és az emberi mivoltot elválaszthatatlannak tartja (2015, 123. o.), nem ritka, hogy a lélek egészsége (a premodern kultúrákhoz hasonlóan, vö. PANNENBERG 2006, 2: 144. o.) bizonyos prioritást élvez a test teljességével és egészséges voltával szemben. Különösen a kegyességtörténetben érhető tetten ez az értelmezés, jóllehet nem minden szociális vagy társadalmi ok nélkül. A szenvedő Krisztussal való szolidaritás (imitatio és identificatio) például akkor vált a kegyességgyakorlás részévé, amikor a politikai és szociális – és így egészségügyi – körülmények is kedvezőtlennek bizonyultak arra, hogy a keresztény Nyugat megéltje a test és a lélek egészségének harmóniáját (járványok, háborúk stb., főként a 12–16. században; lásd FISCHER 1997, 28–30. o.; KOVÁCS 2018, 27–28. o.). De eleve minden betegség mögött felsejlett Krisztus szenvedése (passio Christi), éppúgy, ahogyan minden orvos mögött a gyógyító Krisztust (Christus Medicus) látták (ENGELHARDT 1998, 110. o.). Hasonló történelmi és társadalmi körülmények (pl. a harmincéves háború) szolgáltak aztán inspirációként a 17. század protestáns énekköltészetének is, ami leginkább Paul Gerhardt költeményeiben érhető tetten, akinél olyan szenvedés- és halálképpel találkozhatunk, amelyben *ars moriendi* és *ars vivendi* nem elentettjei egymásnak, hanem kiegészítik egymást (DEICHGRÄBER 2006, 132–133. o.).

Viszont nem csupán a késő középkori spiritualításban és a 17–18. században keresték az összefüggést (és egyben a harmonikus egységet) az ember és Krisztus szenvedése között, hanem a 20. század római katolikus teológiájában is karakteresen szólalt meg ez a tendencia, amint az II. János Pál pápa *Salvifici doloris* kezdetű enciklikájában egészen világossá válik. A szenvedés misztériummá lesz, s a hívó ember – jóllehet Pál apostol tanítása szerint is – részesedik Krisztus szenvedésében, végső soron pedig „Krisztus szenvedésével együtt minden emberi szenvedés egyszerre új helyzetbe került” (19.), s feltárulhat a szenvedés üdvözítő értelme a hívó ember számára. Ezzel az értelmezéssel szemben érdemes Karl Barth meglátását figyelembe venni, amely az egészség felől közelíti meg a szenvedés és betegség teológiai vizsgálatát. Barth szerint „az egészség alkalmasság, erőteljesség, szabadság, erő az emberléthez, a szerveinek integritása a lelki-testi funkciók gyakorlásához. [...] Ezt az erőt kell akarni, ha az ember test és lélek szerint nem csupán egészséges, hanem egyáltalán ember akar

lenni.” (KD III/4: 405–406. o.) A betegség viszont nem csupán mindezeknek a hiánya, hanem „természetellenesség, rendtelenség, az Isten teremtése ellen fellázadó káosz pillanata, az ördög és démonok műve és tüntetése” (uo. 407. o.), amely mindenesetre Istennel szemben áll, éppen úgy, mint a halál és a bűn, azaz sem jónak, sem pedig Isten által akartnak nem lehet mondani. Barth felől nézve tehát a betegség teológiai ellenpólusává lesz az Isten által akart rendnek. Ugyanennek a meglátásnak egy másik olvasata szerint a betegséget biológiailag diszfunkcióként is lehet értelmezni (LANZERATH 1998, 479–480. o.).

A középkori és részben a 20. századi római katolikus spiritualitás a betegségnek lényegében szótériológiai jelleget tulajdonít (lásd *Salvifici doloris*). Ezzel szemben a kereszt teológiája a megigazulástannal összefüggésben nyer értelmet úgy, hogy a megfeszített Krisztus lesz az istenismeret és teológia forrásává, és maga Isten is a szenvedésben válik megtapasztalhatóvá (LUTHER 1999, 28–29. o.). A 20. század szenvedésértelmezése viszont úgy kapcsolja össze az ember szenvedését, hogy egyrészt Isten maga szenved az emberrel együtt,⁹ másrészt maga az Isten hívja az embert együttlészenvedésre az istentelen világ miatt, azért, mert „Isten megengedi, hogy a keresztén kizorítsák a világból, erőtlen és gyöngé lesz a világban, s éppen így és csakis így van velünk, és segít bennünket” – írja BONHOEFFER (1999, 170–171. o.). A szenvedés intenciója tehát nem szótériológiai, hanem lényegében kölcsönös szolidaritásvállalás és participáció. Mindez azonban nem jelenti sem a szenvedés apoteózisát az életvitelre nézve, sem a lelkigondozás alapját, hanem teológiailag reflektál a világban tapasztalható szenvedésekre.

Mindig nagy a kísértés, főleg a pasztorális lelkigondozás terén, hogy a betegséget olyan spirituális, vallási vagy teológiai értelmezés köntösébe öltöztessék, amely segít lelkileg elhordozni a betegséget terhet, és elvenni a teodicea kérdésének az élet. Mindez azonban ma már egyre kisebb mértékben állja meg a helyét – mind a tudományos és orvosi értelmezés, mind a teológiai megközelítés, mind pedig a betegségben szenvedő mentális önértelmezése számára. Orvosilag egyértelmű, hogy az egészség a testi, lelki (szellemi) és szociális jólét megléte esetében realizálódik (lásd többek között HUBER 2013, 187. o.); teológiailag megfontolandó az a nem is olyan mai megállapítás, amely szerint „a keresztény hit számára csak egyetlen szenvedésnek és egyetlen halálnak volt értelme a világtörténelemben, a Názáreti Jézus szenvedése és halála, amellyel Isten azonosította magát [...]. Jézus értünk szenvedett, s nem azért, hogy a saját szenvedésünknek megtaláljuk az értelmét, vagy hogy éppen keressük a szenvedést, hanem hogy éppen belássuk a

⁹ Lásd MOLTSMANN 1972, 262. o. Moltmann Auschwitz tragédiáját úgy tudja értelmezni, hogy maga Isten is ott szenvedett az emberrel együtt. (Magyarul: MOLTSMANN 1989, 116–120. o.)

szenvedés értelmetlenségét, és kibírjuk magát a szenvedést.” (JOSUTTIS 1974, 128. o.; vö. KARLE 2009, 31–32. o.) Ugyancsak a szenvedés teológiai legitimálásától óv Michael Klesmann német gyakorlati teológus és pasztorálszichológus, aki szerint nem volt ritka a keresztény egyház történetében a szenvedés mazochista dicsőítése, amely viszont szadista istenképet feltételezett (KLESMANN 1995, 164 o.; vö. HUIZING 2016, 328. o.).

Az utóbbi évtizedekben viszont úgy tűnik, maga a teológia is egyre többet foglalkozik azzal, hogy a szenvedés és istenhit után (vagy legalábbis amellet) az énkép (testkép) és istenhit (istenkép) harmóniájáról is beszéljen. Ez alapján egy olyan keresztény antropológia körvonalai válnak láthatóvá, amely ismét felmutatja és tematizálja a testi és lelki egészség közötti szoros összefüggést (lásd többek között ENGEMANN 2014, 13–142. o.). Így a betegség mindenképpen a test és lélek integritásának megzavarójaként kerül értelmezésre, ráadásul úgy, hogy közben ember és ember, ember és Isten kapcsolatára is kihat, vagy legalábbis súlyos kérdéseket vet fel (pl. ESTERHÁZY 2017, 47. o.; THURNEISEN 1946, 207. o.). Ez egyaránt igaz a beteg emberre s az őt körülvevő, egészséges(ebb) környezetére. Ez mind a teológiai értelmezések, mind pedig az egyházi, azon belül is a lelkigondozói segítségnyújtás számára árnyalt és átgondolt iránymutatást és narratívát jelent. Ugyanakkor ezen a ponton lehet a teológia és az egyház próféta i szolgálátát jótékonyan foganatosítani a társadalom számára, hiszen „egy igazságos és helyes egészségpolitika lényeges impulzusokat meríthet a vallásos meggyőződésekből”, ahogyan az EKD 2011-ben kiadott igazságos egészségpolitikáról szóló nyilatkozata állítja (74. o.). A keresztény egyház és teológia számára tehát nem csupán a beteg és szenvedő kísérése az egyetlen feladat, hanem egy olyan vezetés és iránymutatás is, amely segít az egészség megőrzésében és az egészséges életmód kialakításában, a beteggel való legnagyobb szolidaritás mellett.

Gyógyulás, megtérés, újrakezdés

A betegségből való felgyógyulás személyes élettörténetei mindig magukban hordozzák az újrakezdés, nem egy esetben az újjászületés aktusát, amely nem egy esetben spirituálisan is értelmet nyerhet a meggyógyult számára. Optimális esetben elmaradhatatlannak tűnik az élet, a kapcsolatok, a szociális biztonság vagy bizonytalanság újraértékelése, újragondolása. A „mintha a betegség nem is lett volna” elve eleve hamis illúziót kelt, mert elveti annak realitását. Jürgen Moltmann a bibliai apokalipszisekkel kapcsolatban megjegyzi, hogy egyrészt nem a világkatasztrófa pesszimista forgatókönyveiként kell rájuk tekinteni, hanem a remény üzeneteinek hordozóiként. Ugyanakkor nem lehet teljesen kiiktatni a félelem aktusát az emberi életből a katasztrófákkal

kapcsolatban: „Aki nem tud félni, vakká válik: nem képes meglátni a katasztrófát” – írja MOLTSMANN (2005, 91. o.), de egyben rávilágít a kitartás eszkatológiai pozitív következményére is („*Aki mindvégig kitart, az üdvözüül*”; Mt 24,13). A keresztény ember számára a felelősség azonban egy ponton több és nagyobb (a világnézeti orientációtól függetlenül mindenki számára fontos prevención, egészségmegőrzésen, felelős gazdálkodáson túl), ez pedig az imádkozás szükségessége. A betegekért és gyógyulásért való imádkozás ugyanakkor legalább annyi ellentmondást foglal magában, mint magának a betegségnek az értelmezése a keresztény teológia története során. Mert miközben valóban lehet a gyógyulás annak az isteni megbocsátásnak a következménye és jele, amely szerint bűnünk ellenére Isten nem hagy minket elesni (THURNEISEN 1946, 205. o.), aközben a tartós betegség, a szenvedés, a halál realitásával is számolni kell.

A legtöbb szakirodalmi munkában, amely a betegség teológiai és spirituális értelmezésével foglalkozik, megtalálható egy imádság a francia matematikus, filozófus Blaise Pascal tollából, amely példa és minta lehet arra, hogy mi legyen a keresztény ember első és utolsó szava *coram Deo* betegség idején, azaz minden időben, s amely éppúgy számol a betegség realitásával, mint az Isten oltalmával: „Uram, nem kérek tőled egészséget vagy gyógyulást, életet vagy halált sem kérek. Csupán azt kérem, hogy te rendelkezess egészségem és halálom felől, neved dicsőségére és üdvösségemre. Csak te tudod, mi használ nekem. Mindenható Úr vagy. Tégy tetszésed szerint, akár adsz, akár elveszel valamit. Csak egyet tudok: az jó, ha követlek, de káromra van, ha megbántalak. Azt sem tudom, mi használ nekem: egészség, betegség, gazdagság, szegénység vagy bármi e világon. Gondviselésed titka: miként döntesz. Meghaladja emberek, sőt angyalok tudását is. Imádatom borulok le előtted, és nem kutatom titkodat.” (EÉ 764. o.)

Felhasznált irodalom

- Az Egészségügyi Világszervezet Alkotmánya. Web: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=94800012>.TV. (Megtekintés: 2022. február 13.)
- BARTH, Karl 1951. *Kirchliche Dogmatik*. III/4. köt. Evangelischer Verlag, Zollikon-Zürich.
- BONHOEFFER, Dietrich 1999. *Börtönlevelek*. Harmat Kiadó, Budapest.
- BONHOEFFER, Dietrich 2015. *Etika*. Exit Kiadó, Kolozsvár.
- CAMUS, Albert 1970. *A pestis*. Ford. Györy János. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- DABROCK, Peter 2014. Bioethik des Menschen. In: Wolfgang Huber – Torsten Meireis – Hans-Richard Reuter (szerk.): *Handbuch der Evangelischen Ethik*. C. H. Beck, München. 517–584. o.
- DEICHGRÄBER, Reinhard 2006. *Nichts nimmt mir meinem Mut. Paul Gerhardt als Meister christlicher Lebenskunst*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.

- EKD 2011. „Und unsern kranken Nachbarn auch!” Aktuelle Herausforderungen der Gesundheitspolitik. Eine Denkschrift des Rates der EKD. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh.
- ENGELHARDT, Dietrich von 1998. Gesundheit. In: Wilhelm Korff – Lutwin Beck – Paul Mikat (szerk.): *Lexikon der Bioethik*. 2. köt. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh. 108–114. o.
- ENGEMANN, Wilfried (szerk.) 2014. *Glaubenskultur und Lebenskunst. Interdisziplinäre Herausforderungen zeitgenössischer Theologie*. Vandenhoeck & Ruprecht – Vienna University Press, Göttingen–Wien. (WJTh 10.)
- ESTERHÁZY Péter 2017. *Hasnyálmirigyrapló*. Magvető Kiadó, Budapest.
- Európai Protestáns Egyházak Közössége (GEKE): „Egyházak együtt a járványban” – protestáns nézőpontok. *Focus*, 29. sz. E/2021. Web: https://reformatus.hu/documents/1013/HU_GEKE_focus_29_FIN.pdf. (Letöltés: 2022. február 16.)
- Evangelikus énekeskönyv*. Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest, 1982.
- FISCHER, Kurt von 1997. *Die Passion. Musik zwischen Kunst und Kirche*. Bärenreiter, Kassel et al.
- HUBER, Wolfgang 2013. *Ethik. Die Grundfragen unseres Lebens von der Geburt bis zum Tod*. C. H. Beck, München.
- HUIZING, Klaas 2016. *Scham und Ehre. Eine theologische Ethik*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh.
- JÁNOS PÁL, II. 1984. *Salvifici doloris. II. János Pál pápa apostoli levele a Katolikus Egyház püspökeihez, papjaihoz, szerzetescsaládjaihoz és hívőihöz az emberi szenvedés keresztény értelméről*. Róma. Web: <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=199>. (Megtekintés: 2022. február 13.)
- JOSUTTIS, Manfred 1974. Der Sinn der Krankheit. Ergebung oder Protest? In: uó: *Praxis des Evangeliums zwischen Politik und Evangelium*. Chr. Kaiser, München. 117–141. o.
- KARLE, Isolde 2009. Sinnlosigkeit aushalten! Ein Plädoyer gegen die Spiritualisierung von Krankheit. *Wege zum Menschen*, 61. évf. 1. sz. 19–34. o.
- KLESMANN, Michael 1995. Die Suche nach Sinn in der Krankheit. Säkulare und religiöse Deutungsmuster. *Praktische Theologie*, 30. évf. 2. sz. 158–169. o.
- KOVÁCS Krisztián 2018. A mittenwaldi oltárképtől a Máté-passióig. Teológiai implikációk Paul Gerhardt Ó, Krisztusfő te zúzott énekében. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Theologia Reformata Transylvanica*, 63. évf. 2. sz. 21–34. o.
- KÖRTNER, H. J. Ulrich 2021. *A betegápolás etikája*. Kolozsvári Egyetemi Kiadó – DRHE Szociáletikai Intézete, Kolozsvár–Debrecen. (DRHE Szociáletikai Intézet Kiadványai 9.)
- KUSTÁR Zoltán 2021. Betegség és a hit a Zsoltárok könyvében. *Studia – Debreceni Teológiai Tanulmányok*, 13. évf. 1. sz. 9–19. o.
- LANZERATH, Dirk 1998. Krankheit. In: Wilhelm Korff – Lutwin Beck – Paul Mikat (szerk.): *Lexikon der Bioethik*. 2. köt. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh. 478–485. o.
- LUTHER Márton 1999. *Heidelbergi disputáció*. Ford. Nagybockai Vilmos. Magyarországi Luther Szövetség, Budapest.
- MOLTMANN, Jürgen 1972. *Der gekreuzigte Gott. Das Kreuz Christi als Grund und Kritik christlicher Theologie*. Chr. Kaiser, München.
- MOLTMANN, Jürgen 1989. *A reménység fényei*. Ford. Szathmáry Sándor. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.
- MOLTMANN, Jürgen 2005. *Minden végben kezdet rejtezik. Kis reménytan*. Bencés Kiadó, Pannonhalma.
- MOLTMANN, Jürgen 2010. *Ethik der Hoffnung*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh.
- NAGY Viktória 2010. Járványok mint az istenti büntetés eszközei az ókori Közel-Keleten és az Ószövetségben. *Studia – Debreceni Teológiai Tanulmányok*, 13. évf. 1. sz. 68–84. o.
- OROSZ Gábor Viktor 2017. A születés és a halandóság etikája. In: Fazakas Sándor (szerk.): *A protestáns etika kézikönyve*. Luther Kiadó – Kálvin Kiadó, Budapest. 179–222. o.
- PANNENBERG, Wolfhart 2006. *Rendszeres teológia*. 1–2. köt. Osiris Kiadó, Budapest.
- RAD, Gerhard von 2000. *Az Ószövetség teológiája*. 1–2. köt. Osiris Kiadó, Budapest.
- SCHOCKENHOFF, Eberhard 2009. *Ethik des Lebens. Grundlagen und neue Herausforderungen*. Herder, Freiburg–Basel–Wien.
- SONTAG, Susan 1983. *A betegség mint metafora*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- SZOBOSZLAI PAP István 1831. *Könyörgések és prédikációk a kole-rajárvány idején*. Debrecen.
- THIEL, Marie-Jo 2012. Szemben a betegséggel és a halállal. *Vigilia*, 77. évf. 4. sz. 262–271. o.
- THURNEISEN, Eduard 1946. *Die Lehre von der Seelsorge*. Evangelischer Verlag, Zollikon–Zürich.
- WOLF, Hans Walter 2003. *Az Ószövetség antropológiája*. Harmat Kiadó, Budapest.
- ZEH, Juli 2010. Corpus delicti (részletek). Ford. Tatár Sándor. *Műút*, 55. évf. Új folyam, 17. sz. 36–40. o. Web: http://muut.hu/muut_pdf/017.pdf. (Letöltés: 2020. február 16.)

„...őszintén és teljes hűséggel szeretik egymást”

A házaseletről Luther írásaiban*

■ REUSS ANDRÁS

Luthernek tizenhét olyan hosszabb vagy rövidebb írását sikerült megtalálnom, amelynek olykor már a címe is elárulja, hogy a házasság kérdéseivel foglalkozik. Ennek alapján azt gondolhatnánk, hogy szívesen tárgyalta a házasság témáját. Már 1522-es irata, *A házaseletről* bevezető szavai is érzékelteik, milyen tapasztalatai lehettek a korabeli házasságokról, és mennyire tisztában volt a probléma súlyával: „Irtózom ettől a témától, és nem is szívesen beszélek [predige] a házaseletről, mivel aggódom, hogy nekem és másoknak is sok vesződséget fog okozni, ha egyszer igazán megragadom.” (LVM 4: 55. o.)

A jogi és emberi helyzetek kuszasága

Két dolog tűnik fel mai szemmel az *Esketési könyvecské*ben, amelyben Luther a lelkészeknek adott tanácsot az esketés rendjére nézve.¹ Ha ezeket értjük, rögvést érzékeljük a reformáció korának a házassággal kapcsolatos nehézségeit.

Az egyik különös dolog, hogy Luther a házasságot világi ügynek mondja. Indoklása szerint „a házasság a világ kezdetétől fogva létezett, s ma is érvényben van a hitetlenek között”, nem lehet tehát csak az egyház vagy a keresztények körére tartozó dolognak tartani (*Az egyház babiloni fogsága* [1520], LVM 2: 308. o.): a házasság minden népnél megtalálható. Az eljegyzést követő házasság kezdetét már évszázadokkal a Krisztus születése előtti Rómában is a házassági szándék kinyilvánítása jelentette. Ennek módját nem szabályozták részletesen, vagyis nem volt általánosan elfogadott hivatalos formulája vagy rendje. Nem is tartották nyilván azokat valamely központi helyen. Ezért a házasság kezdetét külsőleg olyan alternatív dolgokkal jelezték, mint a menyasszonynak a vőlegény házába való bevezetése, állami tisztviselő előtt tett eskü vagy a hozományi okirat kiállítása. A régi, pogány rómaiak is ragaszkodtak azonban a kölcsönös egyetértésen kívül – elsősorban a nő esetében – a szülői beleegyezéshez, és nem volt ismeretlen az a felfogás sem, hogy a házasság életre szóló elköteleződés (consortium; vö. BRÓSZ-PÓLAY 1976, 151–152. o.).

A korai keresztény korban szokás volt ezeken túl a pár templomi megáldása. Roppant kihívást jelentett, hogy a keresztény egyház tagjai ne úgy éljenek, ahogyan a pogá-

nyok élnek – amint az apostol írja –, „hiábavaló gondolkodásuk szerint [...] mindenféle tisztátalanságot művelve mohóságukban” (Ef 4,17.19). Egyre inkább elterjedtek az ún. titkos vagy klandesztin házasságok. Bár ezek némelyikét pap is megáldotta, de nem hozták nyilvánosságra. Nem meglepő, hogy átláthatatlanul zűrzavaros viszonyok alakultak ki. A titkosság lehetőséget adott nemcsak a szülői hozzájárulás nélküli házasságra, hanem a házasság letagadására, becstelen életvitelre és bigámiára is. Luthernek egyébként sok vitája volt a római egyházzal, de ezen a ponton ugyanazt az álláspontot képviselte, vagyis nem tekintette semmi- nek a titkos házasságokat, de ellenezte azokat.²

Három évszázaddal korábban, 1215-ben a IV. lateráni zsinat nem vonta kétségbe a titkos házasságok érvényességét – hiszen érvénytelenítésük a tisztességesen folytatott titkos házasságokat is semmissé tette volna –, de megtiltotta a papoknak, hogy „ilyenekben közreműködni merészelve”, és kötelezte őket, hogy a készülő házasságot „a templomokban nyilvánosan jelentsék be”, hogy ismert házassági akadályok esetében ellenvetést lehessen tenni. Sőt még a papokat is kötelezte, hogy „nyomozzák ki, vajon valamilyen akadály útjában áll-e a házasságnak” (DH 817). A fő akadályt természetesen az jelenthette, ha valaki korábban már elkötelezte magát egy akár titkos, akár nyilvános házasságban. Így értjük meg a másik különös dolgot Luther *Esketési könyvecské*jében, miszerint az áldást az ifjú pár a templom előtt vagy a templomban kapja. A templom előtti házasságkötés volt hivatott biztosítani, hogy nyilvánosan, mások tudtával kötelezzék el magukat, és utána bent, a templomban kaptak áldást.

A trienti zsinat 1563-ban – már Luther halála után – azzal erősítette meg a lateráni zsinat előírásait, hogy a helyi plébános jelenlétén túl még két tanú közreműködését is megkívánta (DH 1813–1816), és kötelezte a plébániákat a házassági anyakönyvek vezetésére.³ Ezzel vette általánosságban kezdetét az egyházi anyakönyvezés, megelőzve az államit, ami lehetővé tette az egyháztagok és – a keresztény Európában ez lényegében azonos volt – a polgárok családi állapotának nyomon követését. Bármilyen sok vita dúlt

* A révfülöpi Luther-konferencián 2022. január 29-én elhangzott előadás szerkesztett változata.

¹ Az *Esketési könyvecskét* a nyomdász csatolta a *Kis káthéz*hoz, és azóta vele együtt adják ki. KK 4: 149–153. o.

² A titkos házasságok történetéhez és mai kánonjogi megítéléséhez lásd: <http://lexikon.katolikus.hu/K/klandesztin%20házasság.html>. (Megtekintés: 2022. január 22.)

³ A rendszeres anyakönyvezést IV. Piusz pápa rendelte el 1563-ban a trienti zsinaton.

is a katolikus egyház és a protestánsok között, a reformáció egyházai is fokozatosan igazodtak ehhez a renchez.⁴

Az egyház intézkedései következtében tehát már megkezdődött, de még nem fejeződött be az a századokon átívelő hosszadalmas folyamat, amely a titkos házasságokat visszaszorította és a nyilvános házasság rendjét jogilag tisztázta. Ezért a 16. században is sok volt még a kusza eset, amelyeket az egyházi és világi hatóságoknak rendezniük kellett.

Tanácsok a kusza helyzetek tisztázására

A zavaros helyzetben a jogi bizonytalanság nem segítette a tisztázódást. Sem az nem volt egyértelmű, hogy van-e lényegi különbség a nyilvános és a titkos házasság között; sem az, hogy milyen feltételeknek kell teljesülniük, hogy akár ilyen, akár olyan házasságról lehessen beszélni. A középkori kánonjog, a birodalmi jog és a helyi jogszokások nem egységes rendet írtak elő. És akkor még nem is említettük a reformáció hatását (lásd Mühlmann, StA 4: 259). Luther azzal indokolta „a házasság külső, világi dolog” voltát, hogy nincs az Újszövetségben példa arra, hogy Krisztus vagy az apostolok (1Kor 7 kivételével) szabályozták volna a házasságkötés rendjét. Az olyan részleteket, mint hogy hányszor és mikor tegyék közhírré a házasulandókat, az *Esketési könyvecskében* a világi hatóságok belátására és a helyi szokásokra bízta Luther (KK 4: 149. o.). Az egyházi hatalmat – mivel annak nincs végrehajtó hatalma – nemcsak nem tartotta illetékesnek, de nem is tartotta képesnek arra, hogy megszabja a házasság külső rendjét. Azt tartotta helyesnek és kivihetőnek, ha a lelki és a külső hatalmat megkülönböztetjük és elkülönítjük. Ösztönözte a világi hatóságokat a helyzet rendezésére. Ezért ahhoz is ragaszkodott, hogy amikor ezekhez a kérdésekhez hozzászól, akkor a lelki rendről beszél, a világi dolgokban csak tanácsot ad a kusza helyzetbe belegabalyodott embereknek, akik azt vagy megfogadják, vagy nem (*Von Ehesachen* [1530], StA 4: 263). Érdemes röviden bepillantani kora problémáiba és ezek orvoslására adott tanácsaiba. Amikor ezeket olvassuk, fogalmat alkothatunk arról, milyen kérdéseket címeztek volna kortársai egy bulvárlap levelezőrovatához Luther idejében.⁵

⁴ Bár itt-ott korábban is volt anyakönyvezés, Magyarországon az 1611-ben tartott nagyszombati zsinat rendelkezett az anyakönyvek vezetéséről. Általánossá 1625-ben vált, amikor Pázmány Péter esztergomi érsek az egész országra nézve kötelezővé tette a *Rituale Romanumot*. A protestáns egyházaknál az anyakönyvek vezetésének teljes körű jogát 1785-ben adta meg II. József. De több helységben már ennél az időpontnál korábban megkezdtek az anyakönyvezést. Forrás: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Anyakönyvezés>. (Megtekintés: 2021. december 29.) Ezt megelőzően a protestánsokat is a katolikus anyakönyvekbe vezették be. Ükapám, Reuss Sámuel önéletrajzában írja, hogy 1783-ban az utolsó volt Zólyomlipcsén azoknak a sorában, akiket még Szilágyi Mihály plébános keresztelt meg azzal az anyakönyvi bejegyzéssel, hogy lutheránus. (*Tiszai evangélikus egyházkerület lelkészavatási anyakönyv 1741–1836, 255–256. o.*)

⁵ A következők a *Von Ehesachen* (1530), StA 4: 266–309 alapján.

Az első témakör, hogy a házasság isteni jog alapján⁶ nyilvános állapot, ezért méltányos, hogy nyilvánosan jöjjön létre, kezdődjék el, és tanúk bizonyítsák. Amint régen is szokás volt, a szülők is egyezzenek bele, különben könnyen gazfickók áldozatává válik a fiatal leány. E feltételek teljesülése nélkül a titkos házasság nem házasság, de akik nem nyilvánosan kötöttek házasságot, és házastársakként élnek együtt, ezt nem tekinthetik ürügynek arra, hogy kapcsolatuknak kényük-kedvük szerint hátat fordítsanak arra hivatkozva, hogy nem is voltak házasok. Az az egyébként igaz pap például, aki nőtlenségi fogadalmát megszegve hitvesi hűségben él, és „örömet együtt maradnának a sírig igaz hitvesi hűségben, hogyha ezt jó lelkiismerettel tehetnék”, nyilvánosan vállalva szégyenüket – „...az ilyen két egyén Isten előtt bizonyonnyal hitestárs!” (*A német nemzet keresztény nemességéhez* [1520], LVM 2: 201. o.) Akik tehát már összekerekültek, és együtt vannak titkos házasságban, maradjanak is együtt, semmiképpen ne váljanak szét azért, hogy egy másik nyilvános házasságot kössenek (*Von Ehesachen*, StA 4: 278).

A második kérdéskör, hogy mi a teendő, ha azért van vita, mert a titkos házasságban élő nyilvános házasságot is kötött. Nem számít, hogy milyen formában történt a titkos eljegyzés, a nyilvánosat kell érvényesnek tekinteni, mert az történt Isten igéjével – tanácsolja Luther. Tekintettel kell lenni arra is, hogy melyik házasság van elhálva, mert ha csak a titkos, akkor az asszony iránti méltányosságból ezt kell az érvényes házasságnak tekinteni. Luther tudatában van, hogy ha valakinek nem tetszik az ő tanácsa, akkor az a pápához, azaz a római egyházhoz fordul, és megfordítva, a pápával elégedetlenek öhozzá fordulnak, vagyis az emberek a saját önző érdekeiket követik. Nem álmokat kerget, hanem jól látja a rideg valóságot: „A világ annyi gonoszossággal teli, hogy az felmérhetetlen, semhogy törvényekkel meg lehetne akadályozni.” (Uo. 286. o.) Törekedni kell a kusza helyzetek tisztázására, de a bűnt nem tudjuk a világból kiirtani. Olyan házvezetőnőket (Paffen weiber) is említ, akik megunták plébánosukat, és más után vágyakozva csak ürügyet keresnek helyzetük megváltoztatására, amikor azt állítják, hogy nem is házasságban éltek, lelkiismeretük nem engedi már, szeretnének megjavulni. Luther megállapítása túlmegegy a konkrét helyzeten: „Nagyon jól meg tudjuk tévesztetni a világot a lelkiismeret szóval, amíg Krisztus gyermekként a bölcsőben nyugszik. De ha egyszer megnő, és hatalommal jön el, akkor megtudjuk, ki csalta meg a másikat.” (Uo.) Addig azonban csak vég nélküli küszködés, hogy a kusza dolgokat a békesség érdekében jogszerűen tisztázzuk, mert jogilag képtelenek vagyunk megnyugtató megoldást találni.

Antik írók tapasztalatára hivatkozik Luther, akik úgy látták, hogy a zavaros ügyek nem fogynak el, hanem inkább mintha egyre több lenne belőlük. S az igazságszolgáltatás sem tudja

⁶ „...isten jognak azt nevezzük, amit Isten tett közzé. Ez részben azzal kapcsolatos, ami természeténél fogva igazságos, de igazságossága az emberek előtt rejtve van, részben pedig azzal, ami isteni rendelkezés folytán válik igazságossá.” Aquinói Szent Tamás: *STh* 2,2 qu. 57 art. 2 ad 3 [41399].

megoldani ezeket, sőt a szigorú jog a legnagyobb igazságtalanság.⁷ Nekünk, maiaknak is – nem csak ebben az összefüggésben – tapasztalatunk ez, akárcsak következő állítása: a jogot megtanulni vagy ismerni nem nagy művészet, de a jogot helyesen használni és szándéka szerint ítélni művészet (*Von Ehesachen*, StA 4: 317). Ezért amikor a felsőbbtség ezen ügyek rendezésére döntéseket hoz, még a legnagyobb igyekezettel is tévedhet, és azzal kell vigasztalódnia, hogy tévedéseit belefoglalhatja az imádságba: „...és bocsásd meg a mi vétkeinket”.

Harmadikként olyan eseteket tárgyal Luther, ahol valaki már két nyilvános eljegyzésben kötelezte el magát. Alapelvnek kell tekinteni Luther szerint, hogy az első számít, a második pedig törlendő és büntetendő. Ha azonban még csak az egyiket hálták el, akkor az asszony iránti méltányosságból az elhált kapcsolathoz kell ragaszkodni. Ilyen helyzetek azért lehetségesek, mert gazfickók futkosnak mindenfelé, akik becsapják a házasodni akarókat. Fontos ezért utánajárni a megszíról érkezetteknek és figyelni a szülők meg a rokonság véleményére. A papok pedig intsék óvatosságra a híveket, és maguk is vizsgálódjanak, miféle ember jelenik meg előttük. Van ebben az egyháznak némi gyakorlata, hiszen a kolostorokba való felvétel előtt is megvizsgálták a jelentkezőket, valóban egyedülállóak-e, és nem terheli-e őket gyermektartási kötelezettség. Ilyen feladatokat a városi tanácsoknak is magukra kell vállalniuk. Kemény megállapítása, hogy aki házasságtörővel köti össze az életét, az hallgatólagosan beleegyezik annak házasságtörésébe (uo. 294. o.). Viszont számunkra bizonyára meglepő módon (mivel nem megszokott, hogy a történethez erről az oldalról közelítsünk) többször példaként hivatkozik József-re, aki (még mielőtt az angyal intette volna) igaz emberként nem akarta Máriát szegyenbe hozni, ezért inkább titkon elbocsátotta volna.⁸ Fontos megjegyzése – és nem csak itt –, hogy amit az asszonyokról mond, a férfiakra is áll, és amit a férfiakról mond, azt ugyanúgy érti az asszonyokra is.⁹ Nincs tehát szó kétféle erkölcsről.

A negyedik témakör azokkal az esetekkel foglalkozik, amikor valaki nyilvános eljegyzés, illetve házasságkötés után mással közösül. Erre a házasságtörés a megfelelő kifejezés. A mózesi törvény az ilyen esetre halálbüntetést írt elő, bár az Ószövetség egyetlen esetben sem számol be ennek végrehajtásáról. Aki ilyen dolgot elkövet, Luther szerint megátalkodott, gonosz ember, aki nem méltó az életre. De az ilyen ember a házasságra sem érett, és nem veszi komolyan azt, mivel szerelmét és testét a házasságban és a házasság előtt nem tartja fenn jegyese számára. Tár-

gyal Luther olyan eseteket is, amikor a házasságkötés után meglepetésszerűen fedez fel hitvesének testi adottságaiban vagy rossz nyelvek révén tud meg előéletében valamilyen hibát a másik. A lelkészek feladata, hogy ilyen kérdésekről beszéljenek és tanítsanak, mert az ilyen dolgokat előzetesen kell tisztázni. Sok-sok kedvezőtlen tapasztalatnak kellett állnia Luther következő megállapítása és tanácsa hátterében: „Egynémely ember csúnyán beszél az asszonyokról, aki azonban nem tudja, mit tenne az anyja. Amikor asszonyokról beszélünk, akkor bennük van mindannyiunk anyja, nővére-húga, leánya, nagynénje és nőrokona, akinek a tisztessége a mi tisztességünk és szegénye a mi szegényünk.” (*Von Ehesachen*, StA 4: 301; WA 52: 645, 11. sz.)

A tisztázandó konkrét esetek sorában az ötödik téma a kényszereljegyzések és -házasságok ügye. Egyrészt – Luther nem győzi ismételtetni – Isten úgy teremtette a férfit és a nőt, hogy kívánják és szeressék egymást, hogy önként és szívből össze akarjanak jönni. Ez tehát természetes dolog, viszont a természet ellen van mindenféle kényszer. Nem kényszeríthetik a szülők gyermekeiket sem arra, hogy megházasodjanak, sem arra, hogy kivel kössenek házasságot. Ha kényszert alkalmaznak az apák, az zsarnokság, és a felsőbbtség dolga beavatkozni. De a fiatalok egyébként sincsenek kiszolgáltatva szülői önkénynek, sőt kötelező élniük az ellenállás lehetőségeivel: segítségül hívhatják a barátokat, a felsőbbtséget, a lelkészt,¹⁰ de még a nyilvánosságot is (*Von Ehesachen*, StA 4: 305). Ha a házasságkötés előtt ezt nem teszik meg, akkor ezzel elfogadták a szülői döntést, és hallgassanak. De a tisztességes házasságot megakadályozni sem szabad, ezzel arra adva ösztönzést, hogy a fiatalok titkos házasságba kezdjenek.¹¹ Eszeveszett és reménytelen szerelem (tolle Liebe) esetén viszont készíteni kell a fiatalot, hogy szálljon le a földre, és keressen megfelelő hitvest.¹²

Napjainkban ismeretlen a titkos házasság fogalma, és pontosan meg van határozva, mi a házasság. Viszont sokat hallunk arról, hogy párok összeköltöznek, összebútoroznak, élettársi viszonyban élnek, némelyek esetleg partnert cserélnek; nagy számban születnek gyermekek ilyen kapcsolatokból. Mások előírászerű házasságot kötnek, de közülük igen sokan hamar el is válnak. Új fogalom is született, a patchworkcsalád. Az egykori és mai elnevezések különbözősége ellenére a problémák

¹⁰ Luther prédikációi témája is volt a kérdés: *Predigt am Sonntag Exaudi Nachmittags* (1525. május 8.), WA 15: 558–562.

¹¹ Ezt a témát már korai házassági sermójában is megfogalmazta: *Ein Sermon von dem ehelichen Stand* (1519), WA 2: 168. Külön iratot is szentelt annak, hogy a szülők ne kényszerítsék, ne is akadályozzák gyermekeik házasságát, és a gyermekek a szülők hozzájárulása nélkül ne jegyezzék el magukat: *Daß Eltern die Kinder nicht zur Ehe zwingen noch hindern, und die Kinder ohne der Eltern Willen sich nicht verloben sollen* (1524), WA 15: (155) 163–169.

¹² *Von Ehesachen* (1530), StA 4: 308. Ma elképzelhetetlen lenne, de Luther maga nem átalott személyes hangú és mégis nyilvánosságra hozott iratban házasságra buzdítani egy közéleti személyt: *Christliche Schrift an W. Reißbusch, sich in den ehelichen Stand zu begeben* (1525), WA 18: (270–)275–278.

⁷ Vö. Terentius: *Heautontimorumenos* (Az önmagát kínzó) 5,6,48. Luther ezt másutt is idézi: *A katonai hivatás* (1526), LVM 4: 363. o.; WA 19: 630. A *Von Ehesachen* szövegében pedig két helyet idéz a bibliai bölcsességirodalomból: „...ha az orrot erősen fújják, vér jön belőle” (Péld 30,33). „Ne légy fölöttébb igaz, és ne bölcselkedj fölöslegesen, miért pusztulnál bele?” (Préd 7,16)

⁸ Vö. Mt 1,19. *Von Ehesachen* (1530), StA 4: 288–289, 299, 309, 310.

⁹ *A házasságról* (1522), LVM 4: 68. o.; *Von Ehesachen* (1530), StA 4: 288–295.

sok tekintetben hasonlóak. A mostani statisztikai adatok riasztóak, de megfelelő számok hiányában nem tudjuk a századokkal korábbi helyzettel összevetni őket. Luther tárgyalt esetei mindenesetre borús képet festenek a korról.

A tárgyalt esetekben Luther tanácsai nem a jézusi házasságetikát akarták megvalósítani, hanem férfi és nő viszonyának kuszaságait igyekeztek valamennyire kibogozni. Újra és újra kitér arra, hogy világi, külső törvényekre van szükség, amelyeket a világi hatóságok tiszteljen meghozni és érvényesíteni. Ami ilyen módon elérhető, az messze nem a krisztusi, lelki rend, hanem csak a szélsőségesen rossz helyzeteknek és viszonyoknak olyan külső rendezése, amely elviselhetőbbé teszi az életet, és védelmet próbál nyújtani a társadalomban a gyengébbeknek.

A protestáns egyházak ma elismerik a polgári házasságköltést, és helyesen teszik, hogy az egyházi áldás feltételül szabják, mert az egyháznak nincs megfelelő eszköze és hatalma, mint az államnak, hogy a házasság külső rendjét biztosítsa.

Lelki rendet a szabadosságban

A római egyház a maga részéről a szabadosságban a rendet kívánta erősíteni a az ókorban azzal, hogy a házasságot erkölcsileg igazolta mint isteni rendet, a középkorban pedig az intézmény jogi megszilárdítására törekedett. Az egyház a skolasztikus teológiával továbblépett ezen, amikor a házasságot mint a hét szentség egyikét pontosan meghatározta. A többi szentségtől eltérően, amelyek nemcsak jelzik, hanem adják is a kegyelmi hatást, a házasságra nézve szólt ugyan a kegyelem jeléről, de nem tulajdonított neki kegyelmi hatást. A római egyház tehát nem ugyanabban az értelemben tartotta szentségnek, mint a keresztséget vagy az oltárszentséget.¹³ A házasságról készült korai, 1519-es sermójában Luther is magáévá tette ezt az Ef 5,21–33-ra támaszkodó skolasztikus álláspontot, nevezetesen, hogy a házasság állapot szentség,¹⁴ és mint ilyen, a legnagyobb, legszentebb, legméltóbb, legnemesebb dolognak, az istenség és emberség Krisztusban megvalósult páratlan egyesülésének és csodájának külső, szent jele. Amint tehát a férfi és a nő a házasság állapotban egyesülve ketten egy test, úgy az istenség és az emberség egy Krisztus, Krisztus és az egyház is egy test, ez pedig valóban nagy titok, a házasság állapotban szent dolog. Isten odaadja magát az embernek, és az övé akar lenni, amint a férfi a nőnek adja magát, és az övé lesz. Ennek következtében férfi és nő egyesülése a házasság állapotban olyan jelentőségű, hogy a testi kívánság, amely nélkül

senki sincs, házastársi kötelességként nem kárhozatos, pedig egyébként, a házasságon kívül mint gonosz kívánság véghezvitele mindig halálos bűn. A házasságon kívül ezért ezt a szentséget azzal kell megbecsülnie, hogy a szent dolog tiszteletben tartja, és a házastársi kötelességekben mértéktartó annyiban, hogy a testi kívánságot nem esztelenül (értsd: csupán ösztönösen) követi, amint az állatok teszik.¹⁵

Férfi és nő Isten teremtése

Szinte a modern korban megfogalmazott és már-már a közbeszéd témájává lett nemi identitászavar problémájára tekintettel beszél Luther az ember teremtésének bibliai igéjét idézve, mint ami „megadja nekünk azt a bizonyosságot, hogy Isten két részre osztotta az embereket, úgyhogy legyen egy férfi és egy nő, avagy egy hímnemű és egy nőnemű lény. Ez annyira tetszett neki, hogy ezt ő maga jó teremtésnek nevezte.” (*A házasságról*, LVM 4: 55. o.) Ennek megfelelő a testük. „Nem áll hatalmunkban, hogy nővé tegyem magamat, te pedig férfivá. Inkább arról van szó, hogy olyanok vagyunk, amilyenek téged és engem alkotott: én férfi, te nő. Isten azt akarja, hogy ezt a jó teremtést ne vessük meg, hanem tiszteljük mint az ő isteni művét. Ezért a férfi ne vesse meg vagy ne gúnyolja ki a nőt annak testi alakja miatt, és megfordítva, a nő a férfit, hanem mindenki tartsa tiszteletben a másikat és a saját alakját mint jó isteni művet, amely magának Istennek biztosan tetszik.” (Uo. 55–56. o.)

A két nem egymásra utaltsága ötszáz évvel ezelőtt természetesen sokkal intenzívebben jelentette a szaporodást, mint ma, ezért nem kell csodálkoznunk, hogy ebben az összefüggésben írja le Luther a nemi ösztönt. De ahogyan leírja, az túlmutat a korán: „...amilyen kevéssé áll hatalmamban, hogy ne legyek férfi, éppoly kevéssé múlik rajtam, hogy nő nélkül legyek. És megfordítva: amilyen kevéssé áll hatalmadban, hogy ne légy nő, éppoly kevéssé múlik rajtad, hogy férfi nélkül legyél. Mert nem szabad választásról vagy szabad döntésről van szó, hanem szükségszerű, természetes dologról: minden férfinak kell, hogy felesége legyen, és minden nőnek kell, hogy férje legyen. [...] Bele van oltva az emberbe, akárcsak azok a testrészek, amelyeket erre használ. Mert amint Isten senkinek sem parancsolja meg, hogy férfi vagy nő legyen, hanem ilyenek teremtik őket, úgy azt sem parancsolja meg nekik, hogy sokasodjanak, hanem olyannak teremtik meg őket, hogy muszáj sokasodniuk. Ha valaki megpróbálja ezt megakadályozni, mégsem akadályozza meg, mivel ez a dolog megkeresi a

¹³ Lásd Nagy Szent Albert (†1280) és tanítványa, Aquinói Szent Tamás (†1274) tanítását (*Sent.* IV d. 26 q. 2 a. 1 ad 4sk. a. 3; [1929–19300, 19316–19326]); SCHNEIDER 1997, 1: 388. o.

¹⁴ Vitatta azonban annak helyességét, hogy az Ef 5,32-ben szereplő görög műsztérion, azaz titok szónak megfelelő latin *sacramentum* jelentését nem a titok, hanem a szentség szóval azonosítják. *Az egyház babiloni fogsága* (1520), LVM 2: 309. o.

¹⁵ *Ein Sermon von dem ehelichen Stand* (1519), WA 2: 168. A II. vatikáni zsinat ezt a skolasztikus tanítást újrafogalmazva a házasságnak pozitív jelentőséget tulajdonított, és a házastársak saját ajándékáról szólt: „Végül a keresztyén hitvesek a házasság szentségének erejével – melynek révén Krisztus és az Egyház egysége és termékeny szeretete misztériumában részesednek, és azt megjelenítik (vö. Ef 5,32) – a házasságban, továbbá a gyermek elfogadásával és nevelésével kölcsönösen segítik egymást, s életük állapotában és rendjében saját ajándékuk van Isten népén belül (vö. 1Kor 7,7).” LG 11.

maga útját paráználkodás, házasságtörés és más szexuális elvéteyedés által. Mert ez természeti dolog, és nem szabad választás kérdése.” (Uo. 56. o.) A szaporodás és sokasodás a reformáció korában olyan dolog volt, amelyet alig volt képes manipulálni az ember; ezért írta Luther, hogy „az nem csupán parancs, hanem több, mint parancs: isteni mű, amelyet nem tudunk megakadályozni vagy mellőzni” (uo.).

Nemcsak Éva külön megteremtését idézi fel, hanem Ádám ujjongó szavát is, hogy a segítőtárs „csontomból való csont, testemből való test” (1Móz 2,23; vö. *Ein Sermon von dem ehelichen Stand* [1519], WA 2: 166). Egy alkalommal még a Szentlélektől elteltnek is mondja Ádámot, amikor „gyönyörű szép nevet” adott Évának azzal, hogy „ő lett az anyja minden élőnek” (1Móz 3,20; lásd LVM 8: 382. o. 3528. sz.). Más alkalommal azt mondja, hogy „a nő gyenge edény és szerszám (1Pt 3,7), mégis övé a legfőbb tisztesség, az anyaság. Mert minden ember asszony által fogantatik, születik, szoptattatik és tápláltatik, ebből erednek az édes kisgyerekek és utódaink. Ez a tisztesség, hogy a nők az anyáink, minden asszonyi gyarlóságot eltakar és elnyel.” (LVM 8: 496. o. 4138. sz.)

Lehet, hogy ötszáz évvel ezelőtt is ismertek voltak olyan praktikák, amelyek által az emberek megpróbálták beleszólni a természet folyásába. Nem akadtam olyan helyre ezekben az írásokban, amely arról szólna, amit ma fogamzásgátlásnak vagy családtervezésnek nevezünk. Az élet és a természet normális menetéhez hozzátartozott Luther számára, hogy férfi és nő kapcsolatából új élet fakad. A 16. században egyes becslések szerint 500 millió ember élt a Földön, ma ennek nagyjából tizenhatszorosa, közel 8 milliárd. A 20. század első feléig még természetes velejárója volt a házasságnak a gyermek, ami ma nem általános felfogás. Növekedik azoknak a nőknek és pároknak a száma, akik csak egy, esetleg kettő vagy akár egyetlen gyermeket sem szeretnének. A művi terhességmegszakításon kívül több, biztonságosnak tekinthető módja van annak, hogy ez megvalósulhasson. Mégis botorság azt állítani, hogy a szaporodás isteni parancsa már nincs érvényben. Az ilyen állítás ellenkezik az emberi természettel is. Szélsőséges esetek, de gondoljunk csak a meddő párok kitartó erőfeszítéseire.

Nem hanyagolhatók el a társadalmi méretű gyermektelenség szerteágazó következményei sem. Hiszen fokozódó mértékben kell szembenéznünk a magányos idős párok és egyének problémájával. Nem vitás, hogy jobb, ha a gyermekvállalás nemcsak a biológiai kapcsolat következménye, mintegy a természet csele, hogy legyenek utódaink, hanem belsőleg, lelkileg és közösen elfogadott ajándék és vállalt feladat. Az a sok gond, amellyel a gyermekek felnevelése jár, és az a lelki, emberségbeli gazdagodás, amelyet a gyermekek gyermekkorukon túl is jelentenek, fontos tényező az ember személyiségének megérlelődésében és társadalmi beilleszkedésében, még ha az egyén keveset vagy semmit sem észlel abból, hogy a gyermekvállalás elutasítása népességsökkenéshez vezet. Ahol pedig állami program szerint nagyon sikeresen gátolják

a népesség növekedését, ott a megszületett gyermekek nemi arányának felborulása válik gondot okozó következménnyé.

Bár kortársaink között találunk olyanokat, akik nőként nehezen barátkoznak meg az anyaság gondolatával, az ő vigasztalásukra mondom, hogy ez a hivatás Luther korában sem volt mindenkinek magától értődő. Különbözik nem írt volna így: „Kedves Gréta, gondolj arra, hogy nő vagy, és Istennek tetszik ez a feladatod! Vigasztalódj azzal, hogy Isten akarására gondolsz, és engedd, hogy érvényesüljön az ő joga téged illetően! Hozd világra a gyermeket, és vesd be érte minden erődöt! [...] Ha nem lennél nő, már csak ennek a feladatnak a kedvéért is azt kellene kívánnod, hogy az legyél, és Isten műve és akarata miatt ilyen nagyszerű módon jutsz ínségbe és halsz meg.” (*A házaseletről*, LVM 4: 72–73. o.) Lehet azzal az ellenvetéssel élni, hogy ez a férfiak érzéketlensége, de nők nélkül, anyák nélkül nem lenne egyetlen ember sem a földön, és nem lehet a jövőben sem.

Férfiak és nők minden különbözősége melletti egyenértékűsége, egyenjogúsága és egyenlősége, valamint nemi adottságaink és identitásunk elfogadása – amely problémákat Luther éppen csak megpendítette ezekben az írásokban – körünkben sokakat érdeklő és érintő kérdés. Még mindig küszködünk azzal, hogy el tudjuk fogadni magunkat is, egymást is.

Házasság

„A házasságban ilyen bajok vannak, amelyek miatt minden férfi irtózik és riadozik tőle, és nem akar megőszülni. Mindannyian félünk az asszonyok szeszélyeitől, a gyerekek ordításától és bömbölésétől, aggódunk a nagy költségek és a rossz szomszédok miatt, satöbbi. Inkább szabadok és kötetlenek akarunk lenni, hogy a magunk urai maradhassunk, és úgy tehesünk, ahogy nekünk tetszik, kurválkodhassunk, henyélhessünk, satöbbi.” (LVM 8: 327. o. 2867b sz.) Nem valamely mai kortársunk mondta ezt néhány féldeci után, hanem egyik asztali beszélgetésében festett találó korpét Luther, ami persze nem csak az ő korára volt jellemző.¹⁶

A házasság hármass, skolasztikus meghatározását Luther is elfogadta és képviselte. A házasság először az istenség és emberség egyesülését, valamint Krisztus és az egyház egységét jeleníti meg. Hiszen a házastársak egymásnak adják magukat szövetségi hűségben, úgyhogy már nem a magukéi, hanem egymáséi. A nő iránti bensőséges (brünstige), természetes vágyat Isten teremtette, és ő tartja fenn az emberben (*Christliche Schrift an W. Reußenbusch*, WA 18: 275). Ez a kívánság annyira bennünk van, hogy aki inkább egyedül akar élni, az ne engedje, hogy embernek nevezze, hanem bizonyítsa be, hogy angyal vagy szellem, és legyen is az az (uo.). Mivel erre nem vagyunk képesek, hiszen házasság nélkül lehetetlen a tisztaságot megőrizni (*Nagy káté* I. 213–

¹⁶ Vö. *A házaseletről* (1522), LVM 4: 70. 33. jegyz., ahol utalás olvasható Arisztotelészre: „Három csapás rettentő: tűzvész, árvíz meg a nő.”

216; KK 4: 217–218. o.), a házastársi hűség – ami a házasság meghatározásának második eleme – óv meg attól, hogy ez a természetes kívánság gonosz, bűnös, kárhozatos kívánság legyen.¹⁷ A harmadik elem pedig a gyermekvállalás.

Házastársi szeretet

A házasság – bár minden egyházi és világi rendet felülmúló és a teremtő Isten által meghatározott rend (*Nagy káté* I. 207. 209; KK 4: 216., 217. o.), amelyhez az embernek megadóan alkalmazkodnia kell – elsődlegesen szeretetkapcsolat Luther számára. Ez Krisztus és az egyház viszonyának misztériumából következik. A reformátor nem idealizálja a házastársi szeretetet, de a legnagyobbak tartja, nagyobbak, mint a szülők szeretetét gyermekeik iránt (1Móz 2,24). Háromféle emberi szeretetet különböztet meg. Az első a hamis szeretet, amely önző módon pénzt, javakat, megbecsülést akar szerezni és házasságon kívüli szerelmet. A második a természetes szeretet, mint a szülők és gyermekek, testvérek, rokonok egymás iránti szeretete. A harmadik a házassági szeretet, amely olyan, mint az égő tűz, amely nem ezt vagy azt akar a másiktól, hanem őt magát egészen. Ádám óta azonban a házassági szerelem sem egészen tiszta, mert az ember nem képes kizárólag a másikat szeretni és az ő javát keresni, hanem ki-ki a maga kívánságát is (*Ein Sermon von dem ehelichen Stand*, WA 2: 167). Emiatt még a házasság sincs bűn nélkül.¹⁸ Annyi kísértéssel szembe-szülünk benne, hogy betegekkel teli kórházhoz hasonlítható.¹⁹

Luthernek sok rossz tapasztalata lehetett a keresztények házasságáról, ami miatt azt írja, hogy „a hívők között sok istentelen házasság található, sokkal istentelenebb, mint a pogányság maga” (*Az egyház babiloni fogsága*, LVM 2: 308. o.). Számára ez érv a házasság szentségi értelmezésével szemben, bennünket pedig legalábbis alázatra int, hogy vegyük észre a hívő emberek közötti házasságok gyengéit is. A rossz tapasztalatok alapján nem kell csodálkoznunk, hogy a házasságot sokan csak szükséges rossznak tartják, és hogy „a házasságnak mindenki szemében nyomorúságos tekintélye van” (*A házasságról*, LVM 4: 69. o.). Férfiak olyan könyveket írnak, amelyek csak a nők bűneivel foglalkoznak, szükséges rossznak tartják, a házasságot pedig ócsárolják. De ha a nők ilyen könyveket olvasnának, ugyanezt mondanák a férfiakról (uo. 69–70. o.). Ezért van az, hogy Isten kiszolgáltatta az embereket gyalázatos szenvedélyeknek (Róm 1,24–28).

Szerzetesként és lelkipásztorként is sok tapasztalatot szerzett a korabeli házasságokról és a közvéleményben való megítélésükről. Férfi és nő szövetsége azért gúny tárgya az emberek

között, mert nem fogják fel, hogy mi a házasság: „Aki házas anélkül, hogy megértené a házasságot, az sosem fogja bosszúság, vesződség és panaszkodás nélkül megélni a házasságot.” (Uo. 71. o.) Vajon miért van ez így? Az okot abban látja, hogy nem Isten művét látják a házasságban, és azt sem, hogy „Istennek tetsző, amit a feleségükkel megélnék és tesznek. Ha azonban felismerik ezt, akkor egyetlen nő sem fog számukra olyan csúnyának, rossznak, nevetlennek, szegénynek vagy betegnek tűnni, hogy folytonosan ne becsülnék nagyra Isten művét, teremtését és akaratát.” (Uo.) Minden írásában ismétli és hangsúlyozza a házasság ajándékait, hogy segítőtársat és gyermekeket kapunk benne (*Ein Sermon von dem ehelichen Stand*, WA 2: 167). Meg kell becsülni, mert a férfi és a nő Isten műve, hát „ügyelj a szívedre és nyelvedre, nehogy vádold és rossznak nevezd Isten művét, amit ő maga jónak mond” (*A házasságról*, LVM 4: 70. o.). Az ördög az, aki „nem kedveli a házasságot, mivel az Isten műve és jóakarátának megnyilvánulása” (uo. 70. o.). További érve, hogy a házasság révén az emberek elkerülhetik a paráználkodást és a tisztátalanságot, amellyel nemcsak szegény jár, hanem még „több vesződséget okoz, mint a házasság. Ezenkívül több szenvedést okoz egymás között, mint a házastársak között” (Uo. 75. o.)

Mivel az isteni teremtés és parancs szerinti életnek tekintti a házasságot, és szent egyoldalúsággal éppen ezért jónak is, így értjük meg, hogy hiába keresgélünk Luther írásaiiban olyan passzusokat, ahol áradozva és szenvedélyesen szólna a szerelemről, és ahol idealizálná a házasságot. Az ember esendőségét, gyarlóságát látja, nemcsak másokét, hanem a magáét is. Nem hiába mondja, hogy „aki a lelkésztől vagy a püspöktől imádságot és áldást kér, az azt tanúsítja ezzel – ha nem is mondja ki –, hogy nagy veszedelemre és nyomorúságra készül, s ezért nagyon rászorul Isten áldására és a gyülekezet imádságára abban a rendben, amelybe belép” (*Esketési könyvecske* [1529], KK 4: 150–151. o.). Viszont szent meggyőződése az is, hogy Istennek ez a teremtő akarata jó, és az ember számára ez a boldog élet útja, az emberi nem számára pedig a holnap útja is, mert utódok nélkül nincsen jövő. Szavainak a végső kicsengése nem ennek ellenére, hanem éppen ezért egyfajta reményteli realizmus: „Ó, milyen szép is az, amikor a házastársak együtt ülnek asztalhoz, és bújnak ágyba! És ha néha zsörtölődnek-morgolódnak is, abból nem kell, hogy baj legyen, mert a házasságban nem mennek mindig simán a dolgok.” (LVM 8: 414–415. o. 3675. sz.) Az áldás a házasságon nem abból áll, hogy nincs vita, ellentét és gond, hanem hogy a hitvestársak felül tudnak kerekedni, túl tudnak lépni ezeken, és ha kell, képesek elhordozni azokat. Még a bűn is jelen van a hívő emberek házasságában, de élnek a bűnbánat és bűnbocsánat ajándékával.

Luther tehát nem az ember boldogságkeresése felől közelíti meg a házasság kérdését, hanem a teremtő Isten felől. Az ember boldogsága és Isten akarata azonban nem ellentétes, nem zárják ki egymást, hanem éppen ellenkezőleg, az ember Isten jó rendjében találhatja meg a boldogságát. Azon kívül ugyanis képzelt, bizonytalan és hamis az ember boldogsága.

¹⁷ Luther kifejezése erre a *böse Lust*. A római katolikusok az emberbe beleteremtett vágy és annak nem Isten rendje szerinti megélésének világos megkülönböztetésére az utóbbit a *rendetlen kívánság* megjelöléssel illetik.

¹⁸ Luther az Isten színe előtti mérték alapján, Zsolt 51,7-re utalva állítja: „... egyetlen házas közösség sincs bűn nélkül.” *A házasságról* (1522), LVM 4: 79. o.

¹⁹ „...der ehlich stand nu hynfurter gleych eyn spitall der siechen ist.” *Ein Sermon von dem ehelichen Stand* (1519), WA 2: 168.

Még két lényeges dolog ezekben az iratokban. Az egyik: a házastárs megtalálása, ami a 16. században is sokaknak megnehezítette az útját, és ma sem könnyű feladat. Nem receptet ad Luther, de azzal bátorít, hogy Isten gondoskodik házastársról, és lehet tőle házastársat kérni. Bármilyen szokatlan is ma ilyet gondolni, mert bensőséges szülő–gyermek viszonyt és családi légkört feltételez: a szülők is segíthetnek és tanácsot adhatnak a társ kiválasztásában és az elhatározásban (*Ein Sermon von dem ehelichen Stand*, WA 2: 167). A másik: a *Nagy káté*-ban a hatodik parancsolat magyarázatában egy kevésbé figyelembe vett szempontra hívja fel Luther a figyelmet. Nemcsak azt jelenti a parancsolat, hogy „tisztá legyen szívünk, szánk és egész testünk [...], hanem azt is, hogy óvjunk, védjük és mentünk, ahol veszély és baj van [...]. Isten tehát minden ember hitvestársát körül akarja bátyázní és megoltalmazni attól, hogy bárki is hozzányúljon.” (*Nagy káté*, KK 4: 215–216. o.) Különösen az ifjúság rendre és tisztességre nevelése feladata a szülőknek és a világi hatalomnak.

Szexualitás

Amint magyarul a házaselet nemcsak a hivatalosan megkötött házasságot jelenti, hanem az ehhez tartozó szexuális életet is, és ezt a „házaseletet élni” kifejezés is mutatja, ugyanígy van a németben is az *eheliches Leben* fordulattal, amelyet Luther előszeretettel használ.

A szexuális hűség – Jézus Hegyi beszéde értelmében: gondolatban, szóban, cselekedetben – kétségtelenül a házasság második elemének, a hűségnek vagy hűtlenségnek az egyik nagyon fontos, de nem egyetlen ismérve. Az önzetlen szeretet meghidegülhet és elfogyhat még ott is, ahol nem beszélhetünk szexuális hűtlenségről. Aki azonban eljegyezte magát, vagy házasságot kötött, nem közösülhet mással, mert már nem a magáé (*Az egyház babiloni fogsága*, LVM 2: 316. o.).

Manapság az emberek nyíltan beszélnek a szexualitásról, még azok is, akik tisztességesen és szemérmesen teszik ezt. Ez részben szükséges, mert olykor nemcsak a fiatal, hanem a felnőtt embereknél is meglepő tájékozatlanság tapasztalható. Mint szerzetes, pap és egyetemi professzor a reformátor elég sokat foglalkozott a házasság kérdéseivel írásaiban és asztali beszélgetéseiben. Egyes pontokon meghökkenett szókimondó stílusa, amelylyel azonban nem lépte túl a szükségesnek és az illendőségnek a határát. Az ő idejében persze a szexualitás még nem volt a tudományos vizsgálódás tárgya, és ő maga nem volt szexológus.

A reformáció korában a házasság és a szexualitás értékelésében gondot jelentett, hogy az egyház a tisztas házasságnál a szüzességet és a kolostori életet a keresztény tökéletesség magasabb fokának tartotta, amivel szemben Luther többször is éles hangon foglalt állást.²⁰ Egyenesen eretnokségnek és bűn-

²⁰ „Ezért azon a véleményen vagyok, hogy mindazok az apácák és szerzetesek, akik hit nélkül hagyatkoznak a szüzességükre és rendi fogadalmukra, nem érdemesek arra, hogy egy megkeresztelt gyermeket ringassanak, vagy kását

nek minősíti azokat a tudomására jutott eseteket is, amelyekben azt tartották, hogy egyik házastárs sem kérheti számon a másiktól a házastársi kötelességet. Itt Pál apostol szavára hivatkozott: „A paráznság miatt azonban mindenkinek legyen saját felelősége” (1Kor 7,2), és hozzátette értelmezését: „...azaz nemcsak a gyereknemzés végett.” (LVM 8: 535. o. 4715. sz.) Tudatában volt annak, hogy az ember nemi vágya nem kapcsolódik olyan szorosan a szaporodási ciklushoz, mint az állatoké (*Ein Sermon von dem ehelichen Stand*, WA 2: 169), és „nincs olyan igaz férfi, aki csak azért házasodna, hogy gyermekeket nemzzen” (LVM 8: 383. o. 3529. sz.), hanem mindig jelen van az önző érdek. Mégis „Isten legnagyobb kegyelme, ha a házasságban a két fél egymást szívből és tartósan szereti. Az első szerelem bőven termő és heves, elkápráztat minket, mi pedig belevetjük magunkat, mint a részegek. Amikor aztán kialudtuk mámorunkat, az istenfélőknek marad a jóra való szeretet, az istenteleneknek pedig a bünbánat.”²¹ Éppen ezért veszedelmes mindenfajta óvatlan közelsége férfinak és nőnek, legyen az akár egy pap és gazdasszonya, mert az olyan, „mintha szalmát és tüzet raknánk össze, és megparancsolnánk, hogy se ne füstölögjenek, se ne égjenek” (*A német nemzet keresztény nemességéhez*, LVM 2: 201. o.). Ez a helyzet magukra hagyott fiatalok esetén is, ami könnyen azzal végződik, hogy a férfi megeszti a cseresznyét, és a nő nyakába köti a kosarat (vö. LVM 8: 105. o. 263. sz.).

A szexualitás természetes része a házasságnak, ezért ha impotens férfi házasodik meg, az becsapja és megtéveszti a nőt. Luther véleménye: „...keményen megtámadnám az olyan férfit, aki bolonddá tesz egy nőt. És éppígy egy ilyen nőt is, jóllehet ez ritkábban fordul elő, mint a férfiak között.” (*A házaseletről*, LVM 4: 58. o.) Bár akadhat „nyakas asszony, aki a saját feje után megy, nem törődik ezzel, még akkor sem, ha a férje tízszer is paráznává válik” (uo. 67. o.). Nem egy esetben a mózesi törvények mentén, azok analógiájára adott tanácsot, ami a kialakult keresztény hagyományban már kérdéses, de legalábbis szokatlan.

Még szerzetesként írt korai iratában hallgatni akart arról, „hogyan legyen vagy ne legyen teljesítve a házastársi kötelesség” (uo. 69. o.). Anélkül, hogy szabályokat határozott volna meg, annyit azért írt, hogy a házastársak ne engedjék, „hogy testüket a gonosz élvezetek utáni törekvés uralja [...], mégis mindenki vizsgálja meg magát, hogy önmegtartóztatásával nem teszi-e ki magát a paráználkodás veszélyének” (uo.). Azt pedig, akit annyira fűtenek az ösztönei, hogy gyors házasságkötésben keres megoldást, óva intette: „Nősülni nemcsak a testi vágy miatt kell, hanem azért is, hogy a házasság együtt lakjanak és éljenek. Ezért kell Istentől jóra való házastársat és hitvest kérni.” (Vö. LVM 8: 359. o. 3297c sz.; 631. o. 5524. sz.)

készítsenek neki, még akkor sem, ha az egy szájha gyereke lenne – mivel Isten egyetlen ígéjét sem lehet felhozni rendjük vagy életformájuk mellett. Azzal sem dicsekedhetnek, ahogyan élnek, amit azonban egy nő megtehet, még akkor is, ha házasságon kívüli gyermeket hordoz.” *A házaseletről* (1522), LVM 4: 73. o.

²¹ *Asztali beszélgetések*, LVM 8: 383. o. 3530. sz. Vö. uo. 631. o. 5524. sz.

Nagyon reálsan látja a másik nem utáni vágy roppant erejét²² és azt, hogy milyen segítséget ad ebben a házasság: „...a természetes hajlam és ösztön elháríthatatlanul és feltarthatatlanul érvényesül, ahogyan azt mindenki látja és érzi. Éppen ezért, hogy a paráználkodást bizonyos mértékig könnyebben el lehessen kerülni, elrendelte Isten a házaseletet, hogy mindenki megkapja kimért részét, és megelégedjék azzal; ámbár ahhoz Isten kegyelmére is szükségünk van, hogy szívünk is tiszta legyen.” (*Nagy káté* I. 212; KK 4: 217. o.)

Egyetlen mondatban összefoglalva: „...a házaselet tisztaságát csak úgy lehet megőrizni, ha férj és feleség mindenekelőtt szeretetben és egyetértésben él egymással, ha őszintén és teljes hűséggel szeretik egymást. [...] Ahol ez a szeretet érvényesül, ott ebből minden parancs nélkül magától következik a tisztaság is.” (Uo I. 219; KK 4: 219. o.)

Felvetődik ennek kapcsán még két téma. Az egyik az önmegtartóztatás kérdése, amelyre nézve Luther válaszát nem lehet egyetlen tételbe foglalni, mert különbözőek a kegyelmi ajándékok. Annak a házastársnak a kapcsán, aki betegsége miatt nem képes teljesíteni a házastársi kötelességeket, egyrészt hazugnak mondja az egészséges hitvestársat, aki azt mondja, hogy nem képes megtartóztatni magát. Isten hűségére hivatkozik, aki legyőzheti a test támadását, „ha egyébként hűségesen szolgálod beteg házastársadat” (*A házaseletről*, LVM 4: 69. o.). Másrészt ugyanebben az írásban orvosokra hivatkozik, akik szerint a természetes történések erőszakos feltartóztatása káros az egészségre (uo. 76. o.). Harmadszor nem veti meg az önmegtartóztató életet sem, de nem önmagában látja az értékét, hanem abban, hogy „így az ember jobban tud prédikálni, és tudja Isten igéjét átadni [...]. Isten igéje és a prédikáció jobba teszi az önmegtartóztató életet, mint a házaseletet.” (Uo. 77–78. o.)

A másik téma a rendetlen életvitel. Súlyosan akadályozza a későbbi házasságkötést az, hogy könnyű belevágni a laza életbe, amire sokféleképpen kapunk biztatást, de sokkal nehezebb abból kijönni (uo. 76. o.). Akik pedig nem akarják vállalni a házasság fáradalmait és rossz időszakait, azokkal kapcsolatban Pál apostolra hivatkozik, akinek a Római levélben leírt szavait saját korára alkalmazza: Isten „kiszolgáltatta őket a paráznaságnak és a gyalázatos szenvedélyeknek – idézi az apostolt, majd így folytatja –, úgyhogy már nem nőket, hanem fiúkat és oktan állatokat gyaláztak meg. Ugyanígy tettek a nők is önmagukkal és másokkal.” (Uo. 70. o.)

Gyermekek és gyermeknevelés

A házasság skolasztikus és lutheri meghatározásában a harmadik elem a gyümölcs, a gyermekek. Rájuk nézve bocsátja meg Isten az ember önző vágyát. Nemcsak a gyermekáldást hangsúlyozza azonban Luther, hanem a gyermekekkel járó

felelősséget is. Az apa nem lehet csak nemzője a gyermeknek, neki is Istentől kapott hivatása van: apa. Nemcsak a gyermek, hanem a gyermekágyas asszony gondozásában is örömmel vesz részt tehát, mert Istentől kapott hivatásának tartja. Ez ellentmond a természetes értelemnek, amely csak a maga kényelmét, érdekét és örömét keresi (uo. 72. o.). Isten nem abban leli örömét, hogy a férfi is pelenkát mos, hanem abban, hogy ezt hittel teszi. „Kigúnyolóit azonban, akik csak a tettet látják, de a hitet nem, Isten minden teremtménnyel együtt ki fogja gúnyolni, mint a legbolondabb embert a földön.” (Uo. 73. o.) A gyermekeket Isten szolgálatára és a világ hasznára fel kell nevelni,²³ amihez a szükséges anyagi áldozatot sem szabad kímélni (*Ein Sermon von dem ehelichen Stand*, WA 2: 171). A megfelelő gyermekneveléssel a mennybe, az ellenkezőjével a pokolba vezető úton vagyunk (uo. 170. o.).

A megélhetés gondját is komolyan kell venni, ez természetes. Nem szabad azonban abba a hibába esni, hogy már a házasságkötés előtt, a gyermekek érkezése előtt akarjunk biztosak lenni afelől, hogy mit fogunk enni, inni, és milyen ruházatunk lesz. Számíthatunk arra, hogy Isten gondoskodik rólunk, miként egy jószágos anya (*A házaseletről*, LVM 4: 74. o.).

Válás

Manapság ritkán kerülnek szóba azok az akadályok, amelyek törvényi vagy lelkiismereti okokból lehetetlenné teszik a házasságot, amivel a 16. században nagyon sokat foglalkoztak (vö. *Az egyház babiloni fogsága*, LVM 2: 312–313. o.), de a kérdésnek itt nem tudunk helyet szorítani. Annál érdekesebb, hogy Luthert sokat foglalkoztatta a házassági elválás kérdése.

A házassági hűség semmiképpen sem érv arra, hogy az egyik fél csupa szenvedést és kárt okozzon, a másik pedig csupa előnyt és hasznot élvezzen (*Von Ehesachen*, StA 4: 312). Izrael népének nem volt szüksége válásra, mert a lelki törvénynek megfelelően a férjek nem taszították el feleségük, hanem elviselték szokásaikat. Nem mindenki képes betartani a lelki törvényt, ezért Mózes világi törvényt is adott, hogy ha már nem tudják elviselni feleségüket, inkább bocsássák el válólevéllel, mint hogy megöljék őket vagy más módon okozzanak nekik szenvedést. De ez a parancs nincs érvényben a keresztényeknél, mert ők a lelki törvény alatt vannak. Ha valakit olyan asszonnyal hoz össze a sors, aki „a halálnál is keserűbb” (Préd 7,26), vagy olyan férfival, aki „durva és elviselhetetlen”, és keresztényietlen módon élnek egymással, akkor jobb elválniuk, de mivel nem a lelki törvény szerint élnek, nem tekinthetők keresztényeknek (*A házaseletről*, LVM 4: 66. o.). A nyilvános válásnak azonban a világi hatalom vizsgálata és jogrendje által kell megtörténnie, „nehogy mindenki olyan okokat találjon a válásra, amilyeneket csak szeretne”, és hogy mindenki tudja, mihez kell tartania magát (uo. 66. o.). Váló-

²² Lásd korholó szavait egyes wittenbergi diákok életvitelének kapcsán: *Asztali beszélgetések*, LVM 8: 548–549. o. 4857n sz.

²³ *Ein Sermon von dem ehelichen Stand* (1519), WA 2: 169; *Nagy káté* (1529), I. 208; KK 4: 216. o.

oknak tekintendő az is, ha az impotens férfi megtévesztette feleségét. Ha mégsem akar válni, akkor az asszony hagyja el, és menjen világgá (*Az egyház babiloni fogsága*, LVM 2: 319. o.). Válás után a megcsalt és elvált fél ne házasodjék azonnal, hanem hagyjon időt a megbánásra, kibékülésre, életének újrarendelésére (*Von Ehesachen*, StA 4: 310). Az elváltak pedig meg kell engedni, hogy újra házasságot kössön, nehogy állandó, közvetlen kísértésben kényszerüljön élni.

Megdöbbenve olvastam azt is, hogy Luther tanácsa szerint a házasságtörőket ma is ki kellene végeznie a világi hatalomnak. Ha ez nem történik meg, akkor ezzel vajon nem adunk minden gonosz férfinak és nőnek lehetőséget arra, hogy elhagyják egymást, és újra megházasodjanak? Van ebben valami, de „Isten és a lelkiismeretük rájuk talál majd a megfelelő időben. Ki lenne képes minden gonosságot megakadályozni?” (*Az egyház babiloni fogsága*, LVM 2: 321. o.) Ezért szükség van a keresztyéni megintésre és a bűnbánatra, amely történhet testvéreleg, az evangélium szerint és a világi felsőbbség által (*A házaseletről*, LVM 4: 67. o.).

Luther hatása és jelentősége

A reformátor alapvető gondolatai társadalmi változásokat indítottak el, amelyek a házasság és a nő fokozottabb megbecsüléséhez vezettek; a házassági jogot egyszerűsítették; a világi hatóságok illetékességét kiemelték; a válás megengedésével pontosan meghatározott esetekben megóvták az embereket attól, hogy még inkább tönkrementek egymás és gyermekeik életét; és korlátozták a szülők beleszólási jogát gyermekeik házasságkötésébe (BRECHT 1994, 99. o.).

A házasságot Luther nem önmagában nézi és tárgyalja, hanem úgy, mint a keresztséggel megkezdődő tanulási és megújulási folyamatot, amelynek során az ember önző mivoltának meg kell halnia, hogy megszülessen a krisztusi szeretetben élni akaró ember.

Bibliográfia

Luthernek a házaseletről foglalkozó iratai

- Ein Sermon von dem ehelichen Stand* (1519). WA 2: 166–171.
A német nemzet keresztyén nemességéhez (1520). Ford. Masznyik Endre. LVM 2: 198–202. o.
Az egyház babiloni fogsága (1520). Ford. Masznyik Endre – Csepregi Zoltán. LVM 2: (235–)239–338.
A házaseletről (1522). Ford. Gromon András. LVM 4: (52–)55–79.
Das siebente Kapitel aus der Epistel St. Pauli zu den Korinthern (1523). WA 12: (88–)92–142.
Daß Eltern die Kinder nicht zur Ehe zwingen noch hindern, und die Kinder ohne der Eltern Willen sich nicht verloben sollen (1524). WA 15: (155–)163–169.

- Predigt am Sonntag Exaudi Nachmittags* (1525. május 8.). WA 15: 558–562.
Eine Predigt vom Ehestand (1525. január 15.). WA 17/I: (XIX–XXII) 12–29 (522).
Christliche Schrift an W. Reiffenbusch, sich in den ehelichen Stand zu begeben (1525). WA 18: (270–)275–278.
Esketési könyvecske (1529). KK 4: 149–153.
Nagy káté (1529). I. 200–221. KK 4: 215–219.
Vorrede zu Justus Menius' Oeconomia christiana (1529). WA 30/II: (49–)60–63.
Wochenpredigten über Matth. 5–7 (1530–1532). WA 32: (LXXV–)299–544.
Von Ehesachen (1530). WA 30/III: 205–248; StA 4: (359) 262–317.
Eine Hochzeitpredigt über den Spruch Hebräer 13,4 (1531. január 8. [?]) WA 34/I: 50–75.
Matth. 18–24 in Predigten ausgelegt (1537–1540). WA 47: 232–627.
Mt 19,1–12 (311–326).
Levél János Frigyes szász választófjedelemnek (Wittenberg, 1540. június 10.) LVM 7: 635–637. o. 3493. sz.; WA. B 9: 131–135.

Rövidítések

- DH = Heinrich Denzinger – Peter Hünermann: *Hítvallások és az egyház tanítóhivatalának megnyilatkozásai*. Ford. Fila Béla – Jug László. Összeáll. Romhányi Beatrix – Sarbak Gábor. Szerk. Burger Ferenc. Örökmécs Kiadó, Bányterenyé – Szent István Társulat, Budapest, 2004.
 KK = *Konkordiakönyv. A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai*. 1–5. köt. Szerk. Reuss András. Luther Kiadó, Budapest, 2008–2020.
 LG = *Lumen Gentium* (1964). A II. vatikáni zsinat dogmatikus konstitúciója az Egyházzól. In: *A II. vatikáni zsinat dokumentumai*. Szerk. Diós István. Budapest, 2007. 141–207. o.
 LVM = *Luther válogatott művei*. 2., 4–9. köt. Szerk. Csepregi Zoltán et al. Luther Kiadó, Budapest, 2011–.
Sent = *Sancti Thomae de Aquino Scriptum super Sententiis*
 StA = Martin Luther: *Studienausgabe*. 1–6. köt. Szerk. Hans-Ulrich Delius – Helmar Junghans. Evangelische Verlagsanstalt, Berlin, 1979–1999.
STh = Aquinói Szent Tamás: *A teológia foglalata*. 1–2. köt. Ford. Tudós-Takács János. Gede Testvérek, Budapest, 2002–2014.
 WA = Martin Luther: *Werke. Kritische Gesamtausgabe* („Weimarer Ausgabe”). 1–73. köt. Böhlau, Weimar, 1883–2009.
 WA.B = Martin Luther: *Werke. Kritische Gesamtausgabe. Briefwechsel*. 1–18. köt. Böhlau, Weimar, 1930–1961.

Hivatkozott művek

- BRECHT, Martin 1994. *Martin Luther*. 2. köt. *Shaping and Defining the Reformation*. Fortress Press, Minneapolis.
 BRÓSZ Róbert – PÓLAY Elemér 1976. *Római jog*. 2. kiad. Tankönyvkiadó, Budapest.
 SCHNEIDER, Theodor (szerk.) 1997. *A dogmatika kézikönyve*. 1–2. köt. Vigilia, Budapest.
A Tiszai evangélikus egyházkerület lelkészavatási anyakönyve 1741–1836

Az iszlám – kinyilatkoztatás a keresztényeknek?*

■ ULRICH H. J. KÖRTNER

A 2020/21-es téli szemeszterben a Bécsi Egyetem Katolikus Teológiai Karán előadás-sorozatot rendeztek a következő témában: *Zsidóság – kereszténység – iszlám: Inter- és transzdiszciplináris perspektívák a vallásközi párbeszédben a három ábrahámi vallás között*. 2020. november 3-án Kurt Appel¹ katolikus fundamentásteológus tartott előadást *Az iszlám mint kinyilatkoztatás a keresztények számára* témájában. Jelen tézisek szerzőjét és Martin Jäggle² katolikus valláspedagógust hozzászólásra kérték fel. Appel vitát kezdeményezett arról, lehetséges-e, hogy a keresztények az egyedüli kinyilatkoztatás részeként olvassák a Koránt. Teológiailag lehet úgy érvelni, hogy a Korán a keresztényekhez is szól, de nem azzal a céllal, hogy eltérítse őket a kereszténységtől, hanem hogy lehetőséget kínáljon számukra kereszténységük jobb megértéséhez.

Az alábbi tézisek Appel előadására adott válaszaimat foglalják össze. Nem a tudományos megfigyelés és elemzés távolságából tesznek kijelentéseket, mert az asszertórikus beszéd műfajához tartoznak. Az asszertórikus állítások érvényességet követelnek mindazok számára, akik kijelentik őket, anélkül, hogy objektív bizonyítékkal szolgálnának a [külső] megfigyelő szemszögéből. Vagyis hitvallási jellegűek, de megvizsgálható érvek támasztják alá őket. Mint asszertórikus teológiai állításokat egyértelműen meg kell kü-

lönböztetni őket a vallástudomány állításaitól és a vallásfilozófiai hipotézisektől.

1. Egyik vallás sem isteni kinyilatkoztatás, hanem a legjobb esetben is az arra adott emberi válasz. A vallások az emberiség kulturális teljesítményei, ezzel szemben a kinyilatkoztatás – ha teológiai értelemben használjuk a kifejezést – Isten önkinyilatkoztatása.

2. Isten kinyilatkoztatásaként minden egyes kinyilatkoztatás – amely tőle származik – az igazság kinyilatkoztatása. A vallás legjobb esetben is csak tanúsítani tudja az igazság kinyilatkoztatását. Az igazságot azonban nem lehet a vallással azonosítani. Ezért nincsen igaz vallás. Keresztény szempontból minden valláshoz hozzátapad a bűn, így a kereszténységhez is.

3. Más teológusokhoz (Markus Mühling,³ Christoph Schneider-Harpprecht⁴) hasonlóan én is különbséget teszek az igazság kérdése (érvényesség kérdése), a vallások üdvösségre és megváltásra vonatkozó állításainak, ezek egymáshoz való viszonyának szótériológiai kérdése és a tolerancia szociáletikai kérdése között. Számomra a párbeszéd és az együttélés ez utóbbi szinten mozog. Amikor azonban az első két kérdésre kerül a sor, és választanom kell, a válaszom nagyon egyszerű: az iszlám tanítása szerint hitlennek tartom magam. Sem azt nem hiszem, hogy Mohamed annak az Istennek a prófétája volt, akiben én hiszek, és abban sem vagyok biztos, hogy a muszlimok és én egyáltalán ugyanabban az Istenben hiszünk. Számomra tehát nemcsak az iszlám minden ágában közös hitvallás második része (*saháda*) – amely Mohamedet Allah küldöttjének

* Eredeti megjelenés: KÖRTNER, Ulrich H. J. 2021. Islam als Offenbarung für Christen? Eine Thesenreihe. *Zeitschrift für Religion und Weltanschauung*, 84. évf. 2. sz. 101–105. o. A szerző a Bécsi Egyetem Protestáns Teológiai Karának rendszeres teológiai professzora. A fordítás az Evangelische Zentralstelle für Weltanschauungsfragen (EZW) képviselője, dr. Kai Funkschmidt szíves engedélyével jelenik meg.

¹ A Bécsi Egyetem Katolikus Teológiai Karának rendszeres professzora. – *A ford.*

² A Bécsi Egyetem Katolikus Teológiai Karának nyugalmazott valláspedagógia- és katekétikaprofesszora. – *A ford.*

³ A betheli Kirchliche Hochschule rendszeres professzora. – *A ford.*

⁴ A Badeni Evangélikus Tartományi Egyház nyugalmazott képzési referense, korábban São Leopoldóban (Brazília) az evangélikus teológiai főiskola gyakorlati teológiai professzora. – *A ford.*

vallja – nem érvényes, hanem az első rész sem, amely szerint nincs más Isten, csak Allah.

4. Az ok pedig abban rejlik, hogy én Jézus Krisztusban az egyedüli Isten végérvényes kinyilatkoztatását látom, amelyet semmilyen más kinyilatkoztatás nem múl felül.

5. A vallástörténet szempontjából Mohamed vallása a többistenhittől a szigorú egyistenhit felé fordulásával bizonyára előrelépést jelentett az arab világ számára. Keresztény meggyőződése alapján ezt visszalépésnek tartom a kereszténység Szentháromság Istenben való hitéhez képest, amely Jézus Krisztus megtestesülésén, halálán és feltámadásán alapul. Az én értelmezésem szerint azokban a kinyilatkoztatásokban, amelyekről Mohamed úgy hiszi, hogy kapta őket, a zsidó és keresztény kinyilatkoztatás tanúságtételére való visszhangját lehet hallani, de nem új kinyilatkoztatást, amely a bibliai tanúságtétel helyébe léphetne.

6. Az EKD 2006-os *Világosság és jószomszédság – Keresztények és muszlimok Németországban* című kiadványához hasonlóan – amelyet mind a muszlimok, mind a keresztények sokat szidtak – azon a véleményen vagyok, hogy „amilyen értékes lehet a keresztény és a muszlim hit közös pontjainak felfedezése, ugyanolyan világossá válnak a közöttük lévő különbségek, ha közelebbről megvizsgáljuk őket. Az egy Istenben való hit megállapítása nem vezet messzire.” (18. o.) Az EKD *Keresztény hit és vallási sokféleség protestáns szemszögből* (2015) című alapvető tanulmányi anyaga véleményem szerint szintén nagyon helyesen ellenzi „a másik tökéletlenségét elnéző” vallási hermeneutikát, mert sem a kereszténység, sem a judaizmus vagy az iszlám „az elfogadás szempontjából semmit sem nyer azzal a gondolattal, hogy bár a másik kettő is az egy Istenhez tartozónak vallja magát, csakhogy ő lényeges dimenziókban rejtve marad” (65. o.). (Az „ábrahामी vallások” kifejezést is megkérdőjelezhetőnek tartom, mert Ábrahám alakját annyira különbözőképpen értelmezik a judaizmusban, a kereszténységben és az iszlámban, hogy komolyan sem vallástudományi, sem teológiai szempontból nem lehet közös ábrahामी örökségről beszélni.)

7. A kereszténység azt állítja, hogy az egyetlen Isten, aki végső soron a názáreti Jézusban nyilatkozott meg, Izrael Istene. Ez többek között abban nyilvánul meg, hogy a kereszténység Izrael szent iratait a maga két részből álló Bibliájának egyik részévé tette. A *Septuaginta* mint a zsidó Biblia görög változata, valamint a héber Biblia (*Tanakh*) a kereszténységben mint Ószövetség kanonikusan érvényes. Igaz, hogy a kereszténység nem vette át a Tanakh felosztását, Ószövetségének szerkezete a Septuagintát követi. A kereszténység azonban változatlan szöveggel vette át a zsidó Biblia mindkét verzióját. Az újszövetségi írásként az Ószövetség kommentárjaiként olvashatók, együtt hermeneutikai kört alkotnak. A Krisztus-eseményt az Ószövetség fényében Izrael Istenének végső kinyilatkoztatásaként

értelmezik. Ugyanakkor új módon értelmezik az Ószövetséget a Krisztus-esemény felől. Annak, hogy Jézus Krisztus Isten végérvényes és üdvösségszerző kinyilatkoztatása, az ószövetségi írásként kell igaznak bizonyulnia. Ugyanakkor az Újszövetség azt állítja, hogy az ószövetségi írásként végső igazsága Jézus Krisztus által, az ő halála és feltámadása által tárul fel.

8. Az újszövetségi evangéliumok már a názáreti Jézust is az Ószövetség és a Tóra magyarázójaként ábrázolják (vö. Mt 5–7; 11,1–6 par; 23,23–28; Mk 7,6kk; 10,2–12; 11,17; 12,10; 12,26; 12,28–34 par; 12,35–37; Lk 4,16–21). Azt mondják róla, hogy teljhatalommal prédikált, és nem úgy, mint az írástudók. Mk 7 szerint Jézus megszüntette a tiszta és tisztátalan ételek közötti különbségtételt, és minden ételt tisztának nyilvánított (Mk 7,19). Az ószövetségi étkezési szabályok egyik lényeges eleme ezzel eltöröltnek számít. Máté evangéliuma szerint Jézus kijelentette, nem azért jött, hogy eltörölje az ószövetségi Tórákat vagy a prófétákat – vagyis a Tanakot, tehát az Ószövetség egészét –, hanem hogy betöltse a Tórákat és a prófétai ígéreteket (Mt 5,17). Máté evangéliuma idézi Jézus szavait: „Mert bizony mondom nektek, hogy amíg az ég és a föld el nem múlik, egy ióta vagy egy vessző sem vész el a törvényből, míg az egész be nem teljesedik.” (Mt 5,18) Az, hogy Jézus betölti a Tórákat és a prófétákat, és teljhatalommal hirdeti Isten országának eljöttét, nem jelenti azt, hogy megváltoztatja az ószövetségi szövegeket, vagy hamisnak nyilvánítja azokat. Isten országát nem e szövegek megkerülésével, hanem azokra hivatkozva hirdeti, miközben persze új módon értelmezi őket. Bár a Tóra beteljesítése annak hatályon kívül helyezését is jelentheti, amint az Mk 7-ben látható, de azt nem, hogy más írásként váljanak fel.

9. Kiemelkedő teológiai jelentőséggel bír az a tény, hogy bár vannak keresztény kommentárok az ószövetségi írásként – és ilyen kommentárokat, mint mondtuk, már az Újszövetségben is találunk –, a keresztények mégsem szerkesztették át az ószövetségi szövegeket. A Jézusba mint Messiásba vetett hit elválasztja a keresztényeket és a zsidókat. A keresztények hite, hogy a világ üdvössége a zsidó Jézusban dől el, egyúttal összeköti a keresztényeket a judaizmussal. De az Újszövetség vagy a kereszténység sehol sem állítja, hogy azoknak a zsidóknak, akik nem lettek Krisztus-hívók, hamis vagy meghamisított szövegük, illetve hamis bizonyágtételük lenne a kinyilatkoztatásról.

10. A kinyilatkoztatás témáját és az írásként tanúságtétel kérdését vizsgálva alapvető különbség mutatkozik egyrészt a judaizmus és a kereszténység, másrészt a kereszténység és az iszlám, valamint az iszlám és a judaizmus viszonya között.

11. A Mohamed által hirdetett üzenet úgy tekinti magát, mint az isteni kinyilatkoztatás korábban hirdetett hagyományának részesét. Mindenesetre előveszi a zsidó és a keresztény hithagyományokat, de úgy, hogy helyesbíti

és átalakítja őket. A kereszténységgel ellentétben Mohamed, a Korán és az iszlám Korán-exegézis számára alig játszik szerepet az ószövetségi hagyomány eredeti megfogalmazása. Ugyanez vonatkozik az újszövetségi hagyományra és annak a Koránban és a Korán-exegézisben való befogadására is. Ahelyett, hogy az Ó- és Újszövetség eredeti szövegeivel alaposan foglalkoznának, a *tahríf*, a Szentírás meghamisításának vádját intézik a zsidók és a keresztények ellen.

12. „Ha úgy tekintünk a Koránra, mint egy olyan közösségnek hirdetett szövegre, amelyben többek között zsidó és keresztény meggyőződés is található, akkor a szövegben olyan diskurzusok ismerhetők fel, amelyek átveszik és újraértelmezik a keresztény és zsidó hagyományokat.” (MARX 2009, 172. o.) Az átvett hagyományok azonban a Korán kontextusában teljesen új profilt kapnak, anélkül, hogy ezt az ószövetségi és újszövetségi szövegekkel kapcsolatos alapos munkával bizonyítanák.

13. Aki az Ó- és Újszövetség írásaiban hiteles tanúságot lát az egyetlen Istenről és az ő kinyilatkoztatásának történe-

téről, az aligha tudja majd új kinyilatkoztatásnak tekinteni e szövegek átértelmezését. Én semmi esetre sem tudom.

Hivatkozott művek

Christlicher Glaube und religiöse Vielfalt in evangelischer Perspektive. Ein Grundlagentext des Rates der Evangelischen Kirche in Deutschland (EKD). Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh, 2015. Web: www.ekd.de/ekd_de/ds_doc/christlicher_glaube.pdf. (Letöltés: 2021. február 15.)

Klarheit und gute Nachbarschaft. Christen und Muslime in Deutschland. Eine Handreichung des Rates der EKD. Hannover, 2006. (EKD-Texte 86.) www.ekd.de/ekd_de/ds_doc/ekd_texte_86.pdf. (Letöltés: 2021. február 15.)

MARX, Michael 2009. Exegese V. Islamwissenschaftlich. In: Oda Wischmeyer (szerk.): *Lexikon der Bibelhermeneutik*. De Gruyter, Berlin. 171–173. o.

Fordította: Pócze Barnabás
Lektorálta: dr. Szentpétery Péter

KRISZTUSBAN MINDNYÁJAN ÉLETRE KELNEK ◀

Búcsú Szücs Kálmán evangélikus lelkésztől

1935–2021

■ D. SZEBIK IMRE

Szücs Kálmán a Győr (ma Veszprém) megyei Malomsokon látta meg a napvilágot 1935. április 2-án. Földművescsalád gyermekeként a második világháború utáni atmoszférában érlelődött felnőtté, amikor a keresztény gondolkodást időszerűtlennek, tudományellenesnek, sok esetben üldözendőnek tartották. A családi kohézió, a lelki összetartozás az ő esetében azonban sokkal erősebb volt, mint a külső világ ránk kényszerített légköre.

A pápai Petőfi Sándor Állami Általános Gimnáziumban tett sikeres érettségi vizsga után választotta a lelkési pályát, húszévesen kezdte meg teológiai tanulmányait a budapesti Evangélikus Teológiai Akadémián. Jó közösségbe került, teológustársai és professzorai erősítették elhatározásában. 1961. június 30-án szentelte lelkésszé dr. Vető Lajos püspök két társával együtt Budapesten, a kelenföldi evangélikus templomban.

Első szolgálati helye segédlelkészként a miskolc-belvárosi gyülekezet volt, ahol egy év múltán utódja lettem. 1962 őszén Tétre került, majd újabb egy év után püspöke önálló segédlelkészi státuszba helyezte Kisfaludra, amely

akkor Vadosfa önálló filiája volt. Itt közel tizenkét esztendőt töltött.

1975-ben hívta meg egyhangúlag lelkipásztorának a farádi gyülekezet, ahol több mint három évtizedig, 2006 őszén történt nyugdíjba vonulásáig szolgált. A közösség életében szép esemény volt a Duna Televízió által Farádról közvetített istentisztelet, amely akkor rendkívüli lehetőséget kínált korszerű misszió végzésére és az országos ismertségre. Szücs Kálmán közben a nagymértékű lelkészhiány következtében többször helyettes lelkészként is szolgált, Rábaszentandrason három évig, Szilsárkányban pedig négy esztendőn át.

1962. szeptember 29-én házasságot kötött Kapitány Erzsébet gyógyszerésznővel. Házasságukat Isten három fiúgyermekkel áldotta meg; közülük ketten egyházunk szolgálatában állnak. Kilenc unokája örvendeztette, amikor a nagy család együtt ünnepelt.

Szücs Kálmán testvérünk igazi lelkipásztori alkat volt. Közvetlen, barátságos személyiség, aki könnyedén megnyerte beszélgetőtársának, híveinek a bizalmát. Ezért nő-

vekedett az igehallgatók tábora mindenütt, ahol szolgált. Nem kereste a konfliktusokat, hanem inkább feloldotta. Mindenkit ismert a gyülekezetében, szorgalmasan látogatott, és a Csornai járásban helyettesítő szolgálatai révén nemcsak sokan ismerték, de megbecsüléssel is tekintettek reá. Krisztusra mutató igehirdetési és pásztori tanácsai sokak szívében élnek. Hittanóráit katolikus gyermek is látogatta.

Otthon érezte magát Farádon, ahol ismerős és szerető szívű közegben tölthette a nyugdíjas éveket. Farád

község díszpolgári címmel tüntette ki nyugdíjba vonulása alkalmából.

Utolsó éveiben egyre erőteljesebben elhatalmasodott rajta a betegség, amelyet türelemmel viselt, míg az élet és halál Ura december 2-án magához nem szólította a csornai kórházban. Hitvесе hűséggel állt mellette, gondosan ápolta, s örködött felette.

Temetése december 18-án Farádon volt népes gyülekezet imádkozó közösségében Hanvay Enikő helyi lelkész szolgálatával. Legyen áldott emléke!

Aki hisz Krisztusban, él

Igehirdetés Szüics Kálmán nyugalmazott evangélikus lelkész temetésén (Jn 11,25–27)*

■ HANVAY ENIKŐ

„Jézus ekkor ezt mondta neki: Én vagyok a feltámadás és az élet, aki hisz énbenem, ha meghal is, él; és aki él, és hisz énbenem, az nem hal meg soha. Hiszed-e ezt? Márta így felelt: Igen, Uram, én hiszem, hogy te vagy a Krisztus, az Isten Fia, akinek el kell jönnie a világba.” (Jn 11,25–27)

Gyászoló Gyülekezet! Szeretett Testvéreim az Úr Jézus Krisztusban!

Lázár feltámasztásának történetében hangzanak el ezek a nagy erejű mondatok. Abban a történetben, ahol tanúi vagyunk a látszólagos késlekedésnek; ahol láthatjuk az Emberfiát igazán megrendülni, sőt könnyeket hullatni; tanúi lehetünk a csodának: a négy napja halott Lázárnak Jézus isteni hatalommal visszaadja az életét. És ahol végül elhangzik a Lélektől ihletett prófétai szó a főpap ajkáról, és megszületik az elhatározás: Jézusnak meg kell halnia.

Ebben a történetben hangzik el Urunk sok hatalmas kijelentése közül talán a leghatalmasabb, amelyben isteni személyének titka lepleződik le előttünk, amelyet a család hitvallásként a gyászjelentésre választott, és amely, hiszem, Kálmán bácsi hitének is erős horgonya volt: *„Én vagyok a feltámadás és az élet, aki hisz énbenem, ha meghal is, él; és aki él, és hisz énbenem, az nem hal meg soha.”*

Még a nagy húsvéti eseményt megelőzően mondta ezt Jézus Mártának, aki akkor vajmi keveset érthetett belőle. Hiszen abban a pillanatban a legmerészebb képzelettel sem álmodhatott senki arról a csodáról, amely húsvét hajnalán történt. Mi azonban már a megnyílt sírtól visszatekintve hallhatjuk ezt a hatalmas kijelentést. Számunkra

már az üres sír is megvilágítja ezeknek a szavaknak az értelmét és igazságát.

Mennyi titok van ebben az egyetlen szóban: feltámadás! Évezredek alatt egymást követő nemzedékek erőfeszítése, sóvárgása, reménysége, vágya fejeződik ki benne. Mert emberi életünknek két hatalmas nyomorúsága van: a bűn és a halál. Minden mást le lehet győzni a tudomány, jóakarattal, emberi erő segítségével, de a bűn és a halál olyan végzetünk, amely fölött nincs és nem is lesz soha hatalmunk. Ki vagyunk szolgáltatva neki. A bűn bűn marad akkor is, ha erénynek tüntetjük fel, és a halál halál marad akkor is, ha tehetetlen félelmünkben tagadni próbáljuk a valóságát.

Sőt a Szentírás azt tanítja, hogy egyenesen összetartoznak, elválaszthatatlanok egymástól. *„Mert a bűn zsoldja a halál...”* – írja Pál a rómabelieknek (Róm 6,23). Mert a bűn éppen az Istentől mint az élet igazi forrásától való elszakadás, az örök élet nélkülözése, hiánya.

Ezért hatalmas üzenet az, amelyet Jézus mondott: *„Én vagyok a feltámadás és az élet...”* Benne az igazi élet és a feltámadás nem ígéret többé, nem vágyakozás, nem sóvárgás, hanem beteljesedés, testet öltött valóság. Jézus feltámadása: isteni győzelem a halál fölött. Új teremtés, az új teremtettség kezdete.

És milyen fontos, hogy nem így mondja: én leszek. Így hangzik: *én vagyok!* Itt és most, már e földön, a jelenben. A feltámadás, vagyis az az életforma, ahol többé nem úr a bűn és a halál. Nem a téren és időn túl vár ránk, nem is a mennyben kell keresnünk. Hanem ott, ahol a bűn megkövető és halálba roskasztó erői már értelmetlenek, és ezért szabadon érvényesül Isten akarata, igazsága, jósága, szeretete. *Ez az örök élet! Ez a feltámadás! Ez a halálból feltámadt új élet, ez vagyok én – mondja Jézus.*

* Elhangzott Farádon 2021. december 18-án.

Aki hisz a Megváltóban, az már itt a földön a feltámadást élheti meg. Számára elkezdődött a bűnön és halálon diadalmaskodó, elvehetetlen élet – a Krisztusban.

Aki hisz a Krisztusban. Abban a Krisztusban, akinek a testté léételét ünnepelni készülünk. De aki azért jött közénk, Istentől elszakadt világunkba, azért lett emberré, hogy értünk bűnné, átokká legyen a kereszten, hogy mi Isten igazsága lehessünk őbenne.

Az az igazi élet, amelyet a Krisztusban való hit által élünk, élhetünk meg. Ezért folytatta így Jézus: „...*aki hisz énbennem, ha meghal is, él.*” Még a halál sem tud diadalmaskodni az ilyen életen. A halál csak a halandóságnak, a tökéletlen állapotnak a vége, nem az életnek! Maga az élet, a megváltott, új életre támadott élet folytatódik. Folytatódik gazdagabban, teljesebben, a színről színre látás örömeiben. Ezért igaz a folytatás: „...*és aki él, és hisz énbennem, az nem hal meg soha.*”

Hiszed-e ezt? – kérdezte Jézus Mártától és kérdi most

tőlünk. Hisszük-e ebben a pillanatban is, hogy Krisztusban miénk a feltámadás és az élet? El tudjuk-e mondani Mártával: „*Uram, én hiszem, hogy te vagy a Krisztus, az Isten Fia, akinek el kell jönnie a világba.*”

Tudom, hogy Kálmán bácsinak ez volt a hitvallása. Ezt hirdette ő maga is szószékről és temetéseken, ezt élte meg a mindennapokban, ezzel vigasztalta és bátorította a gyülekezetek tagjait, a rá bízottakat szolgálata során. Tudom, hogy ez a ti hitvallásotok is. A veszteségben, a hiányban ezért gyászolhatunk mi másképp, mint azok, akiknek nincs reménységük. Ezért búcsúznak ma a feltámadás és az örök élet reménységében Farád község díszpolgárától, nemzedékek nevelőjétől, szeretett testvérüinktől, Szücs Kálmántól. Búcsúzik tőle családja, testvére és az ő családja, közeli és távoli hozzátartozók, mindenki, aki ismerte és szerette. Búcsúzik tőle a lelkesi kar és az evangélikus gyülekezet.

Isten velünk, viszontlátásra! Ámen.

Böjt 4. vasárnapja (Laetare)

►► 5Móz 8,2–3

Igehirdetési előkészítő

Mi van a szívedben?

A vasárnap jellege

Böjt negyedik vasárnapja a Laetare – „Örüljete!” nevet viseli az ősi liturgikus hagyomány alapján. Az örömteli jelleg az egyházi esztendőben több alkalommal is hangsúlyt kap böjt negyedik vasárnapja mellett: advent negyedik vasárnapja és a húsvét utáni harmadik vasárnap is hasonló karaktert hordoz. Valójában a karácsony, húsvét és pünkösd ünnepének eseményéhez is hozzátartozik az öröm, az örvendezés. Ezért is sajnálatos, ha bennünket, keresztényeket szomorkodó, magunkba forduló emberekként jellemeznek – elsősorban kívülállók. Az örömteli, örvendező közösség megjelenése a körülöttünk levő világban misszionáló, hívogató jellegű, minden kötelező komolykodás, gondterhelt tekintet inkább taszít, mint vonz vagy elgondolkodtat. S bár a böjti időszak Jézus keresztre vivő útját kíséri végig és mutatja be, mégis húsvét felől szabad értelmezni, a halál feletti győzelem örömeivel és az örök élet reménységének felszabadultságával.

Amit a textusról tudni kell

A halálára készülő Mózes még egyszer összegyűjti Izrael fiait, és búcsúbeszédet mond a Jordán keleti partján. Utal a pusztai vándorlásra, összefoglalja a Sínai-hegyen kapott kijelentés törvényeit s megújítja a szövetséget a választott néppel. Intelmek hosszú sora után befejezi földi életét, mi-

után végigtekintett az ígéret földjén. A könyv, amelyből mai igénk egy szűk metszet, a törvények ismétlése miatt kapta nevét: Deuteronomium (második törvénykönyv), görögül Pentateuchos. Ennek a törvénynek a legfontosabb hitvallása: „Halld meg, Izrael, az Úr a mi Istenünk, egyedül az Úr! Szeresd az Urat, a te Istedet, teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes erődből.” (5Móz 6,4–5) Erre emlékezni azért fontos, mert Izrael számára soha nem létezhet más istenség, mint Jahve, az Úr, a Szabadító. Ezért más kultuszokban való részvétel elképzelhetetlen, és büntetés jár érte.

A kétverses textus egy hosszabb igehirdetés része, amelynek három alap gondolata van: a) Visszatekintés, emlékezés a pusztai vándorlás történelmi eseményére: amikor szomjasak voltak, vizet fakasztott, amikor éheztek, mannát adott. b) Az esemény értékelése: önvizsgálatra késztet: mi van a szívedben? c) Konzekvencia: nem elég a mindennapi kenyér az életben maradáshoz, lelki eledelre is szükség van. A történelem Ura erről is gondoskodott.

A perikópa megértése

A negyven év sajátos asszociációkat ébreszthet az idősebb igehirdetőkben s a korosabb igehallgatókban. Hogy a történelem ismétlődik-e vagy sem, erre nehéz válaszolni, de nem is szükséges. A negyvenévi vándorlás egyes kutatók szerint a Kr. e. 13. század közepére esik, míg mások a legújabb ásatások nyomán a 15. századot jelölik meg. Ám a végbement történelmi események mindenképpen jelzik, akár korábban, akár később, hogy Isten nem hagyta magára népét, minden időben biztosította létét, célja volt minden egyes megpróbáltatással, s akik Hozzá hűségesek maradtak, azok túléltek a nehéz időköt – csodák megnyilvánulása során is. A keserű vizet edessé, ihatóvá változtatja (2Móz 15,25), és Élimben tizenkét forrás vize buzogott (2Móz 15,27). Szomju-

kat így csillapítja, éhségüket fürjek húásával és mannával oltja (2Móz 16,11). (Amikor Napóleon – történelmi feljegyzések szerint – udvari bolondjától istenbizonyíték után kérdezősködött, a válasz ennyi volt: Felség, a zsidók!) A választott nép távoli múltja és közeli történelme egyaránt jelzi, Isten nem hagyja magára népét, hűségét próbára teszi, de megőrzi, „isteni nevelő iskolába íratja be őket” (Gerhard von Rad).

Igehirdetési vázlat

Mi van a szíved mélyén?

Öröme vagyunk mindannyian. Az ünnepek az Istennel való találkozás mellett az egymással való együttlétet is kínálják. Az ünnep kiemeli a hétköznapi fárasztó, olykor leverő egyhangúságából, és felemel az isteni dimenzió örömteli magasságába. Ez az öröm kifejezésre jut az ének szárnyaló dallamainak harmóniájában, az imádság belső csendjében, a testvér meleg tekintetében, az igehirdetés megszólító vigasztalásában.

Öröme vagyunk, de ez napjainkban sokak életében a különleges kalandot, különböző élvezetet, gyakran káros szenvedély megélésének rabságát jelenti. Kimozdulni a megszokott komfortzónából, még nagy ünnepeken is távol lenni az otthon melegétől, rokonok és testvérek Isten kínálta közösségétől?! Rossz helyen keressük az öröm forrását! Csodálkozunk azután, hogy az igazi öröm nem lesz a miénk, legfeljebb egy jó vagy rossz élmény, jó hangulat, vagy még az sem.

Örülni Isten közelében, Isten közösségében lehet. Igéje tükrében szabad átgondolni életünket. Emlékezni arra az útra, amelyen vezetett, mint ahogy biztat erre mai igénk. Emlékezzetek!

1. A zsidó nép negyvenévi vándorlása során átélte a nehézségeket, amikor pusztai létük megmaradása forgott kockán. De Isten mindig mutatott kiutat a reménytelen, már-már fojtogató helyzetből. A fürjek és a manna, az édesvíz váratlan ajándéka megmaradásukat és továbbélésüket biztosította. Bizonytalán örültek, s hálásak voltak a Teremtőnek.

2. Nem volt ez másként a keresztények életében sem. Az első keresztények üldözése Néro császár idején, a protestánsok megpróbáltatásai a reformációt követő századokban, a 20. század mártírjai (Bonhoeffer és Kolbe atya), napjaink üldözöttjei és áldozatai (tizennyolc ember hal meg naponta a világon keresztény meggyőződése miatt) jelzik, hogy a posztmodern világ szemében tüskék, akik másként, keresztény módon értelmezik életüket, és környezetüket is aszerint szeretnék berendezni. Életük mégis hitelesíti Isten nagy tetteit.

3. Mindnyájan végiggondolhatjuk az ige tükrében a magunk hosszabb-rövidebb élettörténeteit. Az idősebb testvérek még a II. világháború borzalmaira is emlékeznek, majd a negyven év lelki-szellemi kiszolgáltatottságára, s Is-

ten megtartó szeretete életet bennünket napjaink ismétlődő feszültségei között is. Sok fájdalmunk ellenére is szabad örülnünk az életnek, a lelki értékek után szomjazó fiataloknak. Személy szerint nekem nagy örömet jelentett néhány éve Torontóban találkozni egykori miskolci konfirmandusokkal és családjával. Bár gyökeresen más életkörülmények közé került, de hitét, Krisztusát, egyházát nem hagyta el. Személyes örömeim közé tartozik a közelmúltban első dédunokánk megkeresztelése. Isten munkálkodik. Ahol fény van, ott árnyék is látható. De csak az örvendező gyülekezet vonz, a sopánkodó közösség taszít. Mi van a szíved mélyén? Mi van a szíved mélyén?

4. Isten szava s igéje legdrágább kincsünk, hitünket tápláló erőforrásunk és életető erőnk. Bizony, nem csak kenyérrel él az ember. Talán ez a legnagyobb próbatétele korunk közgondolkodásának, amely azt sugallja, az anyagi javak a kizárólagos, de legalábbis elsődleges értékek. Szükségesek a földi élet fenntartásához, sőt emberi boldogságunkhoz is. De téves az a gondolatsor: ha sok pénzed van, akkor boldog vagy, ha gazdag vagy, mindent elérhetsz. Ennek szolgálatába kell állítanod hivatásodat, ezért kell élni s dolgozni, hajtani végkimerülésig... Mennyi intó példa figyelmeztet mindnyájunkat: bolond, még az éjjel elkéri a te lelkedet! Elég egy figyelmen kívül hagyás az autópályán, egy későn érkező mentő, egy rossz társaság, amelyből nem tudsz kikeveredni... A már harmadik éve velünk élő vírus is arra figyelmeztet minket, hogy addig tegyünk jót, addig keressük a lelki-szellemi értékeket, amíg szíved dobog, s velünk vannak szeretteink.

A másik szellemi próbatétel: az önmegvalósítás tévhit. Könnyen elfeledjük, hogy mi magunkat egyedül soha nem tudjuk megvalósítani. Felnőtt, önálló gondolkodású emberekké szüleink, tanítóink, tudósok és az előttünk járó nemzedékek felismeréseinek s erkölcsi példáinak hatása alatt formálódunk. Tőlük tanuljuk, mi a jó és mi a rossz. Mit szabad, mit lehet megtenni, és mit nem! Az általános emberi normák, szokások és hagyomány mind-mind másoktól örökölt s ránk maradt drága kincs. Az önmegvalósítás kizárólag magunk ámitása, a személyiségünk kibontakozása a család és az iskola, az egyház, a gyülekezet és a társadalom megélt közösségében lehetséges. Ebben az ősi igék társadalmi rendet kínáló szerepe, erkölcsi normák állandósága és az előttünk járó nemzedékek jó és rossz példája mind-mind eszköz a teremtő Isten kezében. Nélküle bizonytalanul támoog és gyakran elesik az ember. Mindez személyes felelősségünk súlyát nem csökkenti, mert nyitottságunkon, tapasztalatátvételünkön sok múlik. Mi van a szíved mélyén? Mi van a szíved mélyén?

Bizonytalán nem a véletlen műve, hogy Jézus is ezt az ígét idézi a megkísértés történetében: nemcsak kenyérrel él az ember, hanem mindazzal az igével, amely az Úr szájából származik. Mert Jézus szavát hallgatni érdemes. Utat mutat az önösség és az emberi ravaszság útvesztői között. A jó lelkiismeret és a másik tiszta tekintete, a megbízha-

tóság ajándéka nemcsak biztonságot, de örömet is ébreszt szívünkben. Ezek pedig nem kérészetű értékek vagy csilámló szavak, hanem elkísérnek egy életen át. Méltán mondotta Kierkegaard dán evangélikus lelkész, az egzisztencialista filozófia atyja: „Ha jól értelmezzük keresztyénségünket, nem is tehetünk mást, mint örülnünk.”

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Jn 6,1–15

Ha várhatóan (például temetés kapcsán) több, az evangéliumokban kevésbé járatos résztvevő jelenléte biztosra vehető, érdemes a lekción felolvasása előtt néhány magyarázó mondatot artikulálni. Például így: ez az evangéliumi tudósítás azt mondja el, hogy ha a világon minden ember, szegény és gazdag egyaránt a fölöslegéből, bevételéből adna akár csak egy százalékot is, akkor nem lenne a világon éhező. De ehhez Jézus üzenetét el kell fogadni, szívünkbe zárni s elvárását megvalósítani. Érdemes rajta meditálni s megvalósításába belekezdeni.

Ha lehetséges, legalább néhány vetített képpel kívánatos bemutatni a pusztai vándorlást: egy térképpel, amely a Bibliánkban is megtalálható, egy Mózes-képpel, egy Jézus-képpel s egy örvendező, éneklő, úrvacsorát ünneplő mai gyülekezetről készült képpel. A képekkel könnyebben rögzül az üzenet.

Énekek

EÉ 364, 403, 357, 309

Ha lehetséges, ének- vagy zeneszám, énekkar, ifjúsági zenekar az öröm vasárnapján kívánatos, hogy szolgáljon. Például: *Vajha volnék hú keresztyén, szívem mélyén.*

Imádság

Ma így imádkozzatok, 36. o. (*Bármi történjék...*), 39. o. (*Imádság nehéz időben*) – Bonhoeffertől
Liturgikus könyv: oratio oecumenica, 408. o.

Illusztrációk

A NASA amerikai űrkutatási ügynökség huszonnégy lelkész és teológust alkalmaz azért, hogy segítsenek az embereknek a jelenség értelmezésében, ha bebizonyosodna, hogy létezik élet a Földön kívül is... Mi az igazi élet ismérve? (alon.hu)

Egy tizennyolc éves olimpikon vallotta: „Hiszem, hogy Istennek valami célja van velem, ő adott nekem képességet a gyorsaságra, s amikor futok, érzem, hogy kedvem telik benne.” (evangélikus konfirmandus)

VERS

Vass István: *A Teremtőhöz*

Köszönöm, hogy megteremtettél,
Ó szeretet és idetettél,
Hogy csillagok, ködök,
hegyek között ember legyek.

Köszönöm, amit látok,
A teremtett világot
Hogy mégsem céltalan,
Mindennek jelentése van.

Felhasznált irodalom

KUSTÁR ZOLTÁN 2004. Mózes ötödik könyve. In: PECSUK OTTÓ (szerk.): *Bibliaismereti kézikönyv*. Kálvin Kiadó, Budapest.
RAD, Gerhard von 1968. *Das fünfte Buch Mose*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
TÓTH KÁLMÁN 1970. Mózes ötödik könyve (Deuteronomium). In: *Jubileumi kommentár. A Szentírás magyarázata*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.

■ D. SZEBIK IMRE

Böjt 5. vasárnapja (Judica)

▶▶ 2Móz 32,30–32a

Igehirdetési előkészítő

A rendezés feltételei

A vasárnap jellege

Böjt ötödik vasárnapja a 43. zsoltár latin kezdőszava révén Judica néven is ismert. *Judica me, Deus, et discerne causam meam...* – „Ítéld meg, Istenem, ismerd meg ügyemet...”

Másik nevén „fekete vasárnapként” is ismert. A római katolikus templomokban ettől a vasárnaptól nagypéntekig fekete lepellel takarták el a nemesfémből készült, drágakövekkel ékesített oltári feszületeket.

Luther a feszületek eltakarását és a Gloria elhagyását annak idején elutasította, és rámutatott, hogy ilyenkor nem Krisztust kell gyászolnunk, hiszen Krisztus szenvedéséért és haláláért a mi bűneink a felelősek (VÉGHÉLYI 2010). Egy római katolikus közösség portálján hasonló érvelést találunk: „Ma azonban a keresztek lefedésének nem sok értelme van, mert azok nem drágakövekkel kirakott ékszerek már, hanem a fölfeszített Jézus Krisztus teste van rajtuk ábrázolva. Nincs értelme eltakarni annak

a Jézusnak testét, akinek pontosan ezen kínhaláláról elmélkedünk a nagyböjt vége felé.¹

A református Kalotaszegen a piros és kék párnák mellett feketéket is hímeztek. Ezek a gyönyörű fekete párnák csak az élet-halál napjain kerültek elő. Ilyen nap volt a fekete vasárnap, nagyböjt ötödik vasárnapja vagy a szenvedés vasárnapja, latinul *dominica passionis*.²

Kortörténeti és exegetikai összefüggések

Mózes negyven nap és negyven éjjel fent volt a hegyen, hogy átvegye Istentől a szövetség törvényeit. A hegy lábánál táborozó nép ezalatt türelmetlenül és hűtlenül továbblépett. Nem voltak képesek megvárni vezetőjüket, hogy visszatérjen, ezért Áront arra kérték, hogy adjon nekik új istent, amelyet egy aranyborjú képében meg is alkottak. A hegyről lejövő Mózes a törvény kőtábláival döntötte le a bálványt, de közben a kőtáblák is összetörték. A szigorú büntetés után Mózes újra felment a hegyre, hogy közbenjárjon a hűtlen népért.

Közbenjárása nagyon szenvedélyes. Bár nem az egész szövegrész tartozik textusunkhoz, de a mondanivaló megértéséhez fontos egyben látni a teljes szakaszt. Mózes mintegy ultimátumot adott Istennek, hogy amennyiben a nép nem kapna bocsánatot, úgy őt is írja ki könyvéből...

A római katolikus Richard J. Clifford arra hívja fel a figyelmet magyarázatában, hogy Mózes nem hagyta, hogy a kötés elszakadjon. „Talán ez a héber Szentírásban legmegragadóbb és leginkább szívbemarkoló rajza Isten egy szolgájának, aki önmaga minden dicsvágját és kényelmét feladja, hogy népével legyen, hatékonyan közbenjárva érdekükben. Isten megnyhül (nem az archaikus »megbán«), nem semmisíti meg az egész népet (32,1.33–35; 33,1–3).” (CLIFFORD 2002, 123. o.)

Tóth Kálmán azt a kérdést veti fel, hogy Mózesnek miért kellett újra közbenjárnia Istennél. Az előzményekben (2Móz 32,11–14) ugyanis szó volt már arról, hogy „szálamra indult az Úr, és nem hozta rá népére azt a bajt, amelyről beszélt”. Tóth Kálmán „a szövetség okmányának összetört kőtáblái” révén találja meg erre a kérdésre a választ. A szövetség egyelőre felfüggesztésre került a bálványkészítés miatt. „Mózesnek vissza kellett mennie az Úrhoz, hogy elkérje újra a törvénytáblákat, s velük együtt Isten szövetségét.” (TÓTH 1981, 217. o.)

Az izraelita dr. J. H. Hertz arra mutat rá, hogy a 32. versben kétfókuszú elliptikus kifejezéssel van dolgunk, amelynek ugyan csak az első fele található meg a szövegben, ugyanakkor értelemszerűen ehhez kapcsolódik a szövegszerűen hiányzó rész is. Ő így fordítja: „*ha megbocsátod bűnüket*”, majd hozzáfűzi, hogy ezekhez a szavakhoz hozzáértendő: „*akkor tovább akarok élni...*” Megjegyzi azt is,

hogy a feltételes mondatok egyik részének elhagyása nem szokatlan a héberben (HERTZ 1984, 380–381. o.).

Gondolatok az igehirdetés előtt

A böjti út végéhez közeledve Isten jogos haragjának realitásával szembesülünk, igénkből azonban kirajzolódik az is, hogy amikor az embernek nincs semmi más esélye, akkor is mehetünk ahhoz az Úrhoz, akit megbántottunk.

Mózeset a közbenjáró szerepében látjuk, aki mindent bevetve könyörög népéért. Az igehirdetésünk fókuszpontjait keresve azonban fontos rögzíteni, hogy akármilyen szimpatikus módon küzd is övéért Mózes, mégsem ő a főszereplőnk. Luther nyomán mi is valljuk, hogy az ószövetségi igékről prédikálva is az evangéliumról kell bizonytságot tennünk. A földi vezetőként közbenjáró Mózes mellett az égi haza felé vezető egyetlen közbenjárónkról, Jézus Krisztusról, illetve az igénkben is megnyhülő, megbocsátani tudó és akaró Istenről kell szólnunk.

Egy lehetséges igehirdetési vázlat

Mielőbb visszatérni a helyes útra

Sok évvel ezelőtt egy kedves ismerős családdal közös kirándulásra mentünk. Az egyik útkereszteződésben eltévesztettük az irányt, ami nem olyan nagy dolog, bárkivel előfordulhat. De ami utána történt, az nagyon belém vésődött. Szóltam a barátomnak, aki a kocsit vezette, hogy szerintem nem a jó irányt választottuk. Ő egyetértőleg azt válaszolta, hogy szerinte is, de nagy meglepetésemre nem megfordult, hogy korrigáljuk a hibát, hanem azt mondta, menjünk még ezen az úton tovább! Nem volt arra semmi különös látnivaló, és mint utóbb kiderült, a barátomnak sem volt semmi határozott célja ezzel. Nem ismert egy későbbi átkötő utat, amivel korrigálni lehetett volna. Talán abban bízott, hogy mégiscsak jó lesz az az irány, amerre megyünk. Mindenesetre csak mentünk és mentünk tovább a rossz irányba. Utasként elég kellemetlen volt. Tudtam, hogy minden perc és kilométer duplán számít, mert nemcsak feleslegesen pazaroljuk rá az időt és a benzint, de még visszafelé is meg kell ugyanazt tenni. Sajnos akkor még nem volt GPS az autóban, amely segíthetett volna meggyőzni a barátomat, és egyre hangosabban mondta volna: „Rossz irány, azonnal forduljon meg!” Nem tudom, hány felesleges kilométert tettünk meg az észlelés után, de az a potyaút nagyon hosszúnak tűnt.

Azóta is sokszor eszembe jut ez az eset. Lelkészként arra döbbsentem rá, hogy az emberi kapcsolatok útján és az Istennel való kapcsolatban is rendszeresen előfordul, hogy észleljük az elvétett irányt, de talán még csak nem is lassítunk. Megyünk tovább, és úgy teszünk, mintha minden a legnagyobb rendben volna. Rossz irányban viszont nem lehet eljutni a célunkhoz. Meg kell állni és vissza kell fordul-

¹ <http://katolikusokeloforuma.network.hu/blog/katolikusok-elo-ko-zossege-blogja/nagybojt-5-vasarnapja-feketevasarnap>.

² <https://honlap.parokia.hu/lap/kalendarium/cikk/mutat/fekete-vasarnap>.

ni. Teológiai kifejezéssel ez a megtérés. A bálványimadásba csúszott nép számára is ez volt az egyetlen helyes lépés.

Van közbenjárónk az Atyánál

Amikor valaki nagy bajba kerül, akkor igyekeznek a legjobb ügyvédet megfogadni, aki segít neki helyzete rendezésében.

Történetünkben az aranyborjú készítése az Istennel való kapcsolatban a lehető legsúlyosabb bűn, amely fel is borította az Isten és a választott népe közötti szövetséget. A helyzet drámaiságát akkor értjük meg, ha tudatosítjuk, hogy itt nem egy kicsi vallási félresiklásról volt szó, amelyet korrigálva mehetünk is tovább, hanem azzal az Istennel szakadt meg a kapcsolat, aki az élet forrása. Az Istentől elszakadt, illetve az Isten nélkül élő ember a halálban van. Mózes nem véletlenül küzd úgy a rá bízott közösségért, a népéért, mint a partra vetett hal a levegőért, hanem mert az élet a tét. Mi, Isten mai népe nemcsak az Ó-, hanem az Újszövetség közbenjáróját, Jézus Krisztust is felfedezzük igénk tágabb összefüggésében. Mózes a földi hazája felé igyekvő nép számára esedezett bocsánatért, mi viszont, a böjti úton járó mai tanítványok a mi hűséges közbenjárónkat, Jézust látjuk ebben a szolgálatban. Őt, aki nemcsak szót emelt az érdeünkben, hanem hagyta, hogy őt magát emeljék fel (ti. a keresztre) értünk és helyettünk, hogy mi eljuthassunk égi hazánkba.

A rendezés legfontosabb feltétele

Egy kapcsolat elrontásához elég az egyik fél, a rendezéshez viszont legalább kettő, de sok esetben több személy is kell!

Igénkben a rendezés három fontos mozzanata követhető nyomon. Az első, hogy fel kellett ismerni a hibát, a tévedést, a bűnt; be kellett látni, és vissza kellett fordulni a helyes útra. A rossz útról meg kellett térni. A dolgok rendezéséhez ez megkerülhetetlen, de nem feltétlenül elegendő feltétel.

A szándéknak másodsorban el kell jutnia a megbántott félhez is. Ebben van kiemelt szerepe a közbenjáróknak, akik közvetítenek, és maguk is elősegítik a rendezést.

Egy elrontott kapcsolat rendezése a másik oldal, a megbántott fél nélkül nem lehetséges. Az ő hozzáállása lényeges. Mindig az a döntő kérdés, hogy megbántott fél elfogadja-e a rendezési szándékot. Túl tudja, illetve túl akarja-e tenni magát a sérelmén? A széttört bizalmi helyzetben képes-e bizalmat szavazni a hozzá korábban hűtlen személynek?

Istennek nem dolga, hogy megbocsásson a tőle elfordultaknak, a hűtleneknek. Igaza lenne, ha azt mondaná, hogy ennyi volt. Megmondtam, amit megmondtam. Aki felborította a megállapodásunkat, azzal nincs miről beszélni.

Ha sokszor hallottuk is, csodálkozunk rá arra, hogy Isten hajlandó új esélyt adni. Az ember bűnbánata és megtérése fontos, de önmagában nem elégséges feltétel a rendezéshez. A közbenjáró elkötelezettsége is óriási segítség, esélyt ad, de a rendezés kizárólag azért lehetséges, mert Isten kész megbocsátani, újra bizalmat szavaz nekünk, és új esélyt ad.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Jn 8,48–59; Zsid 9,11–15

Énekek

EÉ 419; 431

Illusztráció

VERS

Reményik Sándor: *Fekete vasárnap*

Ez nagy küzdelem volt.

És végveszedelem.

De mégis,

De mégis

Ünnep volt, ha sötét is.

Nagy, fekete vasárnap.

Mert tudtam: vagy győzők, vagy meghalok.

S most jönnek, újra jönnek

Jaj, a régi napok,

A szürke, tövises hétköznapok.

Pedig ha most nem fordul,

Most nem fordul a szél

S meg nem fordul vele az életem,

Gyökeresen és tökéletesen,

Ha jóság, tisztaság,

Békesség és erő

Új, szent forrása szívemből nem fakad:

Ó, akkor jobb lett volna,

Ha ezt a rózsaeerdőt

Ágyam helyett síromra szórták volna,

S pihennék föld alatt.

(1934. október 10.)

Felhasznált irodalom

CLIFFORD, Richard J. 2002. A kivonulás könyve. In: R. E. Brown – J. A. Fitzmyer – R. E. Murphy (szerk.): *Jeromos Biblia-kommentár*. 1. köt. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest.

HERTZ, J. H. 1984. *Mózes öt könyve és a Haftárák*. 2. köt. Akadémiai Kiadó, Budapest. Reprint.

TÓTH Kálmán 1981. Mózes második könyve (Exodus). In: *Jubileumi kommentár. A Szentírás magyarázata*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.

VÉGHÉLYI Antal 2010. Böjt 5. vasárnapja. *Evangelikus.hu*, március 22. <https://archiv.evangelikus.hu/lelki-taplalek/igehirdetesek/veghelyi-antal-2013-boejt-5.-vasarnapja-judica/>.

Böjt 6. vasárnapja (Palmarum)

▶▶ Fil 2,1–4

Igehirdetési előkészítő

A híd

Az ünnep jellege, énekek és liturgikus szövegek

Virágvasárnap a nagyhét nyitánya. Virágvasárnap estéjén hagyományosan felolvasták a passiót. Ma is gyakran összekapcsolják a nagyhét eseményeivel, s kétségbe vonják az ujjongó, Jézust köszöntő tömeg őszinteségét és hűségét – hiszen az nagypénteken már a megfeszítését követeli.

Ám a keresztény ünnepek nem emlékezések, hanem a húsvét fényében zajló események. Virágvasárnap, a nagyhét nyitánya a feltámadott Krisztust hirdeti, aki valóban király, aki hatalmával eljött népéhez. Jézus vezeti és kormányozza népét. Nem véletlenül marad le az evangéliumból a 10–11. vers. S nem véletlenül záródik a hozsánna ujjongó szavával. Jézus dicsőséges Úr – még ha dicsősége más is, mint a földi (üres) dicsőség. Ezt erősíti az ógyházi epistola, a kijelölt szakaszunkat követő Krisztus-himnusz.

A graduálé (EÉ 209) szépen egységbe fogja a virágvasárnap kétféle értelmezését. A *Liturgikus könyv* másik éneke (EÉ 198) azonban a hét éneke, s nem virágvasárnapé. Ahelyett kezdőéneknek javaslom a 366-os éneket (*Jézus Krisztus, egy mesterünk*).

A *Liturgikus könyv* a 69. zsoltárt javasolja az evangéliumi szakaszból vett antifónával. A Pröhle-agenda a 22. zsoltárt javasolja. Ez utóbbi virágvasárnapot egyértelműen a passió részeként értelmezi, s hiányzik belőle a húsvéti öröm, Jézus királyként való ünneplése. Javaslom inkább a 47. zsoltár válogatott verseit a Mt 21,9-ből vett antifónával:

„Ti népek, mind tapsoljatok, harsogó hangon ujjongjatok Isten előtt! Mert a felséges Úr félelmetes, nagy király az egész földön. [...] Felvonul Isten ujjongás közben, kürtzengéssel jön az Úr. Zengjetez Istennek, zengjetez! Zengjetez királyunknak, zengjetez! Mert az egész föld királya Isten, zengjetez neki éneket!” (Zsolt 47,2–3.6–8)

A Pröhle-agenda bűnvalló és kyrie imádsága szép. Mégis aggályos lehet, hogy vajon mennyire érzi sajátjának a gyülekezet. Helyette inkább javaslom a *Liturgikus könyv* második kollekta imádságát. A *Liturgikus könyv* kyrie imádsága is szép, jól használható. Annyi veszély van benne, hogy csak szó szerint értik, és akkor nem élik át a kegyelemért kiáltó szót.

A kollektaimádságot is átgondolásra javaslom. Az *Agenda* megint teljesen passió-istentiszteletként ünnepli a virágvasárnapot, jóllehet ógyházi evangéliuma és epistolája egész más irányba mutat. Sokkal erősebben szólal meg

Isten közössége népével. Ez a közösség gyűjti egybe a gyülekezetet is – Jézus köré.¹

Ahonnét indulunk (exegetikai megértés)

Ez az igeszakasz az ógyházi epistolát megelőző szakasz. Nyilván ezért került virágvasárnapra. Ezért nem hagyhatjuk figyelmen kívül a Filippi-levél Krisztus-himnuszát. Hasonlóan egységben kell látnunk a megelőző résszel, az 1,18-tól kezdődő szakasszal is.

1. vers: „Ha tehát van” – Cserhádi Sándor javaslata a fordításra: „Ha jelent valamit”. Talán ma használatosabb fordítás lenne: „Ha számít valamit”. A négyszeri ismétlés kiemeli a tartalmat, hangsúlyossá teszi Pál mondanivalóját.

Παράκλησις – vigasztalás, gyakran intésnek fordítják, talán biztatásnak lehetne mondani, hiszen nem felszólító jellegű, hanem tanító, javító szándékú intésről van szó. παραμύθιον – buzdítást, bátorítást, intést jelent (BAILLY 1950). σπλάγχνα – a belső szerveket jelöli, talán lehetne úgy fordítani: ha van szívetek (uo.). οἰκτιρισμός – együttérzés, könyörület.

Az első három kifejezés mögött a Szentháromság közösségét fedezzük fel. A 2Kor 13,13-ban is Krisztussal kezdődik a szentháromságos áldás. Ott is az Isten szeretete és a Szentlélek közössége szerepel! Az „*irgalom és könyörület*” pedig a Szentháromság közösségébe kapcsolja be a gyülekezetet, ahogyan 1,1 is („a szenteknek Jézus Krisztusban”)²

2. vers: φρονέω – gondolkodni és ebből kifolyólag valamit tervezni, valamire törekedni, valamire vágyakozni. CSERHÁTI számára ez az egyik hangsúlyos szó (1976, 79–80. o.), mivel kétszer is szerepel a versben. MASZNYIK szerint a két értelem nem azonos: az első általános érvényű, a második konkrét célra irányuló (1900, 91. o.). Ezt fejezi ki a fordítás azzal, hogy különböző szavakat használ.

A háromtagú pozitív lista után háromtagú negatív lista következik, amelyek arról szólnak, milyen az igazi közösség Krisztusban.

3. vers: κενοδοξία – üres, hiábavaló dicsőség. A Krisztus-himnusz szerint Jézus is megüresítette magát, s ez éppen a dicsőségéről való lemondásban valósul meg. S miközben ő megüresíti magát, Isten felmagasztalja őt mindenk fölé (CSERHÁTI 1976, RIBÁR 1986).

Pál örül a gyülekezet hitének. Nem gondolom, hogy az indította írásra az apostolt, hogy még valami hiányzik a gyülekezetből. Akkor nyilvánvalóan konkrétan is kifejtette volna írásának okát, ahogy ezt más levelében teszi. Inkább azért ír a

¹ Javaslataim persze igen bizonytalanok. Mindkét szertartáskönyv szerkesztői sokkal magasabb szinten képztettek nálam. Voltaképpen egyetlen mondatot elég lett volna írnom, amit tud is a kedves Olvasó: nemcsak igehirdetésre, hanem az egész istentisztelet ünneplésére készülünk.

² TOB 1988, 2839. o. és RIBÁR 1986, 108. o. az egész szakasz teológiai alapjaként mutatja a Szentháromság egységét.

keresztény közösségről, mert az élő hit, az élő gyülekezet mindig mozgásban, fejlődésben van. Pál öröme akkor lesz teljes, ha a gyülekezet tagjai ugyanabból a szeretetből – azaz Jézus irgalmasságából – és ugyanazt a szeretet gyakorolva élnek. Ez mutatja, hogy valóban a Krisztusban vannak. A Szentháromságra utaló kezdőmondat, az „ugyanaz a szeretet legyen bennetek” gondolat erősíti meg, hogy a kiindulópont a Jézussal való közösség. Az egy akarat nem közmegállapodás, hanem Krisztusra tekintés. A történelem – sokszor saját történeteink is – bőven hoznak példát arra, hogyan lehet egyet akarva rohanni rossz irányba. A keresztény közösség Jézusban való, Jézust követő, Jézusra tekintő közösség. A keresztény közösség azért lehet harmonikus, mert forrása a Szentháromság Isten. Központi témánk tehát a keresztény közösség.

Útközben (teológiai összefüggések)

Mi kapcsolja alapigénket virágvasárnaphoz? A legegyszerűbb válasz, hogy ennek a szakasznak a folytatása az ógyházi epistola. Azért keresünk tartalmi kapcsolópontokat is.

- Jézus királyként vonul be Jeruzsálembe. Ha király, menjünk a nyomában. Ahogy ő király, úgy menjünk utána! Azért, mert elől megy, azért megyünk mi is arra.
- Jézus leteszi dicsőségét – az üres dicsőségkeresés mit sem ér!
- Jézus bevonul a városunkba, része leszünk az ő életének.

Mi kapcsolja igénket a gyülekezethez?

- Az egység hiánya megakadályozza az evangélium dinamikus terjedését (ORDASS 1982, 349–350. o.)
- Közösségeink széthullása igényli, hogy beszéljünk az egység feltételeiről és forrásairól.
- Jézus Jeruzsálem felett mondott súlyos szavai – „Hányszor akartam összegyűjteni gyermekeidet, ahogyan a kotlós szárnyai alá gyűjti a csibéit, de ti nem akartátok!” (Mt 23,37) – azt erősítik, hogy Jézus tartja egyben nemcsak a gyülekezetet, hanem az emberi közösséget is (Kol 1,17).

Ahová érkeztem (vázlat)

A gyülekezet adottságai

A *Good Will Hunting* című film egyik fő témája a meglévő adottságok kötelező ereje. A címszereplő kivételes tudását felfedező Lambeau professzor mindent megtesz azért, hogy ezek a képességek felszínre kerüljenek.

Igénk kezdő kérdéssora – „Ha van...” – valójában egyre erősödő állítás. A gyülekezetben van vigasztalás a Krisztusban, van szeretetből fakadó figyelmeztetés, van a Szentlélektől kapott közösség. Van azért, mert a Szentháromság Isten megajándékozta ezzel. Valójában nem az a kérdés, hogy

van-e – mert van –, hanem az a kérdés: számít-e valamit, él-e a gyülekezet, él-e Isten népe azzal az ajándékkal, amije van?

Amire szükségünk volna (Thurneysen alapján)

Olvassuk az Ordass Lajostól vett idézetet vagy a Ribár János által ajánlott *A magányos tömeg* című Riesmann-könyvet, vagy egyszerűen széjjelnézünk saját környezetünkben, s feltelesszük a kérdést, amellyel Thurneysen kezdi ennek a szakasznak tárgyalását: „Vannak-e hidak az emberek között? Lehetséges-e, hogy az egyik ember elmegy a másikhoz, egyik a másikat megérti és szereti, »egyenlő indulattal« lesz vele?” Tényleg nem kell a nagyvilágot tartanunk szem előtt. Elég, ha önmagunkra, szűkebb környezetünkre tekintünk.

Ám nemcsak a zsarnokokat látjuk, hanem azokat is, akik a szeretetre vagy az alázatra hivatkozva vagy a békét mindenáron keresve közönyösen fogadják el a rosszat, akik langyos szívvel hallgatják el a hibákat, szőnyeg alá seprik a bajokat.

Amire szükségünk volna, az nem a békeség és az egyetértés. Nem az egymással való összehangoltság. Hanem az, amit Pál apostol a következő szakaszban elkezdi, amikor mint egy függönnyt, felnyitja a gyülekezet előtt Krisztust. Nem az ő másolására – hiszen Jézus nem példakép –, hanem az ő szemlélésére van szükségünk. Ebből születik békeség és egyetértés, egy akarat és igazi közösség.

Arra van szükségünk, hogy lássuk, amit az első keresztények felragyogtattak a virágvasárnapi történetben: hogy az értünk meghalni induló Krisztus mégis a Király, a feláldozott és élő Úr.

Illusztráció

FILM

Good Will Hunting (1997) amerikai filmdráma, rendezte: Gus Van Sant, főszereplők: Matt Damon, Ben Affleck és Robin Williams. Forgatókönyve Arany Medve, Golden Globe és Oscar-díjat kapott 1998-ban.

GONDOLATOK

„Bajos volna ilyen távoli időből megállapítani, hogy látott-e Pál apostol a filippi gyülekezetben olyan embert, aki hatalmaskodással akart a másik fölé kerekedni. Lehet. De az is lehet, hogy csak kiegészíteni akarta az evangéliumhoz méltó életéről írottakat, amikor a zsarnokoskodástól való tartózkodásra és alázatosságra int.

Akárhogy is volt akkor, azt érzem, hogy ma alá kell húznunk ezt az intelmet. És nem szükséges messzibe néznünk, és a nagyvilágot tartanunk szemünk előtt. A kereszténység hitelét rontja le az az ember, aki az élettársa életében akarja mindenáron bizonyítani, hogy ő a leghatal-

masabb. Lerontja az a szülő is, aki a szolgáló szeretet helyett kurta-furcsa parancsosztogatással keríti uralma alá a gyermekét. Lerontja a keresztyén egyháztag, aki lelki fönségének bírói székébe ül, és elmarasztalja hittestvérét. A hatalom szeretete nemcsak világhódítókat tud megszedíteni, hanem a legkisebb emberi közösségekből is szedi áldozatait, hogy átkozottá tegye bennük az életet.”

Ordass Lajos (1901–1978) evangélikus püspök

„Én gyenge voltam, kevés voltam, nekem egyedül az maradt, hogy üdvödet szemmel kövessem.”

Pilinszky János (1921–1981) Baumgarten-, József Attila- és Kossuth-díjas magyar költő

Felhasznált irodalom

BAILLY, Anatole 1950. *Dictionnaire Grec-Français*. Librairie Hachette, Paris.

CSERHÁTI Sándor 1976. *A Filippibeliekhez írt levél*. A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest.

La Bible – traduction oecumenique [TOB]. Société Biblique Canadienne, Paris, 1988.

MASZNYIK Endre 1900. *Pál levelei*. 5. köt. Pozsony.

ORDASS Lajos 1982. *Válogatott írások*. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Bern.

RIBÁR János 1986. Böjt 6. vasárnapja. *Lelkipásztor*, 61. évf. 2. sz. 108–111. o.

THURNEYSSEN, Eduard é.n. *Der Brief des Paulus an die Philipper* című munkájának magyar fordítása. (Kézirat, a Vasi Közép Evangélikus Egyházmegye gépelt anyaga.)

■ BENCZE ANDRÁS

Nagycsütörtök

▶ Jel 19,6–8

Igehirdetési előkészítő

Jövőkép – képtelen jövő helyett

Az ünnep jellege

Nagycsütörtök ünnepének az elhelyezése látszólag magától értetődő az egyházi esztendő, azon belül is a nagyhét összefüggésében: a Golgotára készülő Jézus megünnepli a tanítványival a pászka ünnepét, és az utolsó vacsorán rendelkezik az úrvacsora szentségéről. A pászka gazdag jelentéstartalma (szabadítás, kivonulás, pászka bárány stb.) ezzel mintegy hozzáadódik a nagycsütörtökkel kezdődő eseményekhez, illetve beteljesedik a világ megváltásában. Ehhez érdemes hozzáfűzni, hogy a történelmi időkben a nap kezdetét délután 6 órával számolták, azaz a nagycsütörtök esti eseményeket közvetlen összefüggésben kell látnunk a

nagypénteki szenvedéstörténettel (a katolikus hagyomány ezt a – nagycsütörtök estétől húsvét diadaláig tartó – „szent három nap” név alatt őrizte meg). Igehirdetési igénk szempontjából is érdemes szem előtt tartanunk a pászka bárány, a nagypénteki Isten Báránya és a mennyei trónon ülő Bárány összefüggéshálóját a keresztyén teológiában.

Amit a textusról tudni kell

A *Lelkipásztor* korábbi évfolyamaiban megjelent előkészítő bőséges áttekintést adnak a Jelenések könyvében leírt végső események összefüggéseiről,¹ ezért itt elegendő erről annyit rögzítenünk, hogy ezen események sorában először a trónon ülő Bárány ítélete törli el végleg a Sátán hatalmát és befolyását, majd ezt követően teremti újjá a világmindenséget. A Sátántól való szabadulást elhozó ítélet hatalmas és megkönnyebbült mennyei és földi istentisztelet és örömlakoma követi, amikor végre-alahára a maga mindenhatóságában kerül napvilágra a megöletett és megdicsőült Bárány hatalma, és igazolást nyer a szentek igazsága és állhatatossága. Ezt a hatalmas eseményt a vőlegény és a menyasszony, azaz a Bárány Krisztus és az egyház menyegzőjének örömlakomájaként halljuk, amit az Isten dicséretére szólító négyszeres „halleluja” kiáltás emel istentiszteleti keretbe – először a mennyeieket (19,1–5), majd a földieket (19,6–8) is bevonva a felszabadult örömnepbe.

Mindezek fényében nem lehet eltekinteni attól, hogy a Jel 19,6–8 szakasz egy elementáris erejű istentiszteleti (liturgiai) halláskinyilatkoztatás (audíció) része: szerkezete és nyelvezte egyaránt minket, a földi történelemben küzdő keresztyén egyház mai generációját akarja magával ragadni és reménytelen jövőképpel megerősíteni az állhatatosságban. A „háromszor szent” liturgikus formulában – szent Isten, szent Mindenható, szent Halhatatlan – zengő imádás az Újszövetségnek ezen a pontján teljesedik ki: a feltámadás evangéliumi örömhíre a Jelenések könyvének prófétai távlatában már az Úr szentségének és mindenhatóságának a kétségek nélküli ünneplésébe fordul át!

A perikópa megértése

Kiáltó a feszültség a végső szabadulást elhozó ítélet előtti és utáni világ között: a textus evangéliumi üzenete az, hogy egyszer majd teljes bizonyossággként vár ránk egy egyértelmű világ, amelyben minden pusztító, (minimum) kétértelmű és bénító zavartól mentesen a helyükre kerülnek a dolgok. He-

¹ Az újszövetségi teológia szemszögéből különösen is hasznos id. CSERHÁTI Sándor (1984) és GERŐFINÉ Brebovsky Éva (2005) szakteológusok előkészítője – igaz, az evangélikus perikóparendben a Jel 19,6–8 szakasz az 1990-es évekig nem nagycsütörtöknél, hanem advent 4. vasárnapjánál szerepelt.

lyére kerül Isten tisztelete, Krisztus győzelme, a Sátán bukása és a földi küzdelemből érkezett szentek állhatatossága. Éppen ezért ennek a mennyei nagy lakomának teljesen más a „lelki étlapja”, mint a mi úrvacsorai asztalunknak, s ezt nem is lenne helyes összecserélnünk. Számunkra ez még a bűnbánattal örömmre terített úrvacsorai asztal meghitt Krisztus-közössége!

Textusunk prófétai jövőképe viszont képes helyretenni fenyegető kísértéseket és veszélyeket. A világ szíve mélyéről a teljes szabadulás után felszakadó, túlradásában istentiszteletté dagadó megkönnyebbülés és öröm elválaszthatatlanul összefügg az igazság diadalával (vö. Jn 16,8–11). Kiderül az igazság az Istenről, a Sátánról és az emberi élet értelméről. Ez az igazság jelen korunkban még az ige által, rejtetten – „az ellenkező látszat alá rejtve” – érvényesül. Vannak, akik mégis engedelmeskednek az ige munkálkodásának, sokan mások viszont ezt tapasztalva megvetik az igazságot, végső soron azonban mégis ekkor tárul napvilágra a valóság az emberek hitéről és cselekedeteiről.

Igehirdetési vázlat

Az úrvacsorai asztal keserű kenyere

Az úrvacsorai asztalnál az élő és jelenvaló Krisztus közösségébe telepszünk le együtt, mégis súlyos falatokon kell rágódnunk minden alkalommal.

Olyan bonyolult a világ körülöttünk! Olyan bonyolult a világ bennünk! Bárcsak egyértelmű lenne minden! Ha legalább csak kétértelmű lenne, még akkor is könnyebb lenne mérlegelni, dönteni, utat választani... De manapság úgy el van rejtve az ige, a Krisztus, az igazság a dolgokban, hogy szinte minden és mindennek az ellenkezője is igaznak tűnik fel. Keresztény emberek, hittestvérek vagyunk, akik mindent és mindenkit a maga kontextusában törekszünk megérteni – de közben azt is tudjuk, hogy az egyik út az életre visz, a másik a halálba. S hiába van oly nagyon elrejtve az igazság, mégis halljuk és tapasztaljuk az erejét, a szavát, a hívását. Olykor időben, olykor elkésve és utólag – az útkeresés izzadságától, a bűnbánat könnyeitől sós-keserűre ázott kenyérbe harapunk az oltárnál.

Mint a tanítványok az utolsó vacsora kenyerével – az egyiknek az árulás keserű kenyere volt az, a másiknak a belső gyötrődés a Krisztusba harapni, a harmadiknak a tehetetlenség és alkalmatlanság fájdalmas íze, hogy erőnek erejével sem tudja megoldani, hogy másnap ne kelljen megtöretnie a Krisztus-testnek, mint egy pászkakenyérnek...

A menyegzői asztal tiszta kenyere

Lesz még egyszer ünnep a világon... Amikor a világ túlesik ezen a kaotikus lázálmon, és a „kezdettől fogva embergyilkos” a nagy szájával, a sunyi módszereivel, a megnyerő mosolyával, a profi médiastratégiájával, a ráégett pénzével, az újrahasznosított fegyveracéljával, a lefelé rántó depresszív

örvényével, a betegségek és nyomorúságok őrzítő fájásaival végre önmagát fogja felfalni, szétkísértetni, felvásárolni és megsemmisíteni...

Amikor végre napvilágra kerül, hogy Krisztus legtöbbször rejtett és kerülő utakon hányszor és hányféleképpen járta meg az embervilágot generációról generációra – testben és igében, hogy megkeresse és megmentse azt, aki elveszett. Amikor végre napvilágra kerül, hogy – bár sokszor alig láttunk vagy értettünk belőle valamit – mindez nem volt hiábavaló, és igazolást nyer a hit, a reménység és a szeretet.

Krisztus, a kenyéradó

Pedig ő most is – mint tegnap, ma és mindörökké – ugyanaz: az ő testét harapjuk éltető kenyérként, és az ő vérért kortyoljuk a kehelyből az úrvacsorai oltárnál.

Ő az, aki ott ült a tanítványok asztalánál nagycsütörtökön este, aki ott van velünk minden úrvacsorai közösségben, és asztalt fog teríteni a nagy menyegző beköszöntével is. Nagy titok ez: az arra való képtelenségünk ellenére, hogy megváltoztassuk önmagunkat, a világunkat és a jövőnket – mert nem tiszta számunkra az igazság az igaz irány sokfelé szétágazó, végigjárando útjain – mégis egy nagy és tiszta pillanatban egy, a fényes gyolcsához hasonlóan ragyogó jövőkép részesévé válhatunk...

...mert ha a halál árnyéka völgyében járok is, nem félek semmi bajtól, mert te velem vagy, vessződ és botod megvigasztal engem.

...mert van nekünk Istenünk, akit mi tisztelünk: ő ki tud minket szabadítani az izzó tüzes kemencéből, és ki tud szabadítani a te kezedből is, ó, király!

...mert az Úr jósága, hogy még élünk a földön...

...mert aki meg akarja menteni az életét, elveszti, aki pedig elveszti az életét énértem, megmenti azt.

...mert az Úr Jézus azon az éjszakán, amelyen elárultatta, vette a kenyeret, és hálát adva megtörte, és ezt mondotta: Vegyétek, egyétek, ez az én testem, amely tiérettetek megtöretik, ezt cselekedjétek az én emlékezetemre. Hasonlóképpen vette a poharat is, miután vacsoráltak, és ezt mondta: E pohár amaz új szövetség az én vérem által, ezt cselekedjétek, valamennyiszer isszátok az én emlékezetemre. Mert valamennyiszer eszitek e kenyeret, és isszátok e poharat, az Úr halálát hirdessétek, amíg eljön.

További javaslatok az istentisztelethez

Imádság

„Istenünk, aki e csodálatos szentségben kinszenvedésed emléket hagyta Egyházadnak, kérünk Téged: add, hogy szent tested és véred titkát úgy tiszteljük, hogy akik e szentséggel élünk, váltságod érdemében részesülhessünk, aki az Atyával és a Szentlélekkel egységben mint Isten él és uralkodik, mindörökkön örökké, amen.” (JÁNOSY 1940, 105. o.)

Illusztráció

VERS

Weöres Sándor: *Vonj sugaradba*

Vonj sugaradba Istenem!
mint madár a fészkére, szállnék hozzád,
de látod, a rét örömei közt
elpattant a szárnyam csontja.
Végy kosaradba Istenem!
mint hal a horogra, sietnék hozzád,
de látod, a gyűrűző mélynek
rám-tekeredett ezernyi hínárja.
Lelkemet mért áztatod
maró-lúgban évek óta,
ha sose végzel a mosással?
Kondérodban a tüzes lé
minek fortyog körülöttem,
ha sohase puhulok meg?
Mit akarsz szőni belőlem,
ha mindig szétmállok, mint a szecska;
Gonoszaid megtérnek, de hozzám
sose jön el a te országod.
Szívemet kétféle húzás tépi,
egyre lyukasabb, egyre zavartabb –
ládd-e, sokszor már azt se tudom,
melyik a te horgod zsinagye
s melyik a mélység inda-köteléke.
Vonj hevesebben! ön-erőmből
nem jutok én soha hozzád.

Ady Endre: *Köszönöm, köszönöm, köszönöm*

Napsugarak zugása, amit hallok,
Számban nevednek jó ize van,
Szent mennydörgést néz a két szemem,
Istenem, istenem, istenem,
Zavart lelkem tegnap mindent bevallott:
Te voltál mindig mindenben minden
Boldog szimatolásaimban,
Gyöngéd simogatásaimban
S éles, szomorú nézéseimben.
Ma köszönöm, hogy te voltál ott,
Hol éreztem az életemet
S hol dőltek, épültek az oltárok.
Köszönöm az én értem vetett ágyat,
Köszönöm neked az első sirást,
Köszönöm tört szívü édes anyámat,
Fiatalságomat és büneimet,
Köszönöm a kétséget, a hitet,
A csókot és a betegséget.
Köszönöm, hogy nem tartozok senkinek

Másnak, csupán néked, mindenért néked.
Napsugarak zugása, amit hallok,
Számban nevednek jó ize van,
Szent mennydörgést néz a két szemem,
Istenem, istenem, istenem,
Könnyebb a lelkem, hogy most látván vallott,
Hogy te voltál élet, bú, csók, öröm
S hogy te leszel a halál, köszönöm.

Hivatkozott művek

CSERHÁTI Sándor (id.) 1984. Advent 4. vasárnap. *Lelkipásztor*, 59. évf. 11. sz. 689–691. o.
GERŐFI Gyuláné 2005. Nagycsütörtök. *Lelkipásztor*, 80. évf. 3. sz. 105–107. o.
JÁNOSSY Lajos 1940. Az egyház ősi kollektaimádságai. *Lelkipásztor*, 16. évf. 4. sz. 105–106. o.

■ KORÁNYI ANDRÁS

Nagypéntek

► Zsid 9,24–28

Igehirdetési előkészítő

Egy megdőböntő történet. . .

A vasárnap jellege

Jánossy Lajos az egyházi esztendő ünnepeiről írott könyvében nagypénteket az egyházi év legfájdalmasabb napjának nevezi, amely előttünk áll a maga véres valóságában. Ugyanakkor éppen ebben tárul fel Isten népe előtt a megváltás műve. A Jézus Krisztusban testet öltött Isten, az Istenember elvérzik, meghal értünk a keresztfán, hogy engesztelő áldozat legyen az egész világ bűnéért. Nagypéntek megmutatja mindnyájunknak személy szerint – a maga nyers és véres valóságában –, hogy milyen áron végeztetett el a megváltásunk. De Isten csodája az, hogy az ő Egyszülöttjének ebben a fájdalmas kínszenvedésében és kereszthalálában van elrejtve az egyetlen reménységünk és vigasztalásunk. Jézus Krisztus engem, elveszett és elkárhozott embert megváltott, a bűntől, haláltól és ördögnek hatalmából megszabadított, és sajátjává tett! A halálnak, gyásznak ez a komor, fenséges napja egészen más, mint a többi Krisztus-ünnep az egyházi esztendő során, mert a töredelmes hitnek, szívbeli bűnbánatnak, igaz elcsendesedésnek a napja akar lenni, hogy a golgotai áldozat csodája a bűnbánó szívek mélységéből fel-fakassza a hálaadást is (JÁNOSSY 2008, 230 o.). Az idősebb evangélikusok még ma is szeretettel emlegetik, hogy valamikor az evangélikusság legnagyobb ünnepe a nagypéntek volt. De csak akkor nyer értelmet, ha húsvétal együtt látjuk.

A 4. századtól találunk utalásokat a nagypénteki istentiszteletre. Előtte aznap csak böjtöt tartottak a keresztények.

Amit a textusról tudni kell

A Zsidókhoz írt levélről kevés szakirodalmi munka született. Szerzője ismeretlen, pszeudonim, így a keletkezésének körülményei sem ismertek. Eredetét illetően a kommentárok nagy része kimerül abban, hogy a szerző személyét próbálják meghatározni. Stílusa nem levél, hanem inkább valamiféle teológiai traktátus, prédikáció. Stílusa és nyelvezte elüt a páli levelekétől, de terjedelme és tanítása szerint a páli levelek közé illik. Sokáig hallgatólagosan Pál apostolnak tulajdonították. Ezért a páli levelek végére helyezték a kánonban mint egyfajta függelék. Római Szent Kelemen Kr. u. 95 körül már idéz belőle, bár a cím és forrás megjelölése nélkül. A levél mai címén való említése Kaiszareiai Euszebiosz szerint Panthenosztól, az alexandriai teológiai iskola megalapítójától származik. Érdekessége még, hogy százötvenöt alkalommal használ olyan szavakat, amelyek Pál, sőt az egész Újszövetség szókincséből is hiányoznak, valamint az Ószövetséget – Pállal ellentétben – mindig a Septuaginta szövege szerint idézi (DÉR–HORVÁTH 1999, 262–264. o.). Több mint negyven ószövetségi idézetet és számos arra való utalást tartalmaz.

A magyarázatos Biblia is kiemeli a levél tanító jellegét. A szerző olyan gyülekezetet lát maga előtt, amelyet nem külső veszély fenyeget, hanem kezd megfáradni a hitben. Késik a paruszia. Ezért komoly a veszély, hogy hátat fordítanak a Krisztusban ajándékul vett üdvösségnek. Mire hivatkoznak, ha számon kérik tőlük a reménységüket? Reménységük láthatatlan, így mindig idegenek maradnak a világban. A levél áttekinti az egész Ószövetséget. A szerző az Ószövetség hitvallóival állítja egy sorba az olvasót. A régiek csak távolról látták a célt, de az Újszövetség népe Jézusra tekint, aki a hit szerzője és beteljesítője. Nemcsak a jövőbe, hanem felfelé is kell tekinteni Krisztus népének, mert ő megváltói művének beteljesítésével közbenjár az Atyánál érettünk (lásd *Biblia – Magyarázó jegyzetekkel*).

A perikópa megértése

Az egész levelet áthatja Krisztus feljebbvalóságának gondolata. Az engesztelés napját évenként megtartották Izraelben, a hetedik hó tizedik napján, öt nappal a sátoros ünnep előtt. Csak ezen a napon léphetett be a főpap a kárpit mögé, a Szentek Szentjébe bemutatni az áldozatot a népért. Lassanként az év legszentebb ünnepének számított, úgyhogy a későbbi időkben a rabbik egyszerűen csak a *nagy nap*ként, illetve a *nap*ként emlegették. Textusunk párhuzamot von az engesztelés napjának rituáléja és Jézus Krisztus engesztelő halála között. Jézus nem áldozati állatok vérével, hanem a

sajátjával megy be a szentélybe, hogy engesztelést szerezzen. Áldozata nem szorul évenkénti megismétlésre, ő nem a földi szent sátorba lépett be, hanem a mennybe. Nem az Ószövetség, hanem az Újszövetség közbenjárójaként.

Igénkben azt látjuk, hogy Jézus áldozata és közbenjárása a szerzőben látomássá egyesül. Krisztus egy mennyei áldozati istentisztelet keretében életének, szenvedésének és halálának gyümölcsét papként az elveszett ember javára ajánlja fel. Ő az igazi Főpap. Az igazi szentély pedig a mennyben van. Ott a Főpap nem jelképesen, hanem valóságosan lép Isten színe elé (lásd *Biblia – Magyarázó jegyzetekkel*). A mindenkorai főpap maga is bűnös ember volt, tehát áldozata nem lehetett tökéletes. Az évenkénti ismétlés, a gyakoriság is az eredménytelenség jele. Krisztus mint igazi Főpap önmagát áldozta fel, hogy a benne elhívtak elnyerjék az örökkévalóság ígértét, és önmaga által örökre tökéletessé tegye a megszenteltek. Egyébként az egész levél teológiájára jellemző, hogy a szerzője amellest száll síkra, ami egyszeri, megismételhetetlen és tökéletes. Ugyanakkor a Bibliában ez az egyetlen irat, amely Krisztust főpapi címmel illeti.

Igehirdetési vázlat

Tervszerű

Ami nagypénteken történt, nem az események véletlen és szerencsétlen egybeesése miatt történt. Isten tervében már a bűneset óta jelen volt a megváltás műve. Erről szól a protoevangélium is (1Móz 3,15). Az ártatlan állatok feláldozásával zajló kultuszi élet csak átmeneti megoldás lehetett Isten haragjának kiengesztelésére. A bűn miatti szakadék Isten és ember között áthidalhatatlan. Mennyiségileg nincs az az áldozat, amely kiengesztelhetné Istent. Ezért ő lépett az ember felé, ő mutatott be magából áldozatot. Ezért nagyon fontos hangsúlyozni, hogy ami nagypénteken történt, Isten kegyelméből – értünk történt.

Megismételhetetlen

Krisztus áldozata egyszeri és megismételhetetlen. Ő nem idegen vérről ment be a szentélybe, hanem saját magát adta áldozatul. Idegen vérről többször lehet áldozni, sajáttal csak egyszer. Krisztus egyszeri áldozatának köszönhetően folyamatos, zavartalan és az üdvösségben, az örök életben kiteljesedő kapcsolatban tudhatjuk magunkat Istennel. Ő folyamatosan ott van Isten színe előtt, és mint egyetlen és örök közbenjárónk, esedezik értünk. Mi a magunk erejéből nem tudnánk kiépíteni és ápolni a kapcsolatot az örökkévaló Istennel. Krisztus az Örökkévaló jelenlétébe von bennünket. Értünk van jelen az Isten előtt, lehetővé téve számunkra is a vele való találkozást a mindenkorai jelenben. Izrael története a folyamatos istenkérésről, a vele való kommunikációról szólt, amit a bűn meglehetősen zavarossá tett. Krisztus a bűn univerzális hatalmának eltörlésével minden zavaró tényezőt helyreállított Istennel való kapcsolatunkban, és ezt jelenlétével folyamatosan biztosítja is.

Visszatérő

Halálában hasonló volt hozzánk, hiszen egyszer halt meg. Nem halálra jön el újra, hanem dicsőségesen, ítélni élőket és holtakat. Áldozatával lezárt egy korszakot, eljöveteleivel a dicsőség örök, krisztusi világekorszakát nyitja meg, amelynek erejéből már most részesedhetünk. Ennek beteljesedéséig ő „tartja bennünk a lelket”, és tartja készenlétben övét – a visszajövetelét várókat – az üdvösségre.

Illusztráció

TÖRTÉNET

„George Thomas plébános húsvét reggelén, amikor felment a szószékre prédikálni, egy rozsdás, rozoga madárkalitkát vitt magával, és letette a szószék párkányára. A plébános elkezdte a prédikációt:

»Amikor tegnap végigmentem a főutcán, szembejött velem egy fiatal gyerek, kezében lóbálta ezt a madárkalitkát, és a kalitka alján három kis vadmadár lapult, reszketve a hidegtől és a félelemtől. Megállítottam a fiút, és megkérdeztem:

– Na, mit viszel magaddal?

– Csak ezt a három vacak madarat – felelte.

– Aztán mit akarsz csinálni velük? – kérdezősködtem.

– Hazaviszem őket, és szórakozom velük – felelte. – Feldühítem őket, kihúzom a tollaikat, egymás közötti viadalra uszítom őket. Élvezni fogom.

– De előbb-utóbb beleunsz majd. Utána mit csinálsz velük?

– Ó, van otthon két macskánk – mondta a fiú –, azok szeretik a madárhúst. Megetetem őket velük.

Hallgattam egy kicsit, aztán ismét megszólaltam:

– Fiam, mennyit kérsz a madarakért?

– Nem kellenek magának azok a madarak, atya. Hiszen azok csak vacak szürke mezei madarak. Még énekelni sem tudnak. Még csak nem is szépek.

– Mennyit akarsz értük? – kérdeztem ismét.

A fiú végignézett rajtam, mintha megbolondultam volna, aztán megmondta az árat: tíz dollár. Kivettem a zsebemből a tíz dollárt, odaadtam a gyereknek. A fiú letette a kalitkát a földre, és egy pillanat alatt eltűnt.

Én aztán felemeltem a madárkalitkát, elvittem a közeli parkba, ott letettem, kinyitottam az ajtaját, és szabadon engedtem a madarakat.◀

Miután Thomas plébános elmondta a kalitka történetét, mindjárt egy másik történetbe kezdett:

„Egy nap a Sátán és Jézus között párbeszéd folyt. A Sátán épp az Édenkertből jött, és büszkén dicsekedett:

– Az egész emberiséget a kezeim közé kaparintottam. Csapdát állítottam nekik olyan csalétekkel, amelynek nem tudnak ellenállni. Mind az anyéme!k!

– Mit fogsz csinálni velük? – kérdezte Jézus.

– Szórakozni fogok velük. Megtanítom őket, hogyan házasodjanak, és hogyan váljanak el egymástól; feldühítem

őket, meg arra is megtanítom, hogyan gyűlöljék és kínozzák egymást; hogy részegeskedjenek és kábítózzanak; arra, hogy fegyvereket és bombákat találjanak fel, és öljék egymást. Nagyon fogom élvezni – mondta a Sátán.

– Mit csinálsz majd velük, ha elegend lesz a játékból?

– Megölöm őket! – felelte a Sátán.

– Mennyit kérsz értük? – érdeklődött tovább Jézus.

– Nem kellenek neked azok az emberek! Nem jók azok semmire! Megveszed őket, ők pedig csak gyűlölni fognak. Leköpnék, megátkoznak és megölnék. Nem kellenek ők neked!

– Mennyit kérsz? – kérdezte újból Jézus.

A Sátán végignézett Jézuson, és megvető gúnnyal mondta:

– A véredet, az összes könnyedet és az egész életedet!

Jézus így szólt:

– Megegyeztünk! – aztán kifizette az árat...◀

Ezzel George Thomas plébános fogta a madárkalitkát, és lement a szószékről.”

Lelóczky Gyula: *Egy megdöbbenő történet*

Felhasznált irodalom

DÉR Katalin – HORVÁTH Pál 1999. *Bibliáismeret*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.

JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Jav., 2. kiad. Fraternitás, Veszprém.

CZEGLE Imre 1981. A Zsidókhoz írt levél magyarázata. In: *Jubileumi kommentár. A Szentírás magyarázata*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest. 308–329. o.

KASZÓ Gyula 2014. Szentháromság után 11. vasárnap. Zsid 9,15–28 – Az új szövetség áldása... *Igazság és Élet*, 3. sz. 462–469. o.

■ MENYES GYULA

Nagyszombat

▶ Róm 8,38–39

Igehirdetési előkészítő

Szakítószilárdság

Az ünnep jellege

Nagyszombat a halál csendje? A tanítványok számára bizonyára. Sok szempontból az egyház számára is. Ám a tanítványok „mindennek vége” hangulatával szemben az egyház tudja, hogy csupán a tranzitba kerültünk, nem a végállomásra, a végső pusztulásba. Paradoxon módon a halottban ott szunnyad az élet. Azonban még nem jött el az ideje, hogy leveesse a halált. Jogos hát a csönd, de nem a dermesztő hideg csöndje, hanem a várakozás, felkészülés csöndje. Hiszen a másnapi feltámadásra készülünk. A legtöbb helyen fizikailag is csönd van e napon, nem tartanak istentiszteletet. JÁNOSSY

Lajos (2008) sem szentel helyet ennek a napnak az egyházi év körében. Mindenesetre e nap ellentmondásos, átmeneti.

(Némileg illik Jézus nagyszombati állapotára a fizikusinduló két sora is: „Részecske vagyok vagy hullám? / Élek-e, vagy ez a hullám?” Fiatal, nem fizikus lelkésztől hallottam, hogy iskolai alkalmon Schrödinger elhíresült, egyszerre élő és holt macskájával jellemezte nagyszombatot.)

Amit a textusról tudni kell

Textusunk nem tartalmaz különösebb exegetikai nehézségeket, a lényeg tekintetében pedig nagyon is világos és egyértelmű vallástétel Isten halált is legyőző szeretetéről. Nem a lelki/szellemi, illetve a teremtett világ említett különféle szereplőiről tanít – hiszen csak gyorsan felsorolja azokat (VARGA 1981 is kiemeli a szándékos „sejtelmességet”) –, így nekünk sem ebbe kell belemélyedni. Hanem a Krisztusban megjelent szeretet mindezek feletti, kétségtelen hatalmáról van szó, ezt hirdetjük az apostollal. Ez nem a mi lehetőségeinken, hitünkön, kegyességünkön, állhatatosságunkon, hűségünkön, szeretetünkön múlik (mintha az Isten szeretete genitivus obiectivus volna) – a halál fölött, Isten szeretete fölött nincs hatalmunk (genitivus subiectivus, lásd RAVASZ 1991, 75. o.), az igazi szeretet az ő szeretete irántunk (1Jn 4,10). Minden a Teremtő hűségén áll, csak neki van hatalma a végső valóság felett, életünk felett. Ugyanis neki egyszerre van hatalma a földi és a mennyi valóság felett. GÁL Ferenc (1992, 52. o.) kiemeli, hogy éppen abból eredően kifoghatatlan Krisztusnak irántunk való szeretete, hogy ő egyszerre emberi és isteni: a kereszten mind az Atya, mind Krisztus áldozatvállalása megmutatta Isten szeretetét, ezért biztos. (A Lélek pedig hamarosan életre kelti a holtat.)

Isten szeretete kapcsán STOTT felhívja a figyelmet arra, hogy az egész levél, illetve konkrétan a fejezet kontextusában is ismétlődve variálódó témáról van szó: mindenekelőtt Isten szeretete a kereszten látható (5,8; 8,32.37), de belénk is árad (5,5), és viszontszeretre indít (8,28). Egészen bizonyos meggyőződéssel (38) kitarthatunk ebben, mert Isten hűsége (8,35.39). Nem a szentek állhatatosságán-kitartásán múlik mindez, hanem Isten Krisztusban „kitartott” szeretetén, amely a szentek irányában megnyilvánul (STOTT 2006, 261. o.).

A Mindenható olyan erővel szereti Krisztuson keresztül a világot, amit semmiféle hatás nem képes elszakítani – a lét, a kozmosz semmiféle végletei sem (szellemi seregek véglete, az idő végletei, az űr végletei), és ezt a meggyőződést a perfectumi igealak szilárdságával fejezi ki Pál (WITMER 1998, 189. o.) mint megingathatatlant, mint Istenben gyökerező bizonyosságot. Így hát a keresztények életének és reménységének a Krisztus-eseményben, a Golgotán megjelent isteni szeretet (39) a rendíthetetlen alapja (FITZMYER 2003, 422. o.). Úgy is mondhatjuk, hogy az Emberfia meghalt, de az Isten Fia él. Így teljesedett be ez a szerelemszim-

bólum is Jézusban szó szerint: „Bizony, erős a szeretet, mint a halál, legyőzhetetlen a szenvedély, akár a sír.” (Énekek 8,6b)

A perikópa megértése

Még a halálunk sem szakíthat el Isten szeretetétől. Igaz, most inkább az illik az ünnephez, hogy még Jézus halála sem szakíthatja el Isten szeretetét, és nem szakíthatja el Krisztust az élettől. Sírban van, néma benne a csend – de hamarosan üres lesz! Még a nagyszombati gyász feszültsége sem szakíthat el hát Isten szeretetétől. A sír a zsidó vezetők pecsételő igyekezete ellenére sincs végleg lezárva. Pál levelének sem a végén, hanem csupán első (dogmatikai jellegű, lásd pl. PECSUK 2009, 270. o.) részének lezárásánál és az új szakaszba való átmenet kezdeténél vagyunk. Jézus sírbeli állapota sem a végső lezárulás, hanem a végső nyitás alkalma. Nem Isten gyengesége fekszik a sírban, ellenkezőleg. Szeretetének bizonyossága a kereszten (RAVASZ 1991, 75. o.), együttérzésének a kínhalál, türelmének a sírban fekvés, hatalmának pedig a küszöbön álló feltámadás, az üres sír. A mai nap a sírban rejtőző *Deus absconditus* napja, de várjuk a *Deus revelatus* megjelenését. Minden Jézus győzelmén nyugszik, ezért is érdemes LUTHER (2020, 108–109. o.) nyomán odafigyelnünk a következő igehelyekre is: Jel 5,5; Jn 10,33; 1Jn 4,4; Jn 10,27–28.29; Mik 5,8.

Igehirdetési vázlat

A szakítópróba kétsége

Kegyetlen vizsgálatoknak vetik alá a műszakiak a legkülönfélébb anyagokat, hogy kiderüljön, mekkora terhelést bírnak el, mit várhatunk a belőlük gyártott készülékektől vagy épületektől. Egyre növekvő szakítóerőknek teszik ki a mintát, míg ketté nem válik, és kiderül, hol vannak a határai. Minél merevebb egy anyag, annál hirtelenebb, váratlanabb a szakadás bekövetkezése. Ilyen kegyetlen törvények alapján működik embervilágunk – gyakran lelki vonalon is. Hány barátság (φιλία) vagy más szeretetközösség ment tönkre, mert addig feszítettük a húrt, míg el nem szakadt? Hiszen mindig kétséges, mennyit is bír ki a szeretetfonál, és csak az utolsó utáni pillanatban derül ki, hogy már túl nagy volt a terhelés. Ilyenkor jóvátehetetlen a kár.

Pál apostol egy gondolat kísérletben igyekszik megállapítani az isteni szeretet (ἀγάπη) szakítószilárdságát. Sorra teszi fel a kérdéseket: micsoda, milyen hatalom, mekkora mértékű erő képes arra, hogy azt elszakítsa, és elválasszon minket Krisztus szeretetétől (35. vers)? Valóban érezhetjük életünk során, milyen sok szakítópróbának vagyunk kitéve. Hiszen nehézség van elég az életünkben, gyakran komoly nyomorúságok törnek ránk, fizikai és lelki üldöztetés, testi szükségletek és hiányok. Hol betegség roncsolja testünket, hol gyász fájdalom köszönt ránk, kudarcok veszik el kedvünket és örö-

münket munkahelyen, rokonságban, baráti körben, településünkön, országunkban.

Egyre jobban feszül a húr. Hol van ilyenkor Isten szeretete? Vajon már el is szakadt, mint ahogyan barátságainkat, kapcsolatainkat teszik tönkre az ilyen próbák? Hányszor megtörténik, hogy például egy házasságot szétrepeszt egy beteg gyermek születése! Hányszor hagynak el addig megkérdőjelezhetetlen hűségű társak, barátok, üzletfelek... Az elszakadt mintát pedig már csak szemétre vetik, nem jó semmire. Kinek is kellene egy széttépett kötél?

Egyben van-e még Isten szeretetkötele? Hiszen minden jel ellentmond ennek. Hiába a sok csoda, amelyet életünkben láttunk, végül magunkra maradtunk. Hiába Jézus sok gyógyítása, példa nélküli tanításai, hozzánk lehajlása, hiszen kötele elszakadt a kereszten. A halál szakítópróbáját már nem állta ki, sírban fekszik. Erős a szeretet, mint a halál (Énekek 8,6b), de a halál véget vetett a szeretetnek. Ezt élték meg a tanítványok akkor, és ezt élhettük át velük a tegnapi passióban. Isten hatalmas áldozatot hozott, de az Áldozat immáron a sírban hever holtan. Mit érünk egy ilyen halálos-halott szeretettel?

A szakítópróba bizonyossága

Csak hogy Pál kérdése költői, mivel utólagos: Isten már kitette szeretetmintáját a mérhetetlen húzóerőnek, és kiderült, hogy még a halál sem tépheti el ezt a köteleket. Ha érvényes az ő győzelme harmadnapon, akkor érvényes kell legyen másodnapon is, aznap is. Nagypénteknek is, nagyszombatnak is győztese, mert a szakítószilárdság legkegyetlenebb kínzásait is kibírja. Túrmezei szavaival még „pokol hatalma is feléd segél” (EÉ 356,2). Teljes bizonyossággal (perfectum) vallja az apostol, hogy bizony még a halál sem választhat el a Krisztusban megjelent isteni szeretettől. A szeretetkötelék ép, bár a teszt végeredményét még nem publikálták. Ígéretei alapján mégis tudjuk, hogy aki most sírban fekszik, holtan is él. Nem véletlenül hívja fel figyelmünket LUTHER (2020, 103. o.) is Jn 11,25-re és Mt 10,28-ra.

Jézus szeret minket – a 37. versben használt aorisztosz alakkal Pál a keresztre utal: ha egyszer az ő szeretete a szenvedésben öltött teste, akkor a magunk szenvedése sem választhat el tőle (STOTT 2006, 259. o.). Ezért fonhatjuk tovább, hogy nyilván a Krisztusban megjelent isteni szeretet esetén is erről van szó a 39. versben. A magasság-mélység kapcsán megidézhető Zsolt 139,8 is (uo. 260. o.).

Az élet szakítópróbáinak végeredménye tehát Isten számára nem kétséges, még a legszélsőségesebb körülmények között is kimutatja szeretetét, megerősít abban, hogy valóban semmi nem választhat el tőle. Isten sosem romokat húz fel, hanem impozáns épületeket (SCHOLZ 1998, 60. o.), amelyeket ugyan alávet a szakítópróbának, de nem azért, hogy tönkretegyje őket, hanem hogy kinyilvánítsa végtelen szeretetét, hűségét. Pál nem kevesebbet állít, mint azt, hogy mindig, milyen hatalmak és erők, hajlamok és örökségek, sors és szabadság veti szakítópróba alá Isten szeretetét, mert a Mindenható kezében vagyunk, és a végeredmény biztos, szeretete

te diadalmaskodik (KARNER 1942, 62. o.). Akkor is, ha most még csak a sírig látunk.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Kötelező lekciónk (Mt 27,57–66) két magatartást állít szembe, mégpedig tulajdonképpen a nagytanácson belül. A tanítvány Arimátiai József saját sírjába helyezi Jézust. Ez még inkább nagypéntekhez tartozik, de a beesteledés miatt a zsidó számításban tényleg a szombatba átmenet ideje. A főpapok és farizeusok ellenben már előre rettegnak a feltámadástól, ha azt csak csalásként is tudják elképzelni. Pedig az ószövetségi lekción (Ez 37,1–14) alapján is tudhatnák, hogy Isten megígérte a csontok életre kelését – igaz, a feltámadáshitben törésvonal húzódik közöttük, hiszen a szadduceusok tagadják, a farizeusok vallják a végső feltámadást. Akár még az is elképzelhető, hogy a hullarablás vádját csupán lelkiismeretük megnyugtatására és előzetes önigazolásra hozzák fel. Az ógyházi epistola (1Pt 3,18–22) adja meg alapját annak az eseménynek (de nem az idejének), hogy Krisztus pokolra szállásáról vallunk az Apostoli hitvallásban.

Ének

EÉ 356, 357

Illusztráció

VERS

Ne az vigasztaljon sose,
 hogy fogom a kezed;
 Csak egynek örüljek félve,
 Te szorítod kezem. (STOTT 2006, 261. o.)

Ady Endre: *Volt egy Jézus*

Szent elgondolás: volt egy Jézus,
 Ki Krisztus volt és lehetett
 És szerette az embereket.

Ő mondta: fegyvert a fegyverrel
 Győzni s legyőzni nem szabad:
 Jézus volt, Krisztus: legigazabb.

Az emberek úgy elrosszultak
 (Hiszen nem voltak soha jók):
 Most Krisztus-hitüket csúfolók.

Pedig ma is élhet. Föltámadt,
 Ki Krisztus és nagyon nagy úr,
 De él másképpen és igazul.

Járj köztünk, drága Isten-Ember,
Tavas van, nőnek a gazok
S kevesek az igaz gazok.

Úgy látlak, ahogy kigondoltak:
Egy kicsit véres a szíved,
De én-szívem egészen a tied.

Felhasznált irodalom

- FITZMYER, Joseph A. 2003. Levél a rómaiaknak. In: R. E. Brown – J. A. Fitzmyer – R. E. Murphy (szerk.) 2003. *Jeromos Bibliakommentár*. 2. köt. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest.
- GÁL Ferenc 1992. *Pál apostol levelei*. Szent István Társulat, Budapest.
- JÁNOSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Jav., 2. kiad. Fraternitás, Veszprém.
- KARNER Károly 1942. *Isten igazsága. Pál apostol levele a rómaiakhoz*. Keresztyén Igazság, Győr.
- LUTHER, Martin 2020. Pál apostol levele a rómaiakhoz. In: uő: *A Római és Galata levél magyarázata*. Szerk. Csepregi Zoltán – Horváth Orsolya – Krähling Edit. Luther Kiadó, Budapest. (Luther válogatott művei 9.)
- PECSUK Ottó 2009. *Pál és a rómaiak. A Római levél kortörténeti olvasata*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- RAVASZ László 1991. *Az Újszövetség magyarázata*. 2. köt. Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest.
- SCHOLZ László 1998. *Az evangélium Pál szerint. A Római levél a szószéken*. Evangélikus Teológiai Akadémia – Budapest-Zuglói Evangélikus Egyházközség – Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest.
- STOTT, John 2009. *Pál levele a rómaiakhoz*. Harmat, Budapest.
- VARGA Zsigmond 1981. A Rómaiakhoz írt levél magyarázata. In: *Jubileumi kommentár. A Szentírás magyarázata*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.
- WITMER, John A. 1998. A Rómaiakhoz írt levél. In: John F. Walvoord – Roy B. Zuck (szerk.): *Apostolok cselekedetei – Kolossé*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest. (A Biblia ismerete kommentársorozat 7.)

■ SZAKÁCS TAMÁS

Húsvét ünnepe

▶▶ Jn 20,1–10

Igehirdetési előkészítő

Et resurrexit tertia die

A vasárnap jellege

Noha minden egyes vasárnapon az Úr feltámadását ünnepeljük, a niceai zsinaton történt végleges rögzülésétől évente egyszer – a tavaszi nap-éj egyenlőség utáni holdtöltét követő vasárnapon – kiemelt ünnepként is megemlékezünk erről a hitünk számára meghatározó eseményről. A feltámadás örömhírének továbbadása – amint azt Pál apostol is írja – a keresz-

tény igehirdetés központi üzenete kell, hogy legyen: „*Ha pedig Krisztus nem támadt fel, akkor hiábavaló a mi igehirdetésünk, de hiábavaló a ti hitetek is.*” (1Kor 15,14) Ezért túlzás nélkül nevezhető ez a nap – „a halál legyőzőjének ünnepe” – az egyházi esztendő közepének, vagy ahogyan Várnagy Antal fogalmaz: szíve dobbanásának, amely ott lüktet minden ünnepben.

Amit a textusról tudni kell

Az üres sírnál történetek leírásában János szembetűnő módon eltér a szinoptikusoktól. Ő egyedül a magdalai Máriáról ír, aki a hét első napján korán reggel, amikor még sötét volt, odament a sírhoz, nagy valószínűséggel azért, hogy sirassa a Mestert. Itt a sötétség akár jelképes üzenetével is megragadhatja az olvasót. Hiszen ami ezután történik, hasonló a percről percre nagyobb világosságot hozó napfelkeltéhez.

Jánosnál nincs szó a holttest bebalzsamozásának szándékáról, hiszen az már az előző napon megtörtént (Jn 19,40). A feltámadást hírül adó angyali jelenésről is csak azután esik említés, hogy a két tanítvány távozott a sírtól. Mária, amint meglátja, hogy a kő el van hengerítve, nem néz be a sírba, hanem azonnal elfut a hírrel az általa talán legfontosabbnak tartott két tanítványhoz, Péterhez és ahhoz „a másikhoz, akit Jézus szeretett”.

Ekkor még csak a ténymegállapítás hangzik el, hogy a sír nyitott, és az asszony hozzáteszi ebből levont következtetését: üres, Jézus teste eltűnt. Amikor Mária ezt mondja: „*Elvitték az Urat*”, a κύριος megnevezést használja, ebben pedig már tetten érhetjük a későbbi gyülekezet feltámadáshitét. A „*nem tudjuk, hova tették*” megállapítás többes szám első személyével viszont az asszony – Gál Ferenc szerint – tulajdonképpen nemcsak az egész tanítványi körnek, hanem az egyháznak a feltámadás titkával szembeni értetlenségét is kifejezi.

A hír hallatán a két tanítvány elindul a sírhoz, hogy később ketten tanúskodhassanak a látottakról. Egyben érdekes versengés veszi kezdetét kettejük között. Mindez jól beleillik abba a képbe, amely szerint János evangéliuma a szeretett tanítványról azt az üzenetet igyekszik közvetíteni, hogy ő lenne, akivel a Mester a legbizalmasabb kapcsolatot ápolta, és aki a legjobban megértette a kinyilatkoztatás lényegét. Bár előbb ér oda, és elsőként pillant be az üres sírba, mégis az idősebb társa iránti tiszteletről árulkodik, hogy először őt engedi belépni. Péter látva a sírban talált állapotokat, az otthagyt leplet, a gondosan összetekert kendőt, amely a halott Jézus arcát takarta, már egy lépéssel tovább jut Máriánál, amennyiben a látottak cáfolják annak valószínűségét, hogy sírrablás történt volna.

A futáson kívül valamilyen az a másik tanítvány megint csak megelőzi Pétert. Őbenne ugyanis a sírnál tapasztaltak már ekkor megszülik a hitet, anélkül, hogy találkozott volna magával a Feltámadottal. Egy további lépés azonban még hátravan: annak megértése, hogy a történetekben valójában az íráskor teljesebben be. Ez a felismerés igazából a korai keresztyén gyülekezet hitét táplálja majd.

Érdekes SCHWANK megállapítása, amely szerint János előszeretettel mutatja be az üdvörténeti eseményeket „személyek egyedi élményének tükrében” (2001). Így e történet szereplőit figyelve valójában a húsvéti hit megszületését követheti nyomon az olvasó.

A perikópa megértése

A negyedik evangélistánál többször találkozunk a félreértés motívumával. Amikor valami olyan dolog történik, amely az emberi értelem számára felfoghatatlan, ott az evangélista előszeretettel ábrázolja úgy a történet szereplőit, mint akik félreértik a helyzetet. Ilyen szerepben láthatjuk a magdalai Máriát is, aki szavaival valójában a feltámadás titkával szemben értetlenül álló mindenkori ember megszemélyesítője. A húsvéti hit megszületéséhez, a feltámadás titkának megragadásához a feltámadás tanúinak bizonyágtételén és a megértett írásokon keresztül vezet az út. A jánosi jelképrendszer elemeivel élve: így születik meg a sötétségből a világosság, a vakságból a látás, az értetlenségből a lényegyet megragadó, bizodalmas hit.

Érdekes összehasonlítani azt a kétféle látást is, amelylyel Péter és a meg nem nevezett másik tanítvány viszonyul ahhoz, ami a sírban fogadja őket. Péter azokat a tényszerű dolgokat érzékeli, amelyek a szeme előtt vannak, és ezekről tanúskodik. A névtelen tanítvány viszont, akinek titokzatos személye mögött sokan magát az evangélistát feltételezik, mintha már azt a lényegyet is megragadná, amely a testi szemekkel nem érzékelhető.

Igehirdetési vázlat

Megszólaló jelek

Pilinszky *Harmadnapon* című versében az egek, a fák, a fény, a gyökerek, a szél válnak a feltámadás felzúgó, felzengő hírnökeivé. Az evangéliumban az elhengerített kő, az üres sír, a hátrahagyott lepel és a gondosan összegöngyöltített kendő szólítja meg a szemtanúkat, mozgásba hozva, megindítva, megszólítva Máriát, Pétert és a szeretett tanítványt. Ezek a tárgyak túlmutatnak önmagukon, és egy-egy üzenet hordozóivá válnak.

A húsvéti liturgia tárgyi elemei is megszólalnak, megszólítanak minket. A lángjával a sötétben világító gyertya a világ világosságának győzelmét hirdeti a sötétség életrontó erői felett. A keresztségünkre emlékeztető vízcseppek az új, Isten gyermekeként élt élet hírnökei. Az úrvacsorában a jelenvaló Krisztussal megélt találkozást ragadhatjuk meg, élhetjük át az ostya és a bor kifejező jegyeiben.

Megszólaló tanúk

A húsvéti örömhír a feltámadás tanúi révén indul útjára embertől emberig. Olykor kétségekkel teli szavakban, mint amilyenekkel Mária futott elhívni a két tanítványt. Szavai

mégis mozdító, lendítő erővel bírtak. Olyannyira, hogy az a kettő futva igyekezett a sírhoz, hogy maga is meggyőződjön a hallottak igazáról. Majd Péter és a másik tanítvány is elindul, vissza a többiekhez. Hogy elérjen a húsvéti evangélium bennünket is. Nagyszülők, szülők, lelkészek s hitoktatók által. Nemzedékről nemzedékre adva tovább a hírt az elhengerített kőről, az üres sírról és ezek életünkre nézve meghatározó üzenetéről. Így válunk mi magunk is a feltámadás tanúivá.

A megszólaló Krisztus

A kijelölt perikópában még nem olvasunk a Feltámadott megjelenéséről. Közvetve mégis felfedezhetjük jelenlétét. Megjelenik ugyanis, mint sötétségben és bizonytalanságban világító fényforrás, a húsvéti feltámadáshit. A hit, amelyen keresztül a későbbi korok embere is átélheti a személyes találkozást az élő Krisztussal. Ezt a hitet maga a feltámadott Krisztus ébreszti bennünk. Ő az, aki a látottak alapján világosságot gyűjt a szeretett tanítvány szívében. A Pártfogóként elküldött Lélek munkája nyomán a megértett Írás teremti meg az egyidejűséget köztünk és a Feltámadott között.

Az evangéliumon keresztül Krisztus szólít meg, ő gyűjt szívében világosságot, hogy elhiggyük, amit még nem látunk. Hogy kétséget ébresztő, kilátástalannak tűnő helyzetekben is elhiggyük, neki van hatalma, hogy erőt vegyen a bennünket szorongató sötétségen, hogy megossa velünk az ő diadalát.

Az evangéliumon keresztül Krisztus szólít meg, hogy lássuk, amit hiszünk. Hogy húsvéti feltámadása valóságos fogódzóvá és erőforrássá váljon számunkra a mindennapok harcaiban. Hogy a feltámadás tanúi által örökségként kapott evangélium nyomán ma is élő Úrként ismerhessük fel életünk Krisztusát.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

1Kor 5,6–8; 1Sám 2,1–10

Énekek

EÉ 215; 216; 219; 220

Imádság

Feltámadott Urunk! Ahogyan a magdalai Mária gondokkal terhelve, sötétben indult utánk húsvét hajnalán, úgy vesz körül bennünket is a sötétség megannyi formája. Gátak, amelyek akadályozzák tisztánlátásunkat. Dolgok, amelyek félelemmel és bizonytalansággal töltik el a szívünket.

Hálát adunk ezen a mai ünnepen azért, hogy te világosságot árasztod a mi utunkra is. Hogy a tanítványokkal együtt mi is megláthatjuk mentő irgalmad beszédes jeleit.

Hogy meghallhatjuk feltámadásod tanúinak bizonyágtételét. Hogy hozzánk is eljuthat a te diadalod örömhíre, amely bátorító erőforrásunk, bízó reménységünk alapja lehet.

Tedd elevenné igédet életünkben! Hadd váljon utunkon fogódzónak, irányt mutató segítőnké, minket is párbeszédbe vonó, élő beszédeddé. Hadd halljuk meg általa a te megszólító hangodat. Éleszd és tápláld bennünk Lelked által a húsvéti hitet. Eleveníts meg a te tetszésed szerint. Hadd váljunk magunk is eszközeiddé a rombolás erőivel szemben, hogy a sötétség felett diadalmaskodjon a te világságod. Ámen.

Illusztráció

GONDOLAT

Egy Augustinusnak tulajdonított gondolat szerint: „A hit azt jelenti, hogy az ember elhiszi, amit még nem lát. Ennek a hitnek pedig az a jutalma, hogy látni fogja azt, amiben hisz.”

VERS

Pilinszky János: *Harmadnapon*

És fölzúgnak a hamuszín egek,
hajnalfele a ravensbrücki fák.
És megérik a fényt a gyökerek
És szél támad. És fölzeng a világ.

Mert megölhették hitvány zsoldosok,
és megszünhetett dobogni szive –
Harmadnapra legyőzte a halált.
Et resurrexit tertia die.

Felhasznált és ajánlott irodalom

- BOLYKI JÁNOS 2001. „*Igaz tanúvallomás*” – *Kommentár János evangéliumához*. Osiris Kiadó, Budapest.
- GÁL FERENC 1987. *János evangéliuma*. Szent István Társulat, Budapest.
- HAFENSCHER KÁROLY 2010. *Liturgika. A keresztény istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben*. Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszéke, Budapest.
- SCHLATTER, ADOLF 1952. *Das Evangelium nach Johannes*. Evangelische Verlagsanstalt, Berlin.
- SCHNEIDER, JOHANNES 1976. *Das Evangelium nach Johannes*. Evangelische Verlagsanstalt, Berlin.
- SCHWANK, BENEDIKT 2001. *János*. Ford. Turay Alfréd. Agapé, Szeged.
- STÄHLIN, WILHELM 1958. *Predigthilfen*. 1. köt. *Evangelien*. Johannes Stauda Verlag, Kassel.
- STRATHMANN, HERMANN 1959. *Das Evangelium nach Johannes*. Vanderhoeck & Ruprecht, Göttingen. (NTD)
- VÁRNAGY ANTAL 1993. *Liturgika*. Lámpás Kiadó, Abaliget.

■ CSELOVSZKY FERENC

Húsvét 2. napja

▶ Jn 11,17–32

Igehirdetési előkészítő

„Bár késik néha a segítség, de biztosan eljön végre”

A vasárnap jellege

„Ez a második ünnepnap a feltámadt Krisztussal való találkozásról, Krisztus feltámadásának bizonyágairól szól az emmausi tanítványok ősi evangéliumában (Lk 24,13–35); epistolájában (ApCsel 10,34–43) pedig Péter apostol bizonyágtévesében hangzik a váltságművet megkoronázó feltámadás prédikálása mint a húsvéti evangélium diadalmas hódításra indulása.” (JÁNOSY 2008, 34. o.) A Pröhle-agenda az ünnep mondanivalóját így fogalmazza meg: „A húsvéti hit teremtője” (153. o.). A *Liturgikus könyv* introitusa pedig így kezdődik: „Nem halok meg, hanem élek, halleluja, és hirdetem az Úr tetteit, halleluja!” (250. o.) Húsvét másodnapjára kijelölt textusunk (Lk 11,17–32) többszörösen is magában hordozza a zsoldárban kifejezett hitvallást, reményteljes várakozást és annak az örömmel az elővételezését, amely Krisztusban megadatik nekünk itt és odaát egyaránt.

Amit a textusról tudni kell

János evangéliumában Jézusnak hét csodájáról olvashatunk. A Lázár feltámasztását megelőző csodákat hosszas párbeszéd és vita övezi. Textusunkban is párbeszéd formában értesülünk az eseményekről, amelyek drámai formát öltenek. Lázár feltámasztásának története az evangélium első részének csúcspontja, egyben fordulópontja is, hiszen ennek hatására dönt úgy a nagytanács, hogy Jézusnak meg kell halnia (BOLYKI 2001, 296. o.).

Lázár már négy napja a sírban volt, amikor Jézus megérkezett tanítványaival. A negyedik nap említése azért fontos, mert a zsidó gondolkodás szerint a lélek még három napig a holttest közelében tartózkodik, ám a negyedik nap már a halál biztos és visszavonhatatlan beálltát jelenti.

Betániát a mai al-Eizarija várossal azonosítják, amelynek neve arabul „Lázár helyét” jelenti, és a hagyomány szerint itt található Lázár sírja.

Márta Jézus elé sietve azt mondta: „*Uram, ha itt lettél volna, nem halt volna meg a testvérem.*” (11,21) „Mivel János evangéliumában minden csodatörténet egyben hitrejutás-történet, megállapítható, hogy Márta első szavaiban is megmutatkozik valamilyen kezdetleges hit.” (BOLYKI 2001, 301. o.) Márta hite már nemcsak a múltra vonatkozott, hanem a jelenre is, amikor azt mondta: „*De most is tudom, hogy amit csak kérsz az Istentől, megadja neked az Isten.*”

(11,22) „Olyan rejtett célzás és kérelem ez, mint Mária szava a kánai menyegzőn. Az evangélista ezeket már azzal a tudattal közli, hogy az egyház meggyőződött Jézus szeretetéről, azért elég, ha bizalommal feltárjuk előtte nehézségeinket.” (GÁL 1987, 215. o.)

Jézus Mártának adott válaszában bejelenti, hogy testvére fel fog támadni. Mindezt Márta úgy értelmezte, hogy majd a feltámadáskor, az utolsó napon fog ez bekövetkezni. Az „utolsó nap” ilyen formában csak János evangéliumában fordul elő. „Jézus ekkor ezt mondta neki: *Én vagyok a feltámadás és az élet, aki hisz énbenem, ha meghal is, él; és aki él, és hisz énbenem, az nem hal meg soha. Hiszed-e ezt?*” (11,25–26)

Jézus Márta tekintetét a jövőben remélt és várt események felől a jelenbe, a mába, a vele való találkozás és a benne való hit gazdagsága felé irányította.

A perikópa megértése

Húsvét másodnapjának evangéliuma – az óegyházi perikópa szerint – az emmausi tanítványok története. Búslakodva és csalódottan haladtak hazafelé Jeruzsálemből, amikor Jézus melléjük szegődött.

Márta és Mária nem volt úton, ám sok kedves ismerős látogatott hozzájuk azokban a napokban. Bevett szokás volt abban az időben, hogy a haláleset követő nyolc napban barátok, ismerősök keresték fel a gyászoló családot, és igékkel, kegyes mondásokkal vigasztalták a hozzátartozókat.

Az érkező Jézus szavai a vigasztalás mellett hitet teremtettek Márta szívében. Utat jártak be ők is együtt, amelynek végén Márta elmondta hitvallását: „*Igen, Uram, én hiszem, hogy te vagy a Krisztus, az Isten Fia, akinek el kell jönnie a világra.*” (11,27) Márta felismerte Jézusban a Krisztust, az Isten Fiát, aki életet, feltámadást és örök életet hozott számunkra.

„A hívőt, ha meghal, a testi halál, a meghalás nem választja el tőle, aki maga az Élet. Ha pedig él a hívő, annak a számára nincs örök halál, mert Jézusban már a halálon diadalmaskodó örök életet kapta meg. A hívő életében nagyobb fordulat, amikor a hitelenségből hitre jutva Jézussal, az étellel jutott örök kapcsolatba, mint akár a meghalás, akár a testi feltámadás.” (BOLYKI 2001, 302. o.)

Igehirdetési vázlat

A segítség látszólag késik

Jézus is megérkezett a gyászoló testvérpárhoz másokkal együtt, akik Betániából és a közeli Jeruzsálemből látogatták meg a családot azokban a napokban. A temetés már négy napja megtörtént, ám a kor szokása szerint egy hétig is jöttek az emberek, akik a vigasztalás szavával próbálták gyógyítani, kötözni a veszteség okozta sebeket.

Gyakran tapasztaljuk gyászoló családokkal való találkozásaink és beszélgetéseink során, hogy megpróbálják az utolsó pillanatig rekonstruálni az eseményeket azt keresve, hol lehetett volna még beavatkozni a folyamatokba és segíteni. Esetleg melyik orvos vagy kórház hibáztatható a pótolhatatlan veszteségük miatt.

Máriának és Mártának megvolt a maga látása és ismerete Jézus felől, és nemcsak hitték, hanem tudták is, hogy Jézusnak Istentől való hatalma van arra, hogy meggyógyítsa a betegeket. Ebből is fakadhatott, hogy az ápoló és a gyógyító szolgálat elmulasztását Márta és Mária is egyaránt szomorú panaszként emlegetik fel Jézusnak.

A késlekedés miatt még az a kérdés is megfogalmazódhatott Mártában és Máriában, hogy mennyire is szerette Jézus a testvérüket. (Vö. „*Uram, íme, akit szeretsz, beteg.*” – 3. vers) Márta és Mária szívében még a temetés utáni negyedik napon is ott élt a talány, hogy vajon miért nem érkezett meg időben Jézus. „*Uram, ha itt lettél volna, nem halt volna meg a testvérem.*” (21., 32. vers) Jézus részéről többre számítottak, mint egyszerű látogatásra és részvétnyilvánításra.

Az emmausi tanítványok is csalódottak voltak, amikor elmesélték a mellettük haladó Jézusnak a Jeruzsálemben történeteket. Az ő tanítványi közösségük – „családjuk” – is mély traumán esett át. Ott is mintha a Mestert hibáztatták volna azért, amit nekik át kellett élniük. Mindkét esetben Jézusnak kell melléjük állnia, segítenie szemük megnyílását, hogy „higgyenek öbenne, és higgyenek az Atyában” (14,1). Ezt követően indultak el sietve vissza Jeruzsálembe, és hívta oda Jézushoz testvérét Márta.

A segítség már csak a jövőre vonatkozhat

Mártának első hallásra úgy tűnhetett, hogy Jézus ugyanazt a reményt kívánja benne erősíteni a halottak feltámadása felől, mint amelyről már másoktól is hallhatott eddig, és maga is tudott. Jézus szava konkrét és határozott: „*Feltámad a testvéred!*” (23. vers) Jézus ígérete félreérthetetlen. Öbenne nemcsak árnyaltan van jelen Isten országa és annak minden ajándéka, hanem benne megérkezett és jelen van mindaz a jó, amivel Isten gyógyítani, megváltani és újjáteremteni jött el hozzánk. „*Benne élet volt*” (Jn 1,4), és ez az élet éltetni, életre hívni, megújítani, megváltani és meghalni jött értünk, hogy életünk, reménységünk és feltámadásunk lehessen az „utolsó napon”.

„Feltámad a testvéred!” Sok temető bejárata felett található ez a felírás: „Feltámadunk!” A Krisztusban elhunytak várják a feltámadást. A „testvérek” várják a feltámadást, hogy Jézus előhívja őket sírjaikból. Márta Lázár feltámadását csak az „utolsó napon” tudta elképzelni. Ebben a helyzetben, amelyet a két asszony már elfogadott – vagy inkább már beletörődtek –, Jézus szavai nem azért hangoznak el, hogy felszaggassák a sebeket, hanem hogy iga-zi gyógyulást hozzanak.

A segítség itt van közel

Jézus – akinek megdicsőülését is szolgálta a betániai dráma – nem kívánt érzéketlen maradni ebben a történetben, amikor magáról kezdett el beszélni, és nem a halotról emlékezett meg, nem a gyászat hordozót vigasztalta. Amikor Jézus magáról beszél és ad kijelentést, akkor mindig ránk is gondol. Rámutat arra, hogy miként kerülünk mi bele az ő történetébe, és lehetünk részesei az ő váltságműve gyümölcseinek.

Márta lelkében nem okozott törést, hogy Jézus ilyen közelre, a vele való találkozás alkalmára, a benne való hit ébredésének pillanatára hozza az „utolsó nap” nagy eseményeit. Az „utolsó napot” jelentő nagy eseményt is felülírhatja az a pillanat, az a folyamat, amelyet Jézus ajándékoz az embernek az őbenne való hit által. Mártának is megadta azt a hitet, hogy az utolsó nap helyett arra a jelenre koncentráljon, amikor ő ott van, és megszólítja az embert.

Mártában a korábbi panasz helyett – Jézus szavaira válaszul, amelyek a jelent és a jövőt egybefogják – megszületik a hitvallás: „...te vagy a Krisztus, az Isten Fia, akinek el kell jönnie a világba.” (11,27)

Miután Márta ezt elmondta, elment, és hívta Máriát, hogy a Mester akar vele találkozni. Az egyház feladata, hogy megszólítsa a testvért, és hívogassa az embereket Jézushoz, aki vigasztalást, élő reménységet ad, és a benne való hit ajándékában részesíti a hozzá érkezőket.

További javaslatok az istentisztelethez

Énekek
EÉ 221, 223

Imádság

Urunk, Jézus Krisztus,
te a halál sötétségébe elküldted világosságodat.
A legmélyebb magány örvényében
most és mindenkor
szereteted elrejtett hatalma lakik,
s titkaid közepette
a megváltottak allelujáját énekelhetjük.
Add meg nekünk a hit alázatos egyszerűségét,
mely nem hagy tévelyegni minket,
s ha a sötétség és az elhagyatottság óráiba hívsz,
amikor minden bizonytalannak látszik,
adj abban az időben is,
amikor ügyed halálküzdelmet vív,
elegendő fényt, hogy téged el ne veszítsünk,
elegendő fényt, hogy másoknak is fény lehessünk (...)
Add, hogy a világos és a sötét napokban egyaránt,
a mai időkben is
vidáman járjuk utunkat
eljövendő dicsőséged felé. Ámen.
(Joseph Ratzinger: Húsvéti imádság)

Illusztráció

VERS

Reményik Sándor: *A feltámadt Lázár litániáiból* (részlet)

Uram, aki feltámasztottál,
Te látod rajtam
A síri gyolcsokat.
Ím, könyörögve kérlek,
Ne engedd, hogy elbízam magamat,
S elkápráztasson nagy kerted, az élet.
Nagyon mélyről jövök,
Nagyon bűnös vagyok,
Nagyon tied vagyok.
Nagyon-nagyon hatalmadban vagyok.
Kis fényes porszem a sötét világban,
Kis gyertyaláng roppant karácsonyfádon –
Csak ez vagyok.
Megtapasztaltalak,
Tudom, ha akarod,
A sorssal, vagy önnön bűnös kezemmel
Kis lángomat, ahogy meggyújtottad –
Elolthatod.

GONDOLATOK

„Szonja közeledett a felséges, a mérhetetlen csoda szavaihoz, és ünnepi elragadtatásba esett. Hangja csengett, mint az érc, diadalt és örömet zengett, ez adta erejét. A sorok összekuszálódtak előtte, mert szeme elhomályosult, de kívülről tudta a verseket. [...]

– Idáig van Lázár feltámasztása – suttogetta gyorsan, keményen, és mozdulatlanul állt, félrefordulva, nem mert, megvalahogy restelt is most a látogatóra pillantani. Lázás remegése még nem szűnt meg. A gyertyacsonk az elgörbült tartóban már régen haldokolt, gyér világot vetve a gyilkosra meg az utcalányra, akik ilyen különös módon összekerültek most ebben a nyomorúságos szobában a könyvek könyve felett. [...]

Elhatározták, hogy türelemmel várnak. Még hét esztendejük van. Mennyi irtózatossá kín, micsoda mérhetetlen boldogság vár rájuk még addig! Raszkolnyikov feltámadt, érezte ezt egész megújított valójában.”

Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij (1821–1881)
orosz író: *Bűn és bűnhődés*

Felhasznált irodalom

BOLYKI JÁNOS 2001. *„Igaz tanúvallomás”. Kommentár János evangéliumához*. Osiris Kiadó, Budapest.

GÁL FERENC 1987. *János evangéliuma*. Szent István Társulat, Budapest.

JÁNOSSY LAJOS 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Jav., 2. kiad. Fraternitás, Veszprém.

TARTALOM Mécses a te igéd

CSADÓ BALÁZS: *Te ki ellen harcolsz?* 81

Tanulmányok

KOVÁCS KRISZTIÁN: *A betegség értelmezési lehetőségei* 82

REUSS ANDRÁS: „...őszintén és teljes hűséggel szeretik egymást”
A házasságról Luther írásaiban 88

Figyelő

ULRICH H. J. KÖRTNER: *Az iszlám – kinyilatkoztatás a keresztényeknek?* 97

Krisztusban mindnyájan életre kelnek

D. SZEBIK IMRE: *Búcsú Szücs Kálmán evangélikus lelkésztől (1935–2021)* 99

HANVAY ENIKŐ: *Aki hisz Krisztusban, él. Igehirdetés Szücs Kálmán
nyugalmazott evangélikus lelkész temetésén (Jn 11,25–27)* 100

Az igehirdető műhelye

D. SZEBIK IMRE: *Böjt 4. vasárnapja (Laetare) (5Móz 8,2–3)* 102

SZEMEREI JÁNOS: *Böjt 5. vasárnapja (Judica) (2Móz 32,30–32a)* 104

BENCZE ANDRÁS: *Böjt 6. vasárnapja (Palmarum) (Fil 2,1–4)* 107

KORÁNYI ANDRÁS: *Nagycsütörtök (Jel 19,6–8)* 109

MENYES GYULA: *Nagypéntek (Zsid 9,24–28)* 111

SZAKÁCS TAMÁS: *Nagyszombat (Róm 8,38–39)* 113

CSELOVSZKY FERENC: *Húsvét ünnepe (Jn 20,1–10)* 116

BABKA LÁSZLÓ: *Húsvét 2. napja (Jn 11,17–32)* 118